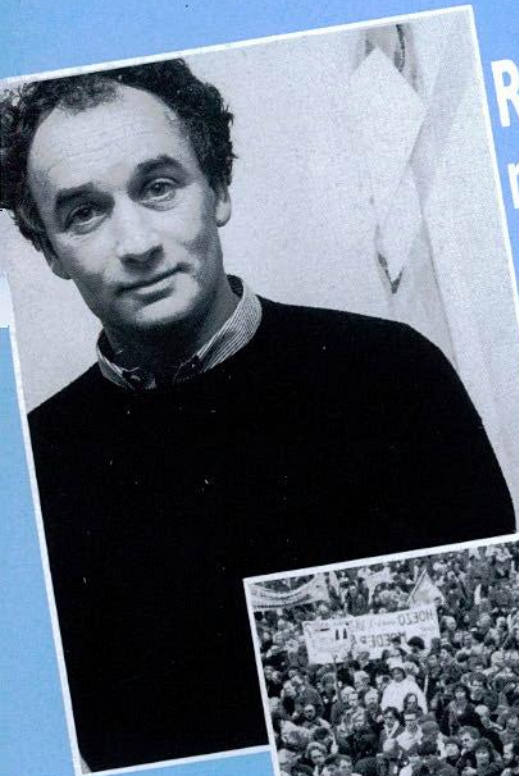

HUMANIST

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND FEBRUARI 1990-NR. 2

Roel Coutinho:
macht en seksualiteit
belangrijkste drijfveren
van de mens

Socrateslezing 1989: feminisme en
humanisme
kunnen elkaar
versterken

Vluchteling
uit Ethiopië:
daar vogelvrij, hier ontkend

Armoede in Nederland
blijft HV bezighouden

Een goede
toespraak
vraagt offers

HUMANIST

UITGAVE VAN
HET HUMANISTISCH VERBOND

45-STE JAARGANG
FEBRUARI 1990
NR. 2

Redactie-adres
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030 - 318145
Sekretariaat: Martin de Zoete
(toestel 45)
Kantooradres: Oudkerkhof 11,
3512 GH Utrecht
faxnr.: 030-367104

Redactie
Hes van Huizen (hfdred)
Ingeborg van Teeseling

Vormgeving
Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Druk
Brouwer Offset BV Utrecht

Aan dit nummer werkten o.a. mee

Arie den Broeder
Tom Janssen
Theodor Holman
Peter van Lier
Chris Pennarts
Martin Šimek
Colet van der Ven

Redaktiekommissie:
Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal
Marc Hermsen

Abonnement
Een jaarabonnement kost f 30,-. Bel
030 - 318145 (toestel 28)
Leden van het Humanistisch
Verbond ontvangen het blad gratis.
Zie achterin dit blad

Advertentietarieven
De tarieven van febr. 1988
zijn van kracht.
Op aanvraag verkrijgbaar

Volgend nummer
Humanist nr. 3 verschijnt begin
maart. Kopij voor dit nummer moet
binnen zijn uiterlijk 12 februari

Neem ook een abonnement
op de Humanist, voor slechts
30 gulden krijgt u het blad
een jaar lang in huis.

En als u lid van het
Humanistisch Verbond wordt,
krijgt u de Humanist gratis in de bus. Bel
030-318145 of schrijf naar: Postbus 114,
3500 AC in Utrecht.

Advertentie

STICHTING
STEUNFONDS
PRAKTISCH
HUMANISME

OUDKERKHOF 11, 3512 GH UTRECHT
TELEFOON 030 - 322786
BANK C&E 69.97.13.889

GIRO 6168

U krijgt belastingvoordeel als u jaarlijks minstens 1% van uw zuiver inkomen* besteedt ten gunste van: Steunfonds Praktisch Humanisme, giro 6168 of bank 69.97.13.889 te Utrecht.

*Het minimaal te besteden bedrag is f 120,-. Maximaal kan 10% van uw onzuiver inkomen voor belastingvoordeel in aanmerking komen. Meer informatie bij: M. v.d. Lans, tel.: 030-322786.

NIEUWE VRIJHEID IN OOST-EUROPA GEEN TRIOMF VOOR WESTEN

Terwijl wij onze jaarovergang vierden, voltrokken zich bij onze burens achter wat tot voor kort het *IJzeren Gordijn* heette veranderingen waarvan wij de betekenis maar gedeeltelijk kunnen vatten. Een ideaal dat een illusie is gebleken, wordt begraven. Een nieuwe vrijheid tekent zich af. Daarmee is nog lang geen nieuwe toekomst gewonnen.

Het gejuich dat uit het Oosten elektronisch naar ons overwaait, wordt hier en daar in onze omgeving overgenomen. Als dat een vorm is van meeleven, is daar niets tegen. Maar als daar gevoelens van triomf bijkomen over een overwinning die wij zouden hebben behaald op het systeem daarginds, dan wordt het bedenkelijk. De verhoudingen tussen volken en staten zijn niet te vergelijken met voetbalwedstrijden – al wordt die indruk wel eens gewekt.

Ons eigen westerse, min of meer kapitalistische bestel is niet opeens „wereldkampioen“ geworden omdat zijn grootste „konkurrent“ is ontroond. Wij

zijn integendeel een excuus armer om ons niet scherp van de gebreken van onze eigen huishouding rekenschap te geven. Dit is niet het moment om de discussie over dat onderwerp te voeren. Het is wel een moment waarop we daarover afspraken kunnen maken. Ik doe daarvoor enkele voorstellen.

Mijn eerste voorstel is dat we die discussie ook echt moeten gaan voeren. *Echt* wil vooral zeggen: met open oren voor de verschillen van opvatting die er ook over dit onderwerp in het Humanistisch Verbond heersen. En zonder veroordeling bij voorbaat van ook maar één daarvan. Mijn tweede voorstel houdt in dat we deze discussie vrij moeten houden van de vraag wie in het verleden gelijk heeft gehad en wie ongelijk in de beoordeling van de situatie achter het al eerder genoemde gordijn. Het ongelijk van de één bewijst nog niet het gelijk van de ander. Bovendien (en vooral) zal het niet gescheiden houden van de twee discussies – die over de toestand daar en die over de kwaliteit

van onze eigen huishouding – de objectiviteit van geen van beide ten goede komen.

Ik ben er mij van bewust dat het eenvoudiger is deze voorstellen te doen dan eraan te voldoen. Het gaat om kwesties van fundamenteel belang waarover de gevoelens hoog kunnen oplopen. Maar datzelfde belang eist, dat wij onze geesten open en de discussie zuiver houden.

Jan Glastra van Loon
(voorzitter HV)

WEESKINDEREN ZIJN DE WERELD UIT.

De dichter-zanger Jacques Brel hekelde ooit in zijn lied „la dame patronesse“ de liefdadige roomse dames van betere huize, die truien breiden voor de armen. Maar dan wel van kak-kleurige wol, want dan kon je op zondag tijdens de hoogmis „je eigen armen“ herkennen. Tegen die mentaliteit werd in 1895 de vereniging „De Weezenkas“ opgericht. Een verlicht instituut tot steun aan wezen die aan de kant geschoven werden omdat hun ouders zich openlijk als vrijdenkers c.q. humanisten hadden gema-

nifesteerd. Zulke toestanden zijn gelukkig de wereld wel uit. Maar toch heeft die „Weezenkas“ nog altijd een functie. Alleen de naam is ouderwets. Wezen herken je tegenwoordig niet meer, een weeskind voelt het wel als het gezinsbudget wordt aangetast door het wegvallen van één of beide ouders. Dan kan er opeens minder op studie- of sportgebied, dan worden zakgeld en kleedgeld ingekrompen... En dan is er altijd nog die „ouderwetse“ vereniging De Weezenkas die in het gat

springt en helpt, mits de ouders tijdig lid zijn geworden, voor twintig gulden per jaar. De Weezenkas financiert deze hulp uit de rente van een in bijna een eeuw opgebouwd kapitaal. Wat daarvan jaarlijks overblijft gaat als subsidie naar organisaties van vrijdenkers en humanisten.

Voor nadere inlichtingen: Van Dalenlaan 75, 2082 VC Santpoort Zuid. Tel.: 023-385321.

Advertentie

Het Academisch Ziekenhuis is een moderne onderneming waarin de patiënt centraal staat. In onze unieke nieuwe behuizing zullen wij onze vooraanstaande positie in de gezondheidszorg verder uitbouwen. Er werken circa 3000 medewerkers. Het ziekenhuis omvat 8 divisies, 7 centra, 4 bedrijfsdiensten en 3 stafdiensten. Dagelijks worden er ruim 800 patiënten verpleegd en bezoeken zo'n 1200 mensen onze poliklinieken.

In de dienst Geestelijke Verzorging werken vertegenwoordigers van humanistische, protestants-christelijke en rooms-katholieke signatuur samen. Bij deze dienst ontstaat per 1 april a.s. een vacature voor een

humanistisch geestelijke raadvrouw/-man

50% vac.nr. R222/13

Tot uw hoofdtaken behoren geestelijke verzorging van patiënten/familie en participeren in interdisciplinair overleg.

Profiel: u bent in het bezit van het diploma HOI. U heeft ervaring in geestelijke verzorging en u kunt met

collega's samenwerken in teamverband.

Informatie kunt u verkrijgen bij de heer J.D. de Vries, coördinerend hoofd dienst Geestelijke Verzorging, telefoon (030) 506758 of bij mevrouw Y. Orobio de Castro, humanistisch raadvrouw, telefoon (030) 506761 tussen 9.00 en 9.30 uur.

Salaris: maximaal f 6.190,- bruto per maand op basis van 100%.

De aanstelling bij het ziekenhuis vindt plaats in overleg met het Humanistisch Verbond.

Sollicitatie richten aan mevrouw T. Cremers, personeelsconsulent.

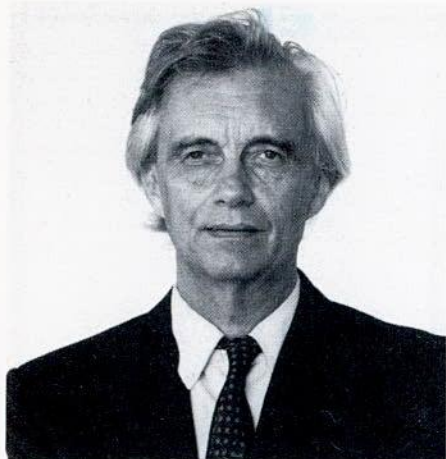

Het Academisch Ziekenhuis Utrecht past de bepalingen van de Algemene Burgerlijke Pensioenwet toe. De vakantie-uitkering is 8%. Uw schriftelijke sollicitatie – met c.v. en onder vermelding van het vacaturnummer – kunt u binnen 14 dagen sturen aan de personeelsconsulent; Academisch Ziekenhuis Utrecht, Heidelberglaan 100, 3584 CX Utrecht.

ACADEMISCH
ZIEKENHUIS
UTRECHT

AZU

HV: GEEN REGISTRATIE VAN KERKELIJKHEID

Tony van Verre ontmoet Jan Glastra van Loon

Uit het leven van een positieve twijelaar. Onder die titel zendt de VARA ook de komende maand iedere zondag een ontmoeting uit van Tony van Verre met Jan Glastra van Loon. De HV-voorzitter vertelt over zijn opvattingen, over het voordeel van leven met twijfel en over de betekenis van humanisme in zijn leven.

Elke zondag in februari, 10.03-10.30 uur op Radio 2.

Ekonomische Zelfstandigheid voor Vrouwen

Op 17 februari organiseert het Breed Platform Vrouwen voor Economische Zelfstandigheid een manifestatie onder het motto „1990 – aan de slag!? Beter beleid voor economische zelfstandigheid.“ Plaats is de kongreszaal van de Bernhardhal te Utrecht. Tijd: 13.00 uur – 16.00 uur (zaal open vanaf 12.00 uur).

Hoe kunnen meisjes economisch zelfstandig worden als ze twee maal zoveel kans hebben op werkloosheid als jongens? Hoe kunnen vrouwen economisch zelfstandig zijn zonder individuele uitkeringsrechten? Wat betekent economische zelfstandigheid voor jongens als ze niet leren voor zichzelf en voor anderen te zorgen.

Tijdens de manifestatie zal onder andere de nieuwe bewindspersoon sociale zaken en werkgelegenheid verantwoordelijk voor het emancipatiebeleid aan de tand gevoeld worden.

Wat voor beleid gaat zij voeren, hoe denkt zij de knelpunten bij de 1990-generatie aan te pakken?

De Landelijke HV-Vrouwengroep roept vrouwen op om mee te doen aan deze manifestatie. Verzamelen tussen 12.00 uur en 12.15 uur in de stationshal in Utrecht (voor stationrestaurant). Kinderopvang is mogelijk mits voor 9 februari telefonisch aangemeld: 030-340941.

Het Humanistisch Verbond vindt dat artikel 78 tweede lid uit het wetsontwerp GBA (Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens) moet verdwijnen. Dit artikel voorziet in de systematische verstrekking van persoonsgegevens door gemeenten aan een samenwerkingsverband van kerkgenootschappen of andere genootschappen op geestelijke grondslag. Als genoemd samenwerkingsverband is inmiddels de SILA opgericht, de Stichting Interkerkelijke Ledenadministratie.

Het Humanistisch Verbond vindt dat het niet aan de overheid is om de kerkelijke gezindheid van haar ingezetenen te registreren, of om (zoals het geval zou zijn bij verstrekking van persoonsgegevens aan de SILA) te registreren of iemand kerkelijk is of niet. Het betreft hier immers een privacy-gevoelig gegeven, dat niet of nauwelijks minder gevoelig is naarmate de aanduiding van het exacte geestelijke genootschap verdwijnt.

De reden waarom de gemeenten systematisch bepaalde persoonsgegevens aan de SILA zouden moeten verstrekken, ontgaat het HV volledig. De overige instellingen en voorzieningen waaraan dit recht wordt toegekend, zoals pensioenfondsen en instellingen op het gebied van onderwijs en gezondheidszorg, vervullen een publiek be-

lang. Volgens de minister vervult een „samenwerkingsverband van geestelijke genootschappen“ een „bijzonder maatschappelijk belang“. Volgens het HV rechtvaardigt dit echter niet de systematische verstrekking van persoonsgegevens door de gemeenten aan de SILA. Noch de burger, noch de gemeente heeft een bijzonder belang bij de verstrekking van deze gegevens. De enige die er bijzonder belang bij heeft is het geestelijk genootschap en dat is volgens het HV geen steekhoudend argument voor een dergelijke gevoelige regeling.

Het HV heeft deze bezwaren tegen artikel 78 tweede lid van het Wetsontwerp GBA per brief aan de fracties in de Tweede Kamer kenbaar gemaakt.

Inmiddels is gebleken dat de meerderheid van de Tweede Kamer deze bezwaren deelt. In hun schriftelijke reakties op het wetsontwerp GBA hebben de niet-konfessionele partijen de koppeling van de kerkelijke ledenadministratie aan de gemeentelijke administraties afgewezen. Tot nog toe trotseerde de vorige minister van Binnenlandse Zaken, Van Dijk, deze opvatting van de meerderheid. Naar verluidt zal de nieuwe minister van Binnenlandse Zaken, Dales, het echter niet op een botsing, met de Kamer laten aankomen. Daarmee zou deze koppeling definitief van de baan zijn.

Konferentie over filosofische grondslag van liberalisme

Op zaterdag 3 en zondagochtend 4 maart zal op de Internationale School voor Wijsbegeerte in Leusden een conferentie plaatsvinden over de filosofische grondslagen van het liberalisme. Het programma ziet er als volgt uit:

- Zaterdag 3 maart:
10.00 Aankomst, koffie
10.30 Paul Cliteur;
Inleiding; geschiedenis van het utilitaristisch denken
11.30 Boudewijn Bouckaert;
Liberalisme: een lege morele doos?
13.00 Lunch
14.00 Graham Locke;
Eigendom, vrijheid en het liberale mensbeeld
15.15 thee
15.45 Herman van Gunsteren;
Liberalisme en burgerschap
18.00 Diner
20.00 D.F. Scheltens;
Hegel en het liberalisme
21.15 Reactie van Andreas Kinninging
22.00 Welkom aan de bar
Zondag 4 maart:
10.00 Inleiding door J.M.M. de Valk gevolgd door een forumdiskussie
12.30 Afsluitende lunch.

De pensiekosten (all in) bedragen f 64,-, de kursuskosten zijn f 50,- (reduktietarief: f 20,-).

Vervoer: Op zaterdagochtend vertrekken er om 10.10 ATAX-taxi's van station Amersfoort naar de ISVW. U kunt hiervan gratis gebruik maken.

Aanmelding, informatie: Mw. van Gestel, 033-650700.

Er is veel belangstelling voor het speciale kerstnummer van de Humanist over muziek. Dit dubbeldikke nummer is nog steeds verkrijgbaar. U kunt het bestellen door f 7,50 over te maken op giro 58 ten name van de Humanistische Pers te Utrecht onder vermelding van „Muzieknummer“. Het blad wordt u dan zo snel mogelijk toegestuurd.

MACHT EN SEKSUALITEIT ZIE IK ALS BELANGRIJKSTE DRIJFVEREN VAN DE MENS

Op het in de steigers staande gebouw aan de overkant wappert een gigantisch spandoek met de firma-naam „Dokter“. Een passend uitzicht voor de werkkamer van een arts. Zijn status van hoogleraar lijkt niet te rijmen met zijn jongensachtige verschijning. Hij heeft meer weg van de leraar waar alle brugklassers verliefd op zijn dan van een onderzoeker van naam. Veelvuldig vallen de woorden *absoluut*, *natuurlijk* en *totaal*. Aan duidelijkheid geen gebrek. Aan openheid evenmin. Een gesprek met Roel Coutinho (43) het *lastigste jongetje van de klas*.

ROEL COUTINHO

Na een lichte aarzeling had hij toegestemd in een interview en 'n uur in zijn agenda voor me ingeruimd. Dat moet toch genoeg zijn. Het lijkt mij wat krap bemeten. Helaas meer krijg ik niet. „Maar“, voegt hij er geruststellend aan toe, „ik praat snel“. En enthousiast zoals blijkt. Even nieuwsgierig naar mijn vragen als naar zijn eigen antwoorden. Hij is een verteller. Anekdoten, verhalen liggen hem meer dan metafysische bespiegelingen. Op het moment dat de woorden *lichaam* en *geest* vallen, kijkt hij me wanhopig aan en roept: „Stop. Wacht even. Abstrakties, daar heb ik altijd heel veel moeite mee. Daar word ik doodnervus van.“ Dus houden we het concreet en praten over Afrika, Bangladesh, macht en ijdelheid. En dan blijkt tijd toch een rekbaar begrip.

Het zag er allemaal zo mooi uit in de slotbeelden van het VPRO-programma „Belevenissen“. Een lange stoet hoogleraren die hun waardering uitspraken over de oratie van hun nieuwe collega, professor in de epidemiologie. Maar het venijn zat hem in de staart. De dag na de oratie werd Roel Coutinho op het matje geroepen door de Aidskommissie, waar hij zelf deel van uitmaakte. De aanval op het algemene karakter van de voorlichtingscampagne over Aids was een schop tegen hun zere been geweest.

In zijn inaugurele rede had de hoogleraar de kans op besmetting van een willekeurige heteroseksuele man of vrouw één op de miljoen geschat. Vergelijkbaar met het risico om tijdens een vlucht naar Mallorca met het vliegtuig naar beneden te storten. Hij benadrukte dat voorlichting zich minder moest laten leiden door de – overigens begrijpelijke – angst voor stigmatisering en discriminatie en zich meer specifiek op risicogroepen zou moeten richten. De Aidskommissie was boos op deze rechtstreekse aanval op haar beleid, nog wel uit de mond van een van haar leden. Roel Coutinho op zijn beurt was boos omdat hij vindt dat zijn integriteit als beleidsmaker hem noodzaakt de dingen bij hun naam te noemen. Het werd ruzie en Coutinho stapte op. Zoals hij zelf zegt met pijn in het hart, want de Aidskommissie is toch een beetje zijn kind. In 1983 stond hij aan de wieg van wat toen nog *het landelijk Aidscoördinatie team* heette.

Nu, twee maanden later, zijn de teleurstelling en de boosheid wat weggeëbd, maar onverminderd is de felheid waarmee hij zijn bezwaren ten aanzien van de voorlichtingscampagne formuleert. „Het is gewoon niet waar dat iedereen even veel risico loopt. Het is hypokriet om dat te stellen. De cijfers wijzen iets anders uit en je moet voorlichten op basis van feiten. Anders ben je volstrekt ongeloofwaardig.“

Het is niet de eerste, en waarschijnlijk ook niet de laatste keer dat Roel Coutinho het aan de stok krijgt met de wereld om zich heen. „Ik was vroeger altijd al het lastigste jongetje van de klas en zal dat m'n hele leven wel blijven. Ik ben een individualist. Een pionier. Ik vind het moeilijk om in gevestigde kaders te functioneren. Daar word ik hypernervus van. En als ik het dan ook nog eens fundamenteel oneens ben met bepaal-

de zaken, gooi ik de kont tegen de krib. Voor Nederlanders is dat een probleem. We leven in een echte consensusmaatschappij. Daardoor worden veel tegenstellingen onder het tapijt geveegd. Zwartwit standpunten innemen kan in een discussie juist erg verhelderend werken. Anders wordt het al snel een brei van gezeur.“

Maar wie de knuppel in het hoenderhok gooit krijgt hem vaak als een boemerang naar eigen hoofd geslingerd. Een vermoeiend bestaan lijkt me. Roel Coutinho: „Absoluut. En het is niet alleen vermoeiend, het is zelfs slopend. Ik las gisteren een stukje in de Gay-krant waarin ik word afgemaakt om wat ik in mijn oratie heb gezegd. Ze beschuldigen me ervan dat ik zou meewerken aan de diskriminatie van homo's. Dat trek ik me ontzettend aan. Ik zou er kwaad over moeten worden, maar ik ben vooral geraakt. Dan zit ik hier 's avonds en vraag ik me af waarom ik het allemaal doe. Dan weet ik het bij God niet. Ik kan niet anders. Zo ben ik. Het is mijn manier van leven. Als het anders moet, kan ik net zo goed niet leven.“

Als na-oorlogs joods jongetje groeide hij op in een gezin waar de Tweede Wereldoorlog wel tot de geschiedenis, maar niet tot het verleden behoorde. De gesprekken werden er door beheerst. Zijn grootvader was samen met negentien anderen bij Dokkum door de Duitsers gefusilleerd. Zijn grootmoeder overleefde ternauwernood het concentratiekamp. Coutinho's ouders zaten twee jaar ondergedoken. „Zo'n verleden laat zijn sporen achter bij kinderen. Voor mezelf weet ik dat wel zeker. Ik ben opgevoed met een beperkt vertrouwen in de mensen om me heen. Onderzoekers hebben een wantrouwen ontwikkeld tegen de hele wereld en een soortgelijke achterdocht heb ik ook. Met name op de middelbare school was dat heel sterk. Ik had het gevoel dat ik op vriendschappen geen staat kon maken, en dat ik niet kon bouwen op mensen. Nu weet ik dat het wel kan, al is het niet vaak en zijn het niet zoveel mensen.“

Mijn ouders waren geen gelovige joden, dus voor hen was het volstrekt onbegrijpelijk dat ze ineens als jood werden gezien. Ze werden geïdentificeerd als lid van een groep waar ze zichzelf nauwelijks toe rekenden. Het maakte die hele onderduikperiode extra moeilijk.“

„Mijn behoefte om iets te worden in de maatschappij heeft misschien ook wel met de oorlog te maken. Mijn ouders zijn door die jaren heel erg in hun mogelijkheden geblokkeerd en wat ze zelf niet hebben kunnen waarmaken aan ambities en verwachtingen hebben ze in hun kinderen gelegd. Een druk waar ik wel gevoelig voor was.

Dat ik joods ben heeft me op verschillende manieren beziggehouden. Als student ben ik twee maanden door Israël getrokken. Het was een echte identiteitsreis. Moet ik nu wel in Israël gaan leven of moet ik dat niet doen? Maar ik had geen enkel gevoel van solidariteit. Ik was er met een niet-joodse jongen die veel meer geïnteresseerd en betrokken was dan ik. Mijn band was heel dubbel. Ik ben jood, maar niet-gelovig. Wat betekent het jood-zijn dan? Alleen maar wat anderen en ikzelf ervan maken. Ik heb allerlei fasen doorgelopen. Van een zoektocht naar verwantschap, tot totale ontkenning en een vorm van zelfhaat, tot het stadium waarin ik nu ben: afstandelijk geïnteresseerd. Niet zo zeer in het geloof, maar wel in de geschiedenis, de cultuur. Daarnaast heeft het jood-zijn mijn denken over diskriminatie heel sterk beïnvloed. Ik ben in mijn jeugd en in mijn studententijd een aantal keren gediskrimineerd en dat heeft me diep geschokt. Toen heb ik gemerkt hoe mensen jarenlang met je kunnen optrekken zonder iets te laten merken. Tot opeens de kurk van de fles schiet en er gevoelens uit de diepte naar boven komen. Daarom ben ik zo gebrand op het feit dat je dingen moet benoemen. Diskriminatie wordt versterkt door bepaalde dingen te verzwijgen. In Nederland hebben we een diepgewortelde angst om dingen rechtstreeks te zeggen. Dat is te wijten aan een calvinistisch schuldgevoel, gekombineerd met de erfenis van de Tweede Wereldoorlog en het feit dat we eigenlijk tot aan de laatste jaren een witte samenleving zijn geweest. De bevolking is niet, zoals in de Verenigde Staten opgebouwd uit allemaal losse groepen. Wij hebben nooit geleerd om in termen van groepen te denken, we zijn er bang voor. Maar het is geen gezonde angst. Wegdrukken is gevaarlijk, werkt verhullend. Ik heb het zelf ervaren. Daarom kwetst zo'n stukje in de Gay-krant me ook zo. Ik vind dat je moet durven benoemen dat in een bepaalde groep een bepaalde ziekte voorkomt. Diskrimineer ik dan?

Roel Coutinho ging medicijnen studeren met het vage idee om *mensen te helpen*. Het vage idee werd, gevoed door de jaren zestig, steeds concreter. Aktie en strijd waren de sleutelwoorden. Hij raakte betrokken bij de studentenbeweging, hielp mee met het organiseren van studentenstakingen, en was, passend in het patroon, lastig voor hoogleraren. In die periode kwam Afrika steeds meer in de maatschappelijke, maar ook in zijn persoonlijke belangstelling te staan. Op een bepaald moment werd er een arts gezocht die bereid was om in Guinee-Bissau te werken. Coutinho bood zich aan. Hij volgde een tropenkursus en vertrok naar de toenmalige Portugese kolonie waar

Als je een diagnose van de maatschappij wilt stellen, moet je kijken naar haar omgang met Aids. Het geeft glashelder weer hoe haar visie op minderheden is, op diskriminatie, welke angsten er leven

toen de bevrijdingsstrijd in volle hevigheid woedde. „Het leek me heel boeiend en uitdagend, maar ik had me absoluut op de situatie verkeken. Ik was er naar toe gegaan met het idee dat het mijn strijd was maar dat klopte gewoon niet. Zij waren in opstand gekomen tegen de koloniale onderdrukkers en het was hún vrijheidsstrijd. Ik was maar gewoon ingehuurd als hulp. Ik probeerde me met hen te identificeren maar dat lukte niet. We leefden in een andere intellectuele wereld. Dat was een grote teleurstelling voor me. Ik werkte net over de grens, in Senegal, ook trok ik door het land. Overal heerste achterdocht en angst voor spionnen. Veel militaire bases gezien, gebombardeerde dorpen. Het was een beetje vergelijkbaar met de Vietnamsituatie. Behoorlijk doorgedraaid ging ik na anderhalf jaar terug naar Nederland. Doodmoe. Ben toen minstens een jaar bezig geweest om te herstellen van wat ik had meegemaakt. Mijn idealisme had toch een behoorlijke deuk opgelopen. Ik had veel moeite om het gewone leven weer op te pakken.”

Op dat moment bestond zijn gewone leven voornamelijk uit de specialisatie tot viroloog. Veel laboratoriumwerk. Wat hij leuk, boeiend, en rustig vond. Te rustig voor een ongedurig mens als Coutinho. Het aanbod van de wereldgezondheidsorganisatie om voor de pokkenbestrijding naar Bangladesh te gaan kwam als een geschenk uit de hemel. Het gaf hem de mogelijkheid zijn vers verworven vakkennis om te zetten in praktisch handelen.

„Het was kort na de onafhankelijkheidsoorlog, een geweldige chaos. Miljoenen mensen trokken door het land op zoek naar eten. Er waren veel bedelaars die op straat sliepen, en gevolg was dat de pokken zich opnieuw verspreidden. Ik heb daar drie maanden in mijn eentje gezeten in een gebied van 5 miljoen inwoners. De situatie was ronduit verschrikkelijk. Het land was totaal verarmd. Ik was wel wat gewend geraakt in Afrika, maar niet vertrouwd met hongersnood en stervende mensen op straat. Ik voelde me een machteloze toeschouwer. Ik was daar om de pokken te bestrijden, wat ook lukte, maar tegelijkertijd kwam ik in dorpen waar mensen dood lagen te gaan van de honger. Ik zag hoe mensen elkaar bestalen van het allerlaatste beetje geld. Werd gekonfronteerd met de gigantische corruptie. Het relativeerde mijn eigen werk, het relativeerde alles. Het legde voor mij opnieuw de betrekkelijkheid van idealisme bloot. Ik vond het niet makkelijk. De meeste mensen die daar werken, reddden het niet lang. Zij worden na zo'n twee jaar echt gedeprimeerd. Dat was mij waarschijnlijk ook gebeurd.”

Terug in Nederland werd Roel Coutinho op zijn dertigste hoofd van de afdeling volksgezondheid van de GG en GD in Amsterdam. „Ik ben er als een wilde idioot ingesprongen. Onervaren, impulsief, enthousiast en vooral vertrouwend op mijn intuïtie.” Reorganisatie was één van de eerste doelen die hij stelde. Het ingeslapen bedrijf wakker schudden. De reorganisatie leverde een „gezonde” GG en GD afdeling op én een hoop vijanden.

Daarna begon Roel Coutinho met wetenschappelijk onderzoek naar hepatitis B onder homoseksuele mannen en rolde vervolgens min of meer vanzelfsprekend in het Aids-onderzoek. „Ik vind epidemiologie waanzinnig interessant, met name de maatschappelijke kant ervan. Hoe beïnvloedt de levensstijl van mensen hun ziektepatroon? Welke risico's lopen zij door hun voedingsgewoonten, hun seksuele gedrag, hun geloof, hun opstelling in het verkeer? Daarnaast vertellen infectieziekten ook iets over de samenleving waarin ze voorkomen. Als je 'n diagnose van de maatschappij wilt stellen, moet je kijken naar haar omgang met Aids. Het geeft glashelder weer hoe haar visie op minderheden is, op diskriminatie, welke angsten er leven. Het is een spannend onderzoek, uitdagend, er gebeurt veel. Ik wil een uitweg vinden uit al die dilemma's rondom Aids. Een voorbeeld? Aids is een seksueel overdraagbare aandoening. Seks is één van de sterkste drijfveren van de mens, niet te beïnvloeden door wetten of dwang. Toch is gedragsverandering een voorwaarde om verdere verspreiding te voorkomen. Hoe realiseer je die dan? Dat soort vragen intrigeren me.

Het brengt het gesprek op „drijfveren”. Coutinho: „Die zijn meestal heel wat minder mooi dan mensen doen voorkomen. Ik denk dat ik in principe idealistisch ben, maar ten aanzien van het gedrag van mensen toch een zeker cynisme heb ontwikkeld. Een ontluisterende ervaring die daar waarschijnlijk wel aan heeft bijgedragen, was mijn bezoek aan Guinee-Bissau in 1979. Het was op uitnodiging van de president die ik goed kende. Samen met een Franse verpleegkundige heb ik daar de kerstdagen en oud-en-nieuw doorgebracht, de meest merkwuurige van mijn leven. Veel gepraat. Het was een hele aardige vriendelijke man. Een half jaar later is er een staatsgreep en wordt hij afgezet. Toen bleek hij dus talloze mensen om zeep gebracht te hebben. Er was een stammenstrijd aan de gang waar hij een belangrijke rol in had gehad. En ik zit daar twee weken bij zo'n president, vind het een aardige, gekultiveerde zelfs idealistische man. En dan blijken er door zijn toedoen vele tientallen mensen vermoord te zijn. ▶

Ik ben toen wel gaan twijfelen. Aan mijn inzicht in mensen. En het inzicht in mezelf. Zoek nu veel meer naar échte drijfveren: wat zit er achter de woorden, achter de argumenten. En ik moet zeggen: ik ben er niet veel optimistischer op geworden. Macht en seksualiteit zijn twee van de belangrijkste drijfveren van de mens.

Konferentie over Verjonging HV

Het HV zou voor veel meer jongeren aantrekkelijk moeten zijn. Waarom is dat niet zo?

Zoeken jongeren een andere sfeer? Voe-len zij zich verloren tussen al die „grijze duiven“? Spreekt de vorm van de gebo-den activiteiten niet zo aan? Over dit soort vragen wordt op 19 maart een konfe- rentie georganiseerd onder de titel: „Verjonging: visie en strategie. En natu- urlijk over de vraag hoe het best akti- viteiten en beleid voor jongeren gestal- te kunnen krijgen.

De dag is bedoeld voor iedereen onder de dertig jaar die zich betrokken voelt bij het HV en eens van gedachten wil wisselen over de vraag „wat willen wij eigenlijk van het HV“?

De dag zal ingeleid worden door drie sprekers die kort hun visie op jongeren- beleid uiteen zullen zetten vanuit ver- schillend perspectief. De sprekers zijn: Petra van den Broek (voorzitter Jonge Humanisten), Serge Ijdo (hoofd- bestuurslid) en Hans Hoekzema (voorzitter afdeling Amsterdam).

Vervolgens gaan de deelnemers uiteen om in kleiner verband te praten over thema's die te maken hebben met jon- gerenbeleid in het HV. Aan het eind van de dag wisselen we onze ervaringen uit.

De dag wordt gehouden op zaterdag 17 maart in het Erasmushuis, Oudkerkhof 11 te Utrecht. De dag begint om 10.00 uur en eindigt op 17.00 uur. Nadien is er gelegenheid te blijven eten. Aan de dag zijn voor de deelnemers geen andere kosten verbonden dan een geringe bij- drage voor het diner. Reiskosten wor- den vergoed.

Meer infomratie bij Petra van den Broek, tel.: 020-6644366.

Kontributiegeld van HV-leden op verkeerde rekening gestort

Misschien had ie wel de dag van z'n leven, die verzekeringsagent uit Dui- vendrecht. Komt er ineens allemaal geld op zijn girorekening binnen! Maar al snel zal hem duidelijk zijn geworden dat het hier een vergissing betrof. Jam- mer, o zo jammer voor hem, maar de bedragen die gestaag op zijn giroreke- ning werden bijgeschreven, bleken alle- maal stortingen te zijn van de jaarlijk- se kontributie van leden van het Huma- nistisch Verbond. Daar was de schrik aanvankelijk groot over de gevolgen van het foutje dat de NMB Postbank had gemaakt. De betrokken leden werden echter snel via een brief op de hoogte gesteld. En de verzekeringsagent in Duivendrecht kreeg een mooie bos

bloemen thuisgestuurd – kon die ten- minste nog iets buitenzetten.

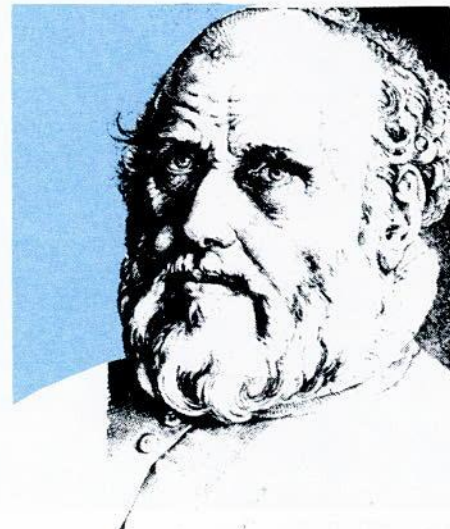
Na de ontdekking van de fout – op zo'n 4000 akseptgirokaarten stond in de leesbalk het verkeerde gironummer af- gedrukt – is men bij de Postbank over- geschakeld op het met de hand verwer- ken van de vele girokaarten. Kontribu- tie van leden die per giro worden over- gemaakt, krijgen al direkt een korrekte verwerking. Maar leden die via hun bank betalen, zullen op hun dagaf- schrift nog steeds de verkeerde om- schrijving aantreffen. Daar is helaas niets aan te doen. Maar stel u dan ge- rust: uw overschrijving wordt wel juist verwerkt. (HvH)

HSN-studiedag over Coornhert

Dit jaar is het vierhonderd jaar geleden dat een belangrijke erflater van de Ne- derlandse beschaving overleed: de hu- manist Dirk Volckertsz Coornhert (1522- 1590). Onder het motto: „Coornhert: tole- rantie en vrijheid“ organiseert het Hu- manistisch Studiecentrum Nederland (HSN) op zaterdag 24 februari een stu- diedag over deze eminente Nederland- se geleerde.

Sprekers zijn: Dr. H. Bongers over Coorn- hert als democraat, Prof. dr. C.J.C.F. Fijnaut over Coornhert als denker over strafrechtspolitiek, Prof. dr. M.F. Fresco over Coornhert als wijsgeer, Prof. dr. P. Thoenes over Coornhert als burger-hu- manist. Dagvoorzitter is M.J.H. den Oud- den-Dekkers. Plaats: Conferentieoord De Queeste, Dodeweg 8, 3832 RD Leus- den van 10.30 uur tot 16.00 uur.

Kaarten voor deze dag zijn te bestellen door overmaking van f 25,- op giro- nummer 550334 van het HSN te Amster- dam, onder vermelding van „Coorn- hertdag“ (inbegrepen zijn de lunch, kof- fie en thee).

HIVOS: milieu centraler bij hulp

HIVOS gaat zijn hulpprogramma in de derde wereld ingrijpend „ecologise- ren“. Aktiegroepen en ontwikkelingsor- ganisaties die milieuschandalen aan de kaak stellen, een betere milieuwet- geving nastreven of milieuvriendelijke produktiemethoden bevorderen, krij- gen voorrang bij de selectie van nieuwe partnerorganisaties. Bestaande part- nerorganisaties worden gestimuleerd om een milieuvriendelijk programma uit te voeren.

Eric Bolle over humanisme en techniek

In een cyclus van vier lezingen zal de Tilburgse filosoof en kunstcriticus Eric Bolle (34) ingaan op de relatie tussen humanisme en techniek in de 20ste eeuw. Aan de hand van het oeuvre van de Duitse schrijver en essayist Ernst Jünger zal hij de verschillende houdin- gen schetsen die men in onze eeuw ten opzichte van de techniek heeft ingenomen. Van de futuristische begroeting van de techniek in de dertiger jaren tot de houding in de vijftiger jaren, waarbij het er niet langer om gaat de mens aan de techniek ondergeschikt te maken, maar omgekeerd: de techniek in een hu- manistische cultuur te integreren. De tekst van de lezingen van Eric Bolle werd in 1988 en 1989 geschreven met een stipendium van het Ministerie van WVC, en verschijnt in de herfst in boek- vorm onder de titel: „Ernst Jünger und Ludwig Mies van der Rohe. Eine philo- sophische Architekturkritik“ (uitgeverij Matthes und Seitz te München).

De lezingen vinden plaats op de don- derdagen 8 februari, 15 februari en 22 februari in één van de collegezalen van het Auditorium van de Technische Uni- versiteit van 12.45 uur tot 14.00 uur.

EEN GOEDE TOESPRAAK VRAAGT OFFERS

door Theodor Holman

Zijn er toespraken die mijn leven hebben veranderd of indruk op mij hebben gemaakt?

Nee. Ik hoef daar ook niet lang over na te denken. Wel herinner ik mij een oom die Lenin nog had horen spreken, maar wat Lenin zei wist hij niet want die sprak Russisch. Ook werd mij als kind verteld dat men voor de oorlog wel naar theater Tuschinsky ging waar Anton Constandse, Leo Polak en Garnt Stuijveling toespraken hielden. Maar dat waren meer lezingen. Echte toespraken moeten worden gehouden door echte leiders en worden uitgesproken in tijden van nood. Als het land, de godsdienst, de heersende moraal etc. wordt bedreigd.

Verder denk ik dat een goede toespraak aan een aantal eisen moet voldoen waardoor het zich onderscheidt van een lezing.

In een toespraak moet allereerst iets moois worden voorgesteld (Deltawer-

ken, vrede, een mooie natuur, een drugvrije samenleving) en vervolgens dienen er offers aan het volk te worden gevraagd. Meestal is dat geld, maar vaak ook verzoekt men eenvoudig om mensenlevens. (Panama, Securitate etc.). Dat offer dat moet worden gebracht is in het algemeen het motief van de toespraak.

Ik weet dat zich in mijn leven enkele historische wendingen hebben voorgedaan die zijn begeleid met een toespraak, maar ik was er of te jong voor (I have a dream, van M.L. King, Ich bin ein Berliner van Kennedy) of ik heb de toespraak niet als indrukwekkend ervaren. (Joop den Uyl die de autoloze zondag aankondigt)

Het afgelopen half jaar heeft zich een omwenteling voorgedaan die ik zeer welbewust heb meegemaakt: de totale ineenstorting van het Kommunisme. Ik heb het neerhalen van de muur op 9 november van het afgelopen jaar ge-

zien, ik heb gezien hoe in Roemenië het volk de macht greep en ik heb – en om zeer persoonlijke redenen heeft mij dat het meest aangegrepen – ervaren hoe de Tsjechen hun democratische rechten kwamen opeisen. Maar noch Gorbatsjov, noch de leiders in Oost-Duitsland, noch de leiders in Roemenië hielden een indrukwekkende toespraak. Alleen Václav Havel hield een indrukwekkende rede. Een rede die niet in het prachtige boek van J.P. Guepin staat – en waarvan ik ook niet weet of die er wel in thuishoort – maar die toch een aparte plek verdient. Havel is namelijk de eerste leider van al die staten die het kommunisme hebben verdreven die geen „vuile handen“ heeft. Alle andere leiders die momenteel de democratie aan het uitvinden zijn, hebben zich kort voor de omwenteling nog gecompromitteerd. Misschien niet erg – dat blijkt tenminste uit de verslagen in de pers, maar brandschoon zijn ze niet.

November 1989, Praag. Havel houdt een toespraak

In het geval van Havel komt er iets bij dat niet over het hoofd is te zien: oorspronkelijk is hij een kunstenaar.

Laat ik, voordat ik dieper op die toespraak van Havel in ga, eerst nog iets zeggen over de relatie die er is tussen kunstenaar en politicus. Ik weet dat het lange tijd in zwang is geweest om kunst en politiek van elkaar te scheiden. Ik zelf heb dat ook lange tijd gedacht, maar ben er tegenwoordig onzeker over. Een kunstenaar, een intellectueel, heeft slechts de kunst te dienen en heeft zich niet de bemoeien met macht. Hij dient geen vuile handen te maken, hij moet zich niet corrumperen, hij dient voortdurend kritisch te zijn en die houding vereist dat hij zich niet daadwerkelijk verantwoordelijk stelt voor wat er met de macht gebeurt. Op het moment dat schrijvers – die ken ik het best dus ik beperk me tot hen – iets schrijven dat politiek wordt, bedrijven ze geen literatuur meer maar schrijven ze decreten. De laatste tijd relatieveer ik deze gedachtengang.

En wel om de volgende reden: zowel de politiek als de kunst zijn naar mijn gevoel de laatste tien jaar vastgelopen. Er zijn geen stromingen meer – er zijn trends en die worden gekenmerkt door het feit dat ze maar een paar maanden meegaan. Zowel de kunst als de politiek is gesegmenteerd. Voor elke stroming binnen de politiek en de kunst vind je wel liefhebbers. Het kost mij geen moeite enkele anarchisten te vinden, het kost me ook geen moeite om groot aantal liefhebbers te vinden van negentiende eeuwse poëzie. Ikzelf ben ook zo; ofschoon het mijn beroep is te signaleren wat er momenteel gebeurt op het gebied van poëzie en proza, merk ik dat de ideënwelt van de negentiende eeuw mij liever is dan die van 1990. Het woord „nieuw” zegt me niets. Nieuwe poëzie, nieuwe literatuur, het experiment... ik heb er niets mee zoals dat tegenwoordig heet. Wat betreft het woord *nieuw* houd ik er tamelijk ouderwetse gedachten op na; nieuw is voor mij: vernieuwend binnen een bepaalde traditie. Het best kan ik dit aan een voorbeeld illustreren. Ik houd zielsveel van de gedichten van Jean Pierre Rawie die het afgelopen jaar zijn verschenen. Maar zijn poëzie rijmt! Hij schrijft sonetten. En zelfs in zijn woordkeus hoor je de paardehoeven op het grind kleppen, wakkeren er kaarsen en moet de klink op de deur – inplaats van dat ik computers hoor piepen, telefoons hoor piepen en faxen hoor piepen. Het vernieuwende van Jean Pierre Rawie zit in hem in wezen in niets anders dan dat hij hier en nu dicht, anno 1990, terwijl hij eigenlijk in 1880 had moeten leven, maar uit elk woord dat hij schrijft merk je dat hij dat niet kan en zelfs niet wil.

Er zijn tal van andere liefhebbers van weer andere poëzie – een situatie waarvan je kunt zeggen dat die er vroeger ook was, maar dat is niet zo. Door het betere onderwijs, doordat wij er al jaren op hameren dat de mensen zelf hun keuze moeten maken, heeft men ook zijn eigen keuze gemaakt – en die kan dwars staan op wat de trend voor-

schrijft. Mijn beste vrienden houden van een literatuur die ik niet in mijn huis wil hebben – experimentele poëzie bijvoorbeeld, of juist de dichters uit de zeventiende eeuw. Dat kan gelukkig – en tegelijkertijd blijven zij kritisch tegenover de zaken staan. We lopen – godzijdank – niet meer allemaal achter dezelfde vlag. Ik denk dat dit wel weer komt, maar nu is dat niet zo. Zoiets is er ook aan de hand met de politiek. Ik – die niets liever wil dan kritisch zijn en blijven – voel me nergens thuis. Niet bij Groen Links, niet bij D66, niet bij de kommunisten en niet bij de PvdA. Zelfs de VVD is absoluut niks voor mij. Ik stem Groen Links, maar met de grootste mogelijke tegenzin. Het enige wat ik er voor is dat de scheidslijn tussen kunstenaar en handelende intellectuelen aan het vervagen is.

Havel is daar een voorbeeld van. Met andere woorden: het is evenzeer tegenwoordig een artistieke daad om verantwoord om te gaan met macht. Macht heeft zijn eigen cultuur.

Waarom nu is die toespraak van Havel (waarvan ik de Nederlandse vertaling las ik in De Groene van 10 januari 1990) indrukwekkend.

Ten eerste door de sterk persoonlijke stijl. Havel begint met het geven van een schets van zijn land door de paradoxen van de arbeidersstaat weer te geven. („Een staat die zich een arbeidersstaat noemt, vernedert de arbeiders en buit ze uit.”) Al vrij snel legt hij de werkelijke wortel van het kwaad bloot: „Moreel gezien zijn we ziek, want we hebben ons aangewend iets anders te zeggen dan we denken. We hebben geleerd nergens in te geloven, ons niet bewust te zijn van anderen, alleen voor onszelf te zorgen. Begrippen als liefde, vriendschap, medelijden, deemoed en vergeving hebben hun diepste betekenis verloren.” Dan geeft hij het volk op zijn donder. „We moeten deze erfenis zien als iets dat we onszelf hebben aangedaan.” Maar tegelijkertijd houdt Havel zijn volk voor dat door dit te beseffen het tegelijkertijd mogelijk is te genezen. Het is een bijna psychoanalytische kijk op de Tjechische samenleving. Havel zegt dan ook: „Ik meen dat onze huidige hoopvolle situatie twee belangrijke oorzaken heeft. De mens is nooit slechts het produkt van de buitenwereld, hij is altijd ook in staat tot iets hogers, zelfs als de buitenwereld dit vermogen in hem systematisch heeft verwoest. Ten tweede komt het doordat de humanistische en democratische traditie, waarover zo vaak in loze woorden wordt gesproken, toch in het onbewuste van onze volkeren en etnische minderheden sluimerde en onopvallend van generatie op generatie werd overgedragen, zodat op het juiste moment ieder van ons haar inzicht ontdekte en in de praktijk kon brengen.”

De mens die in staat is tot iets hogers – het is misschien wel de mythe van het humanisme en de democratie, maar het is ontroerend te zien hoe Havel zijn republiek tot volwassenheid wil dwingen; door te hameren op de verantwoordelijkheid van de mensen zelf in het besef dat dit een bijna onmogelijke taak

is. Die verantwoordelijkheid nemen is dat hogere waartoe hij de mens in staat acht.” Het gaat er nu om dat de verkiezingen worden gewonnen door de moreel, burgerlijk, politiek en professioneel gezien besten onder ons. De toekomstige politiek en het prestige van onze staat hangen af van welke personen we kiezen in onze vertegenwoordigende organen.”

De offers die Havel vraagt liggen niet op het terrein van de mensenlevens. Hij vraagt geestelijke offers. Hij vraagt om een andere manier van denken – en dus om een andere taal – en dan komt het probleem – een taal die toch hetzelfde is. Een bekend verschijnsel waar de psychologie al het een en ander over heeft gespekuleerd en dat iedere onderwijzer kent als het probleem van „Het kind dat geslagen wil worden”. Je hebt van die kinderen. Ze zijn lastig, treiteren en pesten en willen een pak slaag. Waarom. Volgens de psychologische leerboeken zou dat kunnen komen doordat haar vader haar slechts aandacht gaf op het moment dat ze werd geslagen. Liefde (aandacht) is dan een pak rammel. Het is dus zaak vele pakken rammel te krijgen als je veel liefde wilt. Hetzelfde is gebeurd in Tsjechoslowakije. Liefde werd daar verbonden met verraad, zelfverloochening, egoïsme... Wat Havel vraagt is het vermogen om de context van deze woorden te wijzigen, terug te buigen, naar wat ze waren... Wie kunnen de waarde van dat soort begrippen teruggeven? Juist kunstenaars. Schrijvers en dichters, beeldhouwers en musici – en vandaar dat die misschien ook de verantwoordelijkheid moeten dragen.

J.P. Guépin: „Schokkende Redevoeringen”. Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam. 594 blz. f 65. ISBN 90 236 6393.

Daarnaast loopt in het Amsterdamse Paradiso een heel programma met voordrachten van schokkende redevoeringen. U kunt nog bijwonen: op 4 februari P. Kohnhorst: Van Ommeren „Redevoering bij de bevordering der Latijnse schooljeugd”. 11 februari Jacques Commandeur: Bossuet „Lijkrede op Henriëtte-Anne d'Angleterre, hertogin van Orléans. 18 februari Ton Lutz: Savonarola „Vastenpreek voor de vrouwen”. 25 februari Hans Croiset: Chrysostomus „Over Eutropius”. 4 maart Karel Alphenaar: Kuyper „Bekeert u, want het Koninkrijk Gods is nabij!”. 11 maart Kitty Courbois: Nellie van Kol-Porrey „Onderlinge Vrouwenbescherming”. 18 maart Huib Drion: Cleveringa „Over Prof. E.M. Meijers”. 25 maart Martin Ros: Troelstra „De teekenen des tijds”.

door Peter van Lier

In november 1984 gaf de Nederlandse bevolking voor de actie „Eén voor Afrika“. Maar liefst tachtig miljoen gulden werd er bijeen gebracht voor het door droogte en honger geteisterde Soedan en Ethiopië. Warme woorden, gulle giften, grote solidariteit met verre landen.

Nog geen twee maanden na deze geslaagde inzamelingsactie arriveert een Ethiopische vluchteling in een zeer winters Nederland. Voor hem is het het andere eind van de wereld. Een dik pak sneeuw, spekgladde straten, 18 graden onder nul. En ook de ontvangst is wat koel. Peter van Lier, medewerker van het Humanistisch Overleg Mensenrechten, sprak met Kellache over zijn redenen om Ethiopië te ontvluchten en hoe het is om vluchteling te zijn in Nederland. Daar was hij vogelvrij, hier wordt zijn verleden ontkend.

VLUCHTELING UIT ETHIOPIE: OORZAAK VAN HONGER IN MIJN LAND IS VOORAL OORLOG

Foto: ABC-Press/Sebastiao Salgado/Magnum

Het eerste wat Kellache in Nederland wordt gevraagd is hoe hij de droogte heeft kunnen overleven. Hij is verbaasd. „Ik wist maar genoeg niets van de droogte in mijn land, de regering heeft de problemen in het land systematisch verzwegen. In Nederland hoorde ik pas hoe ernstig de situatie was.“ Toch kon hij zijn nieuwe landgenoten vertellen dat de boeren van Oromo, het Ethiopische grondgebied waar 50% van de bevolking leeft en waar hijzelf is opgegroeid, de westerse hulp niet nodig hadden. De meesten geloofden hem niet. Bewezen de televisiebeelden immers niet het tegendeel? Kellache: „In het noorden van het land was er zeker droogte, maar de oorzaak van de honger is vooral de voortdurende oorlog. Daar hoor je hier nauwelijks iets over in de media.“ En cynisch voegt hij er aan toe: „Dat brengt ook geen geld op. Ethiopië heeft altijd droge perioden gekend, de mensen weten die te overleven. Maar de gevolgen van de oorlog overleven ze niet.“

Niet vrij maar vogelvrij

Kellache, zoon van een koffieboer uit de vruchtbare Jimastreek in het westen van Ethiopië is al op 17-jarige leeftijd actief in de Oromo studentenbeweging. Uit onvrede met het despotische bewind van keizer Haile Selassie breken er in 1974 studentenrellen, stakingen en protestdemonstraties uit. Hoge militaire officieren grijpen de macht en beginnen, nadat de Amerikanen het land zijn uitgezet, met steun van nieuwe bondgenoot de Sowjets aan de opbouw van een op marxistische principes gebaseerde staat. Het regiem nationaliseert grote stukken land, onteigent de volle voorraadschuren en konfiskeert de bankgoeden. Ook Kellache's familie ontspreekt de dans niet. Toch staat hij achter de aangekondigde landhervormingen. Het devies van de Oromo studentenbeweging was al lang vóór de nationalisaties „Het land aan de verbouwer“.

Na de machtsovername beloven de militairen terug te keren naar de kazernes en verkiezingen uit te schrijven. Maar interne strubbelingen in het leger, ingegeven door aanhoudende protesten van de bevolking, verhinderen vrije verkiezingen en ook van de landhervormingen komt weinig terecht. Wel wordt de landbelasting flink opgeschroefd. Kellache, die op dat moment in zijn eigen Oromo-regio werkt voor het Ministerie van Landbouw, verzet zich tegen het uitblijven van rechtvaardige maatregelen. Hij probeert de boeren te overtuigen van het nut van stakingen en het achterhouden van landbelasting. „Want“, zo propageert hij, „dit is niet onze regering“.

Als gevolg van zijn activiteiten belandt hij in de gevangenis. Met negentig andere gevangenen leeft hij in één ruimte onder erbarmelijke hygiënische omstandigheden. Velen halen het einde niet. Ze sterven door ziekte of krijgen de kogel. Kellache wordt gemarteld en in totaal drie keer bedreigd met de dood.

Na elf maanden weet een regionale administrateur hem en vele van zijn gevangenen genomen vrienden vrij te krijgen. De administrateur zal zijn daad enkele maanden later bekopen met de dood. Kellache voelt aan dat zijn bevrijding geen vrijheid betekent. „Tegen mijn vrienden zei ik: „Pas op, wij zijn niet vrij, maar vogelvrij.“

Eén maand later grijpt kolonel Mengistu Haile Mariam de macht binnen het leger en begint een waar schrikbewind. De verschillende nationalistische be-

den ontvolkt en de hongerlijdende bewoners gedwongen te verhuizen naar het vruchtbare zuiden. De honger, die midden 1985 bijna een half miljoen slachtoffers eiste, is een wapen geworden in de strijd tegen de vaak zeer goed georganiseerde bevrijdingsbewegingen. In Kellache's woorden: „Het meer wordt gedroogd om de vis te vangen.“

In augustus 1984, als Kellache onder een andere naam bij het Ministerie van Buitenlandse Handel werkt, krijgt hij op

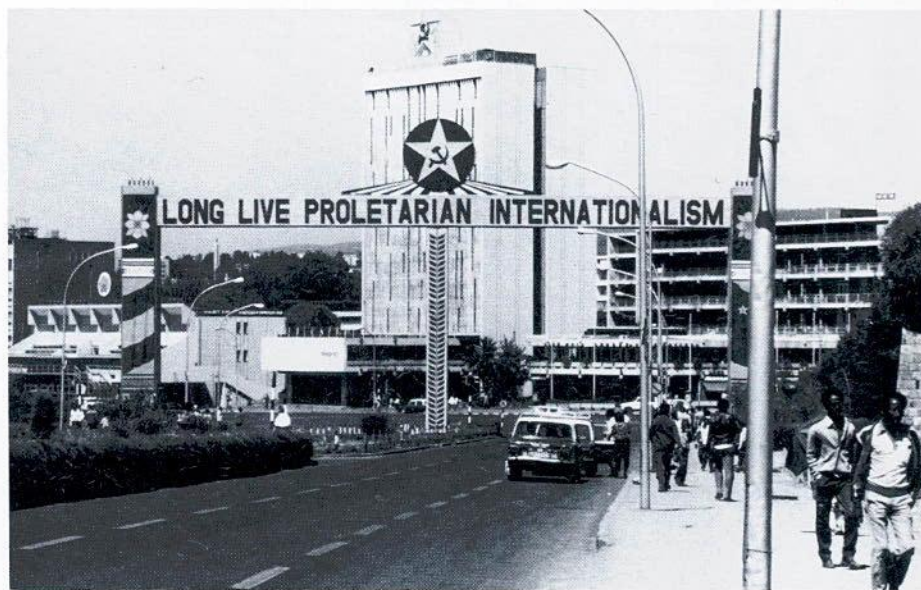

Foto: ABC-Press

Ethiopië heeft altijd droge perioden gekend, de mensen weten die te overleven. Maar de gevolgen van de oorlog overleven ze niet

volkingsgroepen van Eritreërs, Tigreërs en Oromo's verzetten zich met hand en tand tegen de eenwording van Ethiopië, die de Amhaarsminderheid van Mengistu nastreeft. Vele vrienden van Kellache worden vermoord. Voor Kellache zelf begint een lange periode van werken en onderduiken. Elke keer als hij wordt herkend, verhuist hij. Zijn kinderen ziet hij dan nog slechts op foto's.

Honger als wapen

In 1984 begint zich de ramp te voltrekken die de wereld schokte. Volgens Kellache, die zich graag uitdrukt in procenten, is de oorlog voor 70% oorzaak van de hongersnood. In de strijd tegen de bevrijdingsbewegingen vernielt het leger de oogsten, verdrijft het vee, ronselt boeren en dwingt hen mee te vechten. Om de oorlog te financieren verhoogt het regiem ook de belasting waardoor produktie voor de boeren nauwelijks nog lonend is. Families ontvluchten het land en de terreur. De aanhoudende droogte maakt de ramp compleet.

Nadat een Britse filmploeg de trieste Ethiopische werkelijkheid de wereld laat zien, stroomt het geld binnen. De internationale aandacht voor de nood die Mengistu eerst angstvallig meed, grijpt hij nu aan om zijn dorpsvormingsprogramma door te zetten. De droge gebieden, waar het verzet actief is, wor-

zijn kantoor een telefoontje. Een stem waarschuwt: „Zorg dat je wegkomt!“ Kellache verzint een excuus om weg te gaan en komt niet meer terug. Hij begrijpt van kennissen dat de militairen van Mengistu hem op het spoor zijn. Van een groep activisten uit 1977 is hij de enige die nog vrij rondloopt in Ethiopië. Hij zal het land moeten verlaten. „Ik kon weinig meer betekenen in mijn land. Ik ben niet bang voor de dood, maar waarom zou ik sterven voor niets.“ Vrienden die een geheim netwerk vormen, regelen een paspoort. Na maanden wachten, waagt hij de gok.

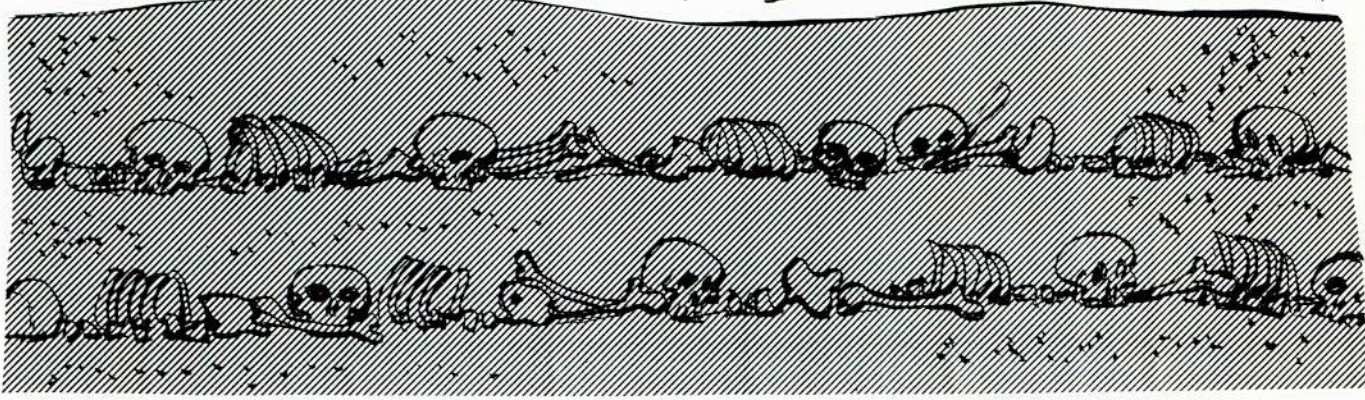
Een lang en goed voorbereid plan voltrekt zich in luttele minuten. Vlak voor het vertrek van een niet-ingeroosterde vlucht die Europeanen vóór kerstmis naar huis zal vliegen, checkt hij in. Een vriend, verkleedt als douane-beambte, maant hem tot spoed. Voor hij het weet, zit hij in het vliegtuig naar Rome. Pas daar dringen de konsekwenties door. „Ik wist echt niet meer wat ik moest doen.“ Na een maand van twijfel besluit hij zijn geluk te gaan beproeven in Nederland.

Ongeloofwaardig verhaal

Hoe is Nederland in vergelijking met het beeld dat hij van dit land had voor hij er woonde? „Ik had gehoord dat Nederland een rustig land was, met goede

TBM/12

...ONZE GROTE LEIDER
MENGISTU LAAT WETEN
DAT HET ETHIOPISCHE LEGER
DE REBELLEN BINNA HEEFT
VERSLAGEN..

Wat mijn status ook is, het verandert niet mijn gedachte dat ik een vluchteling ben

voorzieningen. Inderdaad, niemand zal je hier 's nachts uit je huis nemen en doodschieten. Ik had een visum voor Engeland, maar berichten over rassensellen weerhielden me ervan daarheen te gaan. Verder had ik vage ideeën, over het leren van de taal bijvoorbeeld, maar ik had nooit gedacht dat de integratie zo moeizaam zou verlopen." Hier voor legt hij een groot deel van de schuld bij de media. „Er wordt altijd gelet op de slechte kanten van de vluchtelingen, niet op de goede aspecten. Als de overheid en de media meer die kanten zouden belichten, zou de integratie ook makkelijker verlopen”.

„In het begin moest ik me elke week melden bij de politie. Ik had slechte ervaringen met de politie, ik vertrouwde ze niet. Ze leggen je meer restricties op dan dat er voordelen zijn. Zijn dat nu de mensenrechten waar Europeanen zo trots op zijn? De autoriteiten zeiden dat ik een prettig leven had in Ethiopië en een goede baan, ik kon reizen en had een paspoort. Ik heb het niet ontkend. Maar waarom zou ik gestraft en gevlucht zijn als dat leven echt prettig was. Ze geloofden me niet. Uiteindelijk gaven ze me een status „om humanitaire redenen”. Maar op de verklaring van Justitie stond dat mijn verhaal „ongeloofwaardig” geworden was. Hiermee ontkennen ze mijn verleden. Kijk, wat

mijn status ook is A, of F of Q of Z, het verandert mijn gedachte niet een vluchteling te zijn. Of ze me nu een papiertje geven of tien jaar negeren, ik blijf vluchteling.”

De vraag naar de toekomst doet hem verzuchten: „Ik heb het vechten nooit opgegeven. Met de Oromo Studenten Unie hier in Nederland proberen we de problemen van ons volk onder de aandacht te brengen. Onze rechten worden geschonden, maar de media luisteren niet of geven een verkeerde voorstelling van zaken. Het is niet alleen een politieke strijd, maar vooral ook een psychologische strijd. Nederland is mijn tweede land, hier leef ik. Stel dat ik hier kinderen krijg dan is Nederland hun land, hun aarde. Voor mij is die gedachte niet eenvoudig.” Hij geeft zijn visie op het leven in Nederland: „Toen ik hier kwam kreeg ik financiële steun van de overheid. Even is dat prima omdat je het land, de cultuur en de taal niet kent, maar na een tijdje voelde ik me toch een bedelaar. Ik vind het vervelend een uitkering te krijgen. Ik vraag er niet om. Ik kan werken, maar het wordt me verboden. Dát vind ik erg.” Ook in de vorderingen met zijn studie wordt hij geblokkeerd. Op dit moment probeert Kellache de in Ethiopië losgelaten draad weer op te pakken. Hij wilde verder voor accountant, maar het ar-

beidsbureau liet hem beginnen met boekhouden, een studie die hij reeds in Oromo voltooid had. Ze denken dat als je uit Afrika komt je wel achter zal lopen.” In het begin vroegen studiegenoten hem of hij de stof niet te moeilijk vond, of hij alles wel begreep. „Het was moeilijk. Ik deed over een stuk van zes pagina's twee weken, herschreef het vijf keer. Toen ik een zeven kreeg en anderen onvoldoende scoorden vroeg ik hen: „Begrijp je het of is het te moeilijk”.

Meer informatie over Oromo en Ethiopië:

Oromo Studenten Unie
Postbus 55512
1072 EA Amsterdam

20-ste Ontmoetingsweekend

In het weekend van 30 maart tot en met 1 april vindt in het landelijk gelegen vormingscentrum De kapellerput te Heeze (NB) een ontmoetingsweekend plaats. Het twintigste in successie! Dit weekend is bestemd voor homoseksuele mannen en lesbische vrouwen, biseksuelen en hetero's. Deelnemers hebben de keuze uit tal van thema- of doelgroepen. Een greep uit het aanbod: geestelijk weerbaarheid, lijfwerk, theaterworkshop, humanisme, homo-ouderschap, veilig vrijen, dans. Naast deze activiteiten is er ruime gelegenheid tot ontspanning.

De organisatie is als vanouds in handen van de homo/lesbische werkgroep van het HV. De deelnemerskosten bedragen f 125,-, f 135,- en f 145,- (afhankelijk van het inkomen). Leden van het HV krijgen f 10,- reductie. Meer uitgebreide informatie over dit weekend is verkrijgbaar bij: Homo/lesbische werkgroep, Postbus 114, 3500 AC Utrecht. Tel.: 030-318145 (Ariane de Brauw).

FEESTELIJKE HV-VROUWENDAG

De Vrouwengroep van het Humanistisch Verbond bestaat in 1990 tien jaar. Dat wordt gevierd met een feestelijke Vrouwendag op zaterdag 3 maart in De Musketon, Sociaal Cultureel Centrum in Utrecht (Lunetten, goed bereikbaar per openbaar vervoer).

Dagprogramma: 10.00-17.00 uur. Workshop (o.a. over economische en relationele zelfstandigheid, humanisme en feminisme, feminisering van de armoede). Optredens en muziek. Lunch. Perskonferentie en het aanbieden van de nota „Meer macht, meer liefde”.

Avondprogramma: Koud buffet. Feest. (Ook mannen zijn welkom). Kosten dagprogramma: f 15,-. Dag en avond: f 25,-. Bij voldoende belangstelling kan kinderopvang (10.00-17.00 uur) worden georganiseerd. Als (reis)kosten een onoverkomelijk probleem vormen, kunt u contact opnemen met Margreet de Leeuw, coördinator van het HV-Vrouwenwerk.

U kunt zich opgeven door onderstaande bon in te vullen. U kunt ook bellen: 030-318145, tst 22. De deelnemers aan de Landelijke Vrouwendag krijgen ruim voor 3 maart 1990 het volledige programma toegestuurd.

Naam:

Adres:

Postcode en woonplaats:

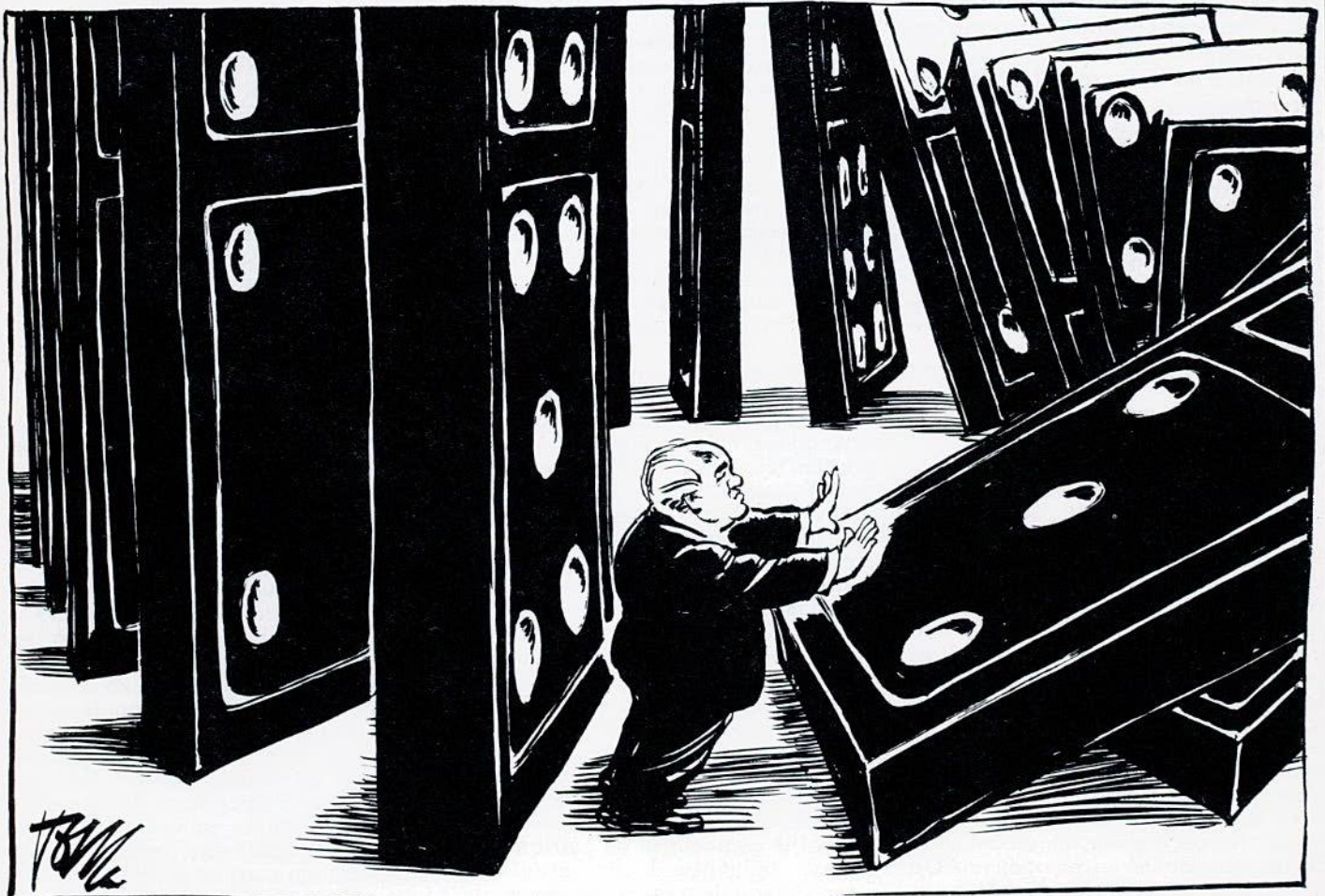
geeft zich op voor de tiende Landelijke Vrouwendag van het HV, op zaterdag 3 maart 1990.

Aankruisen wat wordt gewenst:

- Deelname aan het dagprogramma ad f 15,- (inkl. lunch)
- Deelname aan het avondprogramma ad. f 15,- (inkl. koud buffet)
- Deelname aan het dag- en avondprogramma ad f 25,-
- Kinderopvang (tussen 10 en 17 uur)

Betaling: kontant in De Musketon.

Deze bon a.u.b. toesturen naar de HV-Vrouwengroep, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

HUMANISME EN FEMINISME TWE BRONNEN VAN VERANDERING DIE ELKAAR KUNNEN VERSTERKEN

Wie ben ik dat ik dit zijn mag? Wat ben ik, opdat ik dan zijn kan? Wie zijn wij dat wij leven zoals wij leven? Met deze essentiële vragen begon Greetje den Ouden dinsdag 12 december haar Socrateslezing over humanisme en feminisme. Het leidde tot een zoektocht door de eeuwen naar de plaats van het humanisme en naar de (onderschikte) positie van de vrouw. Op het moment dat in haar lezing het feminisme begint op te komen tegen die ondergeschikte positie van de vrouw, pikken wij de draad van haar betoog op.

"Vanuit de hiervoor geschetste ontwikkelingen ontstaat het feminisme als verzet tegen de ondergeschikte positie van de vrouw. In feite is de vrouw ontstaan van haar autonome menselijke potentie. Haar ontwikkelingsmogelijkheden zijn begrensd door het maatschappelijk kader, dat gebaseerd is op de ontwikkelingsmogelijkheden van mannen. Het patriarchale karakter van onze in wezen christelijk-humanistische cultuur heeft vrouwen waarden toegeschreven als passief, afhankelijk, zwak, verleidelijk en emotioneel. Op grond daarvan werd zij vervolgens uit-

gesloten van datgene wat in die patriarchale cultuur statusbepalend was: wetenschap, techniek, politiek, creativiteit, handel en nijverheid, de kunsten. Slechts om te behagen, mocht zij aan de laatste deelnemen. Hoe heeft bijvoorbeeld Belle van Zuylen niet gelezen onder haar wens tot zelfstandigheid, ontwikkeling en onafhankelijkheid. Zij voelde zich verstoken van de door mannen en helaas ook door veel vrouwen meest gewaardeerde vrouwelijke eigenschap: het talent tot ondergeschiktheid. In feite zegt Belle van Zuylen: ik ben een vrij mens, met recht op leven en alles wat daar bij hoort. Maar juist het openbare bestaan is in de cultuur van de dominante mannelijke macht bij uitstek bepaald als het ontplooiingsterrein van de man. Een man kan van alles zijn: geleerde, politicus, arts, gokker of misdadiger. Klasseverschillen tussen mannen onderling doen aan die essentiële potentie tot publieke activiteit niets af. Ook een onderdrukte man heeft in wezen de mogelijkheid om binnen het vigerende normen- en waardenpatroon door rebellen of revolutie de toegang tot de publieke goederen te bevechten. Van vrouwen wordt dit veel minder geaksepteerd, omdat in de patriarchale maatschappelijke structuur de hoogste vrouwelijke waarden zijn: ingetogenheid, dienstbaarheid en onderworpenheid. Hier staan wij overigens voor de interessante vraag of het normen- en waardensysteem, toegeschreven aan mannen en vrouwen, zoals dat is gegroeid in de patriarchale cultuur, is ontleend aan intrinsieke waarden van de man en de vrouw als

menselijk wezen of dat het zijn oorsprong vindt juist in die patriarchale ordening zelve. Het antwoord op die vraag is niet alleen van belang voor de ontwikkeling van het feminisme, maar ook voor de basis van de maatschappelijke patronen en relaties tussen mensen in de maatschappij van morgen. Al naar gelang het antwoord op de hier gestelde vraag staat de opvatting over mannelijke en vrouwelijke normen en waarden ter discussie. Is de vrouw gevangen in een patroon van vermeende vrouwelijkheid en is, dientengevolge, ook de man een gevangene van een vermeend mannelijk patroon? De worsteling met dit vraagstuk heb ik nog niet voltooid.

De eerste feministische golf

Het feminisme van de 19de eeuw zet de beweging in gang om voor de vrouw meer rechten op te eisen op het gebied van onderwijs, arbeid en burgerrechten. In feite vraagt de vrouwenbeweging om het recht op deelname aan die sectoren van het maatschappelijke leven die het publieke domein van de man zijn. Maatschappelijke veranderingen tengevolge van industrialisatie, democratiseringsprocessen op grond van de Verlichtingsfilosofie en de aandacht voor de ontplooiing van de mens als autonoom individu in relatie met autonome anderen, hebben dit proces versterkt. Zo schreef Aletta Jacobs in 1924 ter inleiding op haar „Herinneringen”: „De politieke en de economische onafhankelijkheid der vrouw en het moederschap naar begeeren, zijn met mijn medewerking in ons land tot stand

gekomen." Als zij ons nu, anno 1989, bezig zag, zou zij onmiddellijk deze passage uit haar inleiding schrappen.

In de vroege uren van het feminisme hebben vrouwen getracht zich te bevrijden van hun maatschappelijke juk door op de deur te kloppen van de maatschappelijke instituties die door mannen gedomineerd werden: arbeid, onderwijs, handel en nijverheid, politiek, kunst en wetenschap. Het was het eerste verzet tegen de traditionele rolverdeling tussen man en vrouw: arbeid en het publieke leven voor de man, zorgtaken gericht op het leven binnenshuis voor vrouwen. Deze strijd is gevoerd zonder uitdrukkelijk de basisprincipes van de maatschappelijke ordening in een patriarchale samenleving als uitgangspunt te nemen; veel meer opeerden zij vanuit het principe van de gelijkberechtiging tot maatschappelijke goederen. Als jong meisje leerden vrouwen al dat de wereld van individueel streven, van concurrentie, vechten voor positie, vrije activiteiten die leiden tot artefacten en de invloed op de loop der ontwikkelingen door het nemen van beslissingen, voor hen een gesloten wereld was. Het gevecht om de toegang daartoe en de gelijkberechtiging daarin vormde de kern van hun activiteit. De openstelling van het onderwijs voor vrouwen en de verdere externe democratisering ervan zijn daarbij belangrijke instrumenten geweest. In dat stadium was echter niet zo zeer aan de orde de vraag naar de waarde van de normen en activiteiten op basis waarvan mannen in die buitenwereld met elkaar konkurereerden en al of niet erkenning verwierven. Macht, sukses, individuele ontplooiing, rationaliteit, meesterschap over natuurlijke en kunstmatige processen werden stilzwijgend gedefinieerd als *menselijke* waarden, waarvan vrouwen niet verstoken mochten blijven.

In die eerste feministische golf ging het dus eigenlijk veel meer om aanpassing van de maatschappelijke structuur dan om de verandering ervan ten principale. Mogelijk is dat één van de verklarende factoren voor het feit dat emancipatieprocessen zo langzaam zijn gegaan. Als de maatschappelijke ontwikkelingen daartoe noopten – schaarste op de arbeidsmarkt – verwierf de vrouw een positie, maar van een wezenlijk andere verdeling tussen mannen en vrouwen was nog geen sprake. Bovendien veranderde er niets aan haar plicht tot het verrichten van de zorgtaken, zodat voor veel vrouwen het probleem van de dubbele belasting het negatieve bij-effect van het streven naar emancipatie werd. Dat heeft voor veel vrouwen geleid tot een vlucht van de arbeidsmarkt, een vlucht uit het publieke leven of tot deelname daaraan in de beperkte vorm door arbeid in deeltijd in ondergeschikte posities zonder veel loopbaanperspectief.

De condition féminine

De tweede feministische golf van de jaren zestig en zeventig van deze eeuw heeft zich op dat aspect van de vrouwen-emancipatie geworpen: de kombi-

neerbaarheid van arbeid buitenshuis en zorgtaken. Voor vrouwen in eerste instantie; later ook voor mannen. De condition féminine, ontstaan in de patriarchale maatschappij had van vrouwen wezens gemaakt met kenmerken als emotionaliteit, dienstbaarheid, zorgzaamheid, die ook het leven van mannen zouden kunnen verrijken. Inwilliging van de vraag om arbeidstijdverkortung zou man en vrouw ten goede komen in de persoonlijke ontplooiing, omdat eerst dan voor beide seksen de weg gelijkelijk open lag naar de combinatie van economische zelfstandigheid en zorgzelfstandigheid. Vrouwen ontbrak het aan het eerste, mannen aan het laatste.

Terugkijkend op die periode is er uiteindelijk toch veel meer sprake geweest van opnieuw aanpassing in plaats van fundamentele verandering. In het feminisme staat men nu in feite voor het moeilijkste obstakel in het hele emancipatieproces. Nog verdere aanpassingen zullen geen wezenlijke verbeteringen betekenen. Het zal in de komende decennia gaan om fundamentele veranderingen in de patriarchale premisen als basis voor een maatschappelijke ordening. In feite is in het vigerende systeem de man nog steeds de norm en als zodanig maatschappelijk te definiëren als een irrationele autoriteit. De organisatie van de arbeid in het huidige maatschappelijke stelsel is gebaseerd op de beschikbaarheid van de man, acht uur per dag en vijf dagen per week, met thuis iemand die voor hem zorgt. Kinderen zijn in de wereld van de arbeid niet het probleem van mannen, maar van vrouwen. De dominante positie van de man blijkt bovendien uit de basis van ons beloningssysteem, ons fiscale en sociale zekerheidsstelsel. Aan de orde is thans derhalve de vraag of vrouwen de erkenning krijgen evenzeer als mannen autonome wezens te zijn met eigen kenmerken en eigen ontplooiingsmogelijkheden. Als het antwoord daarop bevestigend is – en dat is het volgens mij –, dan dient de patriarchale grondslag van het huidige maatschappelijke systeem en onze cultuur vervangen te worden door een grondpatroon van algemene menselijkheid, waarin de sekse-scheiding geen rol meer speelt en het exclusief mannelijke niet langer de bepalende factor is."

"De ontwikkeling van het feministische denken en de humanistische levensbeschouwing kunnen aan dat proces van „ontpatriarchalisering" van de samenleving een niet te onderschatten impuls geven. Dat zou zelfs zodanig kunnen zijn, dat de traditionele politieke vooruitgangsfilosofieën – het liberalisme en het socialisme, die zich tot nog toe ook in die patriarchale structuur hebben ontwikkeld – de vraagstukken omtrent de verdeling van maatschappelijke goederen als arbeid, inkomen, kennis en macht, die thans nog evenzeer hun oplossing vinden binnen de oude patriarchale structuren, wezenlijk nieuwe premissen kunnen formuleren voor een andere maatschappelijke ordening, voor de verbanden waarin de mensen

met elkaar willen leven. Die nieuwe premissen strekken zich ook uit over de beheersing van de produktiemiddelen, de aard van de produktieprocessen, sociaal-kulturele ontwikkelingen. Waaronder ontbreekt bijvoorbeeld de vrouw als arbeidende mobiliteitsfactor in de strategieën van het milieubeleid? Het humanisme gaat uit van de mens als zelfstandig en autonoom wezen, man en vrouw; het feminisme vecht voor de erkenning van de vrouw als autonoom individu met haar eigen, niet aan de man ontleende identiteit. Humanisme en feminisme versterken elk afzonderlijk de voortgang naar een samenleving waarin de autoriteit van de mens, man/vrouw, aan het fenomeen mens zelf ontleend wordt. In onderlinge samenhang is hun kracht groter dan de som van de afzonderlijke vectoren.

Het Verlichtingsdenken is nog niet voltooid, integendeel, het Verlichtingsdenken heeft zich tot nog toe voltrokken langs de mannelijke as. Het feminisme voegt daar de vrouwelijke as aan toe, waardoor de vrijheid tot het publieke bestaan ook wezenlijk aan vrouwen toekomt. De gelijkheid tussen man en vrouw zal dus mede benaderd worden vanuit de oorspronkelijke achterstelling en daaruit voortvloeiende maatschappelijke achterstand van de vrouw – positieve actie vindt hierin haar rechtvaardigingsgrond – en de broederschap zal verruimd worden tot medemenselijkheid. Ik sluit mij hierbij aan bij John Stuart Mill, die als wezenlijk kenmerk van het liberalisme zag dat elk individu zo onafhankelijk mogelijk, zo zelfstandig mogelijk en met een zo groot mogelijk recht tot zelfbestemming moest kunnen leven. Dat principe behoorde niet slechts het mannelijke deel der mensheid te omvatten maar moest ook zijn geldigheidswaarde hebben voor vrouwen en de groeiende arbeidersklasse van de 19de eeuw. Mijn liberale achtergrond verklaart mijn affiniteit met John Stuart Mill.

Een humanistische, liberale, sociale medemenselijkheid vormt de sleutel tot de oplossing van de spanning tussen individuele autonomie en maatschappelijke solidariteit, waarin mannen en vrouwen gelijkelijk bepalend en betrokken zijn. De mens is van nature een cultuurwezen; de huidige cultuur vraagt om een algemeen menselijk, dus humanistisch perspectief, opdat de mens in antwoord op de vragen: Wie ben ik, dat ik dit zijn mag? Wat ben ik, opdat ik dat zijn kan? Wie zijn wij, dat wij leven zoals wij leven? uiteindelijk kan antwoorden, ongeacht het man of vrouw zijn: „omdat wij mensen zijn die aan onze eigen intrinsieke waarde autoriteit, capaciteit en scheppend vermogen ontleenen, als instrumenten tot het vinden van het antwoord op de vraag naar behoud en hervorming, naar de zingeving van het menselijk bestaan." ●

U kunt de complete tekst aanvragen: stichting Socrates, Postbus 114, 3500 AC Utrecht. U krijgt de gratis brochure dan zo snel mogelijk thuisgestuurd.

na. Doet gelukkig graag iets extra's! Centra. Doet gelukkig graag iets extra's! Centra.

KONSUMENTEN KONTAKT WIL ARMOEDE ZICHTBAAR MAKEN
Minima eten steeds vaker rijst, blikgroente en paardevlees

Van onze verslaggever DEN HAAG - Tervijl half Nederland zich verdiept in de voortelen van de dure licht-producten, stropen mens de markt af en zoek naar goedsteeds meer mensen met lage inkomens de markt af en zoek naar goedkoop eten. Minima zijn in het stadium beland dat ze noodgedwongen moeten besnien op voedsel, berichte de consumentenorganisatie Konsumenten Kontakt dinsdag.

Mager vlees op het menu moet plaats maken voor het goedkopere maar vettere varkensvlees, het fruit wordt minder, en in de winter worden verse groenten worden uit blik. Behalve verpakte peulvruchten uit blik. De porties zijn rijst, macaroni en blikgroente favoriet.

Konsumenten Kontakt trekt deze conclusies aan de hand van het onderzoek „Eten op bijstandsniveau“ naar 346 mensen van onroerend 49 jaar met een gemiddeld inkomen van vijftien honderd gulden per maand. De onderzoekers hebben zich vrijwillig geconcentreerd op een panel dat werd gevormd voor onderzoek naar de situatie van armen in Nederland.

De resultaten van het onderzoek zijn niet representatief voor alle zestig honderd- tot achthonderdduizend minima in Nederland. Maar directeur B. Donia van Konsumenten Kontakt sprak gisteren van een duidelijke indicatie. Volgens hem blijkt uit het onderzoek zonneklaar de tweedeling in de maatschappij.

Verwijt
 De resultaten van het onderzoek zijn aangeboden aan de werkgroep „De arme kant van Nederland“ van de Raad van Kerken. De werkgroep verwijt de regering en de Tweede Kamer de bestaande armoede in Nederland te ontkennen. „Met behulp van dit soort rapporten moeten we de armoede zichtbaar maken en laten zien hoe de doorwerkt. De slogan dat het goed gaat met de economie, moeten we doorprikken met de vraag: „Met wie doorprikken met de vraag?“

Van de ondervraagde panelleden bestaat naar liefst 81 procent op voedsel. Dertig procent zegt te besnien op groenten, 14 procent op fruit en 73 procent op vlees. Snacks, gebak, luxe dranken worden als eerste weggevoerd. Geen ongezonde keuze, vindt onderzoeker M. Schuttelaar.

Maar daar staat tegenover dat er moet worden teruggegaan op goedkope basisproducten die vaak ongezonder zijn dan de duurere. Zo bezonder zijn dan de duurere. Zo bezonder zijn dan de duurere. Zo bezonder zijn dan de duurere. Zo bezonder zijn dan de duurere.

moet worden teruggegaan op goedkope basisproducten die vaak ongezonder zijn dan de duurere. Zo bezonder zijn dan de duurere. Zo bezonder zijn dan de duurere. Zo bezonder zijn dan de duurere.

HV STELDE IN DISKUSSIE OVER ARMOEDE VAAK VERZORGINGSSTAAT AAN DE ORDE

door Arie den Broeder

Het artikel over armoede in Nederland („Perspektiefloze achterstand van velen is onaanvaardbaar“ in Humanist van december 1988/januari 1989 heeft de discussie binnen het Humanistisch Verbond over dit vraagstuk geïntensiveerd. In verscheidene afdelingen is dit onderwerp tijdens discussie-avonden behandeld. Daarnaast heeft een aantal leden een persoonlijke reactie toegezonden. Ter afronding van deze gedachtenwisseling gaat Arie den Broeder in op een reeks hoofdpunten uit discussies en brieven.

Als inleider in een groot aantal bijeenkomsten in alle delen van het land heb ik het afgelopen jaar kunnen ervaren hoe het vraagstuk van de moderne armoede of bestaansonzekerheid zich in de aandacht van onze leden mocht verheugen. Duidelijk was dat de langdurige afhankelijkheid van een uitkering op minimumniveau en het gebrek aan perspectief van enkele honderdduizenden medeburgers de aanwezigen bezighield. Men zag hierin een bewijs van een toegenomen sociale ongelijkheid van kansen en rechten en daarmee ook van een gebrek aan solidariteit. De gevolgen van de economische stagnatie en de beperking van de kollektieve lasten blijken niet evenredig over de bevolking te zijn verdeeld. Veelvuldig werd in deze bijeenkomst de grondslagen van de verzorgingsstaat aan de orde gesteld, omdat deze politieke orde toch aan alle burgers een menswaardig bestaan, ontplooiingsmogelijkheden en rechtvaardige verdeling van werk, inkomen, bestaanszekerheid en ontwikkeling dient te garanderen. Deze gedachtenwisseling heeft geleid

tot meer inzicht in het probleem en een verduidelijking van standpunten bij de deelnemers. Ongetwijfeld zal dit doorwerken in de opstelling van humanisten in situaties waarin zij met het vraagstuk concreet in aanraking komen. Ook het hoofdbestuur vindt hierin aanrijpingspunten voor zijn contacten met de regering, het parlement, de vakbeweging en andere instanties met beleidsverantwoordelijkheid op sociaal-ekonomisch gebied. In het genoemde artikel heeft het hoofdbestuur reeds met klem bij hen aangedrongen op spoedige verbetering van de bestaans- en ont-plooiingsmogelijkheden van de mensen met de laagste inkomens en op verdeling van de beschikbare werkgelegenheid over allen die willen en kunnen werken.

Veranderingen bepleiten

Het hoofdbestuur is het wel degelijk met de brieven schrijvers eens dat het HV ook ten aanzien van de samenleving waarden en normen mag en vaak moet hanteren en zich kritisch mag uiten. Maar het meent ook dat het HV zijn functie in de samenleving moet onderscheiden van die van een politieke partij of een vakorganisatie. Het HV is een geestelijk genootschap dat mensen verenigt op basis van hun vergelijkbare humanistische inzichten en belevingen betreffende menszijn en samenleving. Het heeft het recht en zelfs de plicht maatschappelijke verhoudingen vanuit humanistisch oogpunt kritisch te bezien en veranderingen te bepleiten. Het kan wel degelijk bezwaar maken tegen een bepaald beleid en aandringen op aanpassing ervan. Tal van verklaringen, brieven, besprekingen van het hoofdbestuur illustreren dat het hoofdbestuur dat ook regelmatig doet. Steeds wordt het echter aan regering, parlement, vakbeweging e.d. overgelaten zelf afwegingen te maken en hun keuzen te bepalen, met name waar het concrete maatregelen betreft. Geestelijke genootschappen maken geen regeringsprogramma's, wetsvoorstellen of kollektieve arbeidsovereenkomsten. Maar dit behoort ons niet te beletten in onze interne discussies wel wat concreter te worden. *N. Blok* uit Oostvoorne doet dit door voor te stellen om langdurig-werklozen arbeidsplaatsen aan te bieden bij openbare diensten als groen-voorziening, stadsreiniging, vervoer en gezondheidszorg. Dit kan eventueel worden betaald uit extra belasting op de hogere inkomsten. Ik heb de indruk dat de overheid in deze richting meer gaat doen. Zij wil met behulp van het jeugdwerkgarantieplan extra banen voor jeugdige werklozen in de publieke sectoren scheppen en het aantal scholings- en werkervaringsplaatsen in de particuliere sectoren uitbreiden. Daarvoor wil zij meer geld dan tot nu toe beschikbaar stellen.

Scholing voor bijstandsvrouwen

G.M. Sytsma uit Dordrecht zou de ABW willen aanpassen. Vrouwen in de bijstand hebben vaak een achterstand opgelopen doordat hun opleiding en arbeidserfaring verouderd zijn. Zij zou meer mogelijkheden voor scholing wil-

Arie den Broeder: HV kan wel degelijk bezwaar maken tegen beleid en aandringen op aanpassing. Maar een geestelijk genootschap maakt geen regeringsprogramma, wetsvoorstel of kollektieve arbeidsovereenkomst

len zien, opdat deze vrouwen hun achterstand zouden kunnen inlopen. Tot nu toe mag dit niet van de overheid (behoudens uitzonderingen). Zonder scholing zal het voor velen onmogelijk zijn een baan te verwerven. De nieuwe staatssekretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, E. ter Veld, wil de deelneming aan scholing in het kader van de ABW verruimen.

M.W. Verduijn stelt dat de HV-tekst te veel aanhaakt bij de algemeen heersende opvatting dat loonarbeid in hoge mate de zin van het bestaan bepaalt. Een herijking van het begrip arbeid ligt meer op de weg van het HV. Ik wijs er op dat het HV zich in dit artikel het lot heeft aangetrokken van degenen die als werkloze of arbeidsongeschikte zijn uitgeschakeld en veelal zelf wel zouden willen werken. Niet wij maar zij bepalen of arbeid voor hen meer zin heeft dan afhankelijkheid van een uitkering. *I. van der Willik* merkt op dat de „moderne armen” de plicht en het recht hebben door alle tegenslagen heen zelf het lot in eigen handen te nemen. Niet alleen anderen moeten daartoe worden opgeroepen. Dat is een juiste opmerking, gezien onze nadruk op persoonlijke verantwoordelijkheid en zelfbeschikkingsrecht. Toch moeten wij beseffen dat mensen met een zwakkere positie niet altijd opgewassen zijn tegen maatschappelijke krachten en beleidsbeslissingen. Daarom zullen toch anderen voor voldoende werk of een behoorlijke uitkering moeten zorgen. Een maatschappelijke orde moet worden geschraagd door een goed evenwicht tussen eigen verantwoordelijkheid en solidariteit.

Schrijnende voorbeelden

Schrijnend komt in enkele brieven de uitzichtloosheid van mensen in armoedige omstandigheden naar voren. Zo geeft *R. Sukking* uit Soesterberg een overzicht van haar eigen ervaringen. Zij heeft de narigheden van de krisistijd en de oorlogstijd aan den lijve ondervonden. Nu is zij een gescheiden vrouw, die met drie kinderen van de bijstand moet proberen rond te komen. Verdrietig en boos vraagt zij ons de discussie niet over de hoofden van de bijstandsvrouwen, maar mét hen te voeren. Ook *W. Deman* uit Rotterdam, gehandicapte en weduwnaar, geeft een indruk van zijn slechte financiële situatie na een aantal bezuinigingen op de WAO-uitkering en verhogingen van woonkosten. Hij voegt er een „gedicht van ellende” bij. Als je deze brieven leest, heb je geen behoefte meer aan discussies over de vraag of er eigenlijk wel armoede in Nederland bestaat.

F. Kok daarentegen schrijft wel uitvoerig over de betrekkelijkheid van het armoedebegrip en maakt een vergelijking met de lagere inkomens van voor de Tweede Wereldoorlog en met de hui-

dige inkomens en voorzieningen in andere Europese landen. Bovendien, merkt hij nog op, hangt de beleving van de uitkering sterk af van wat men gewend is en welke eisen men stelt. Ik denk dat het betreffende artikel in Humanist op bruikbare wijze aangeeft op welk wijze wij hier en nu (moderne) armoede kunnen beschouwen: „een situatie waarin mensen – vergeleken met anderen in hun eigen land of gebied – langdurig en zonder uitzicht behoren tot degenen die over het laagste inkomen en dus de geringste bestedingsmogelijkheden beschikken”. Wij hebben in ons land normen ontwikkeld om ieder een minimumloon of -uitkering te garanderen, gerelateerd aan het algemene inkomensniveau. Ook hebben wij normen ontwikkeld om ieder mogelijkheden tot het zelfstandig verwerven van een toereikend inkomen te bieden. De laatste tien jaren is de overheid niet in staat of niet bereid geweest deze normen konsekwent te hanteren, zodat in die periode die achterstand en onzekerheid zijn gegroeid. Het nieuwe kabinet heeft besloten het minimumloon en de sociale uitkeringen opnieuw met de algemene inkomensontwikkeling te laten stijgen en een actiever beleid voor inschakeling in het arbeidsproces te voeren. Er is dus in elk geval sprake van een begin van herstel, al worden achterstand en onzekerheid niet op korte termijn voor alle getroffen opgeheven.

Voor herstel van de koopkracht

Voor *S. ter Kuile* uit Den Haag is het onduidelijk hoe het hoofdbestuur de welvaart over de 800.000 huishoudens met een minimuminkomen wil verdeelen. Moeten die allemaal evenveel inkomen hebben als modaal? Het hoofdbestuur heeft zich niet uitgesproken voor nivellering van inkomens, maar voor verbetering van de laagste inkomens, dus voor herstel van de koopkracht. De modale inkomens zijn de laatste jaren gestegen, waardoor het verschil met de minimuminkomens duidelijk groter is geworden. Ook trekt zij de konklusie dat het hoofdbestuur het aantal mensen met een minimuminkomen wil verkleinen door herverdeling van arbeid uit ekonomische overwegingen. In het artikel staat echter te lezen, dat voor het hoofdbestuur alleen het verbeteren van de inkomenspositie niet voldoende is (op zich wel nodig dus). Noodzakelijk is ook om pogingen tot inschakeling van werklozen en arbeidsongeschikten in het arbeidsproces te intensiveren. Zij meent dat herverdeling van arbeid weinig effect zal hebben voor een belangrijk deel van de langdurig werklozen en de alleenstaande moeders. Deze opvatting lijkt mij enigszins defaitistisch. Juist de moeilijkheid van opnemings in het arbeidsproces inspi-

reert velen tot verdubbelde inspanning om maatregelen als scholing, werker-
varing, kinderopvang, bestrijding van
diskriminatie, aanpassing van ar-
beidsplaatsen aan handicaps, arbeids-
tijdverkorting e.d. te ontwikkelen en toe
te passen. Dit is tevens een antwoord
aan H. van den Haak, die fel uithaalt
naar de omvangrijke uitstoot van men-
sen door scherpe selectie-methoden.
Hij schat het aantal uitgestotenen op
ongeveer driehonderdduizend. Het ligt
voor de hand dat humanisten daar niet
in mogen berusten, maar moeten blij-
ven ijveren voor een samenleving
waarin iedereen meetelt en meedoet.

Meer arbeidstijdverkorting

Tot zover de tot heden gevoerde diskus-
sie in het HV over moderne armoede in
Nederland. Kunnen we nu van het on-
derwerp afstappen? Dat lijkt mij voor-
barig, het probleem is immers niet op-
gelost. Wel zijn er zodanige economi-
sche vooruitzichten dat een geleidelijke
stijging van inkomens mogelijk wordt –
ook op minimumnivo. De regering heeft

al gekozen voor herstel van de zoge-
naamde „koppeling“ waardoor de ko-
mende jaren een verbetering is te ver-
wachten. De periodieke aanpassingen
bedragen echter slechts enkele procent-
ten of minder per jaar, zodat het opgelopen
koopkrachtverlies van 15% niet
spoedig zal zijn gecompenseerd. Bo-
vendien blijft de opgelopen achter-
stand ten opzichte van de overige inko-
mens bestaan. De werkloosheid zal
evenmin snel zijn verdwenen. Welis-
waar neemt de bedrijvigheid toe, maar
de werkgelegenheidsgroei neemt door
de aard van de investeringen (mechani-
satie, automatisering) niet evenredig
toe en blijft achter bij de toeneming van
de beroepsbevolking. Het is zeer goed
mogelijk dat de werkloosheid tot het
jaar 2000 misschien tot het jaar 2010,
zeer omvangrijk zal blijven. En dan is
nog geen rekening gehouden met de ef-
fekten die de groeiende Europese een-
wording op de werkgelegenheid in ons
land zal hebben.

De werkloosheid kan niet worden opge-
lost als niet verder wordt gegaan met

arbeidstijdverkorting. Een verkorting
tot 32 uren per week zou enkele hon-
derdduizenden arbeidsplaatsen kun-
nen opleveren. Dat zal echter niet – ze-
ker niet onmiddellijk – in alle bedrijfs-
takken kunnen. Tegenover bedrijfs-
takken met veel werkloosheid staan na-
melijk ook bedrijfstakken met tekort
aan personeel. Door middel van scho-
ling zou het aanbod van personeel voor
de bedrijfstakken met plaatsingsmoge-
lijkheden moeten worden vergroot. Ar-
beidstijdverkorting geeft ook vrouwen
meer kansen op een plaats in het ar-
beidsproces – ook in bedrijfstakken die
tot dusver veel functies voor mannen
reserveerden.

Het zal duidelijk zijn dat vraagstukken
van arbeid en inkomen (met inbegrip
van het vraagstuk van moderne armoede
of bestaansonzekerheid en het
vraagstuk van ongelijkheid van kansen)
ook de komende jaren nog vaak de
aandacht van humanisten nodig zal
hebben. ●

Geen dam tegen reclamegeweld?

Vaak best leuke plaatjes, die
STER op de televisie.
Maar... wél steeds de heb-
zucht aanwakkeren. Dus
meer produkten kopen. Dus
meer grondstoffen nodig.
Dus nog snellere uitputting
van onze aarde en wat daar
op leeft. En dus nog meer af-
val van verpakkingen en,
eventjes later, afval van een
groot gedeelte van die pro-
dukten zelve. Over materia-
lisme en milieu gesproken!
Verder worden inmiddels de
televisie- en radio-rekla-
meboodschappen van de
STER zo listig rond (en straks
in) de programma's ge-
bouwd, dat men wel ge-
dwongen wordt te kijken en
te luisteren. Een aanslag dus
op onze persoonlijke vrij-
heid.

En dan de vorm waarin die
reclameboodschappen ge-
goten worden. Vaak halve
waarheden en soms perti-
nente leugens. Veel hypokri-
sie ook! Dag in, dag uit. Bin-
nenkort ook op zondag. Jaar
in, jaar uit. Dat moet wel lei-
den tot verdere erosie van
waarden en normen, van
moraal en ethiek.

Een opstapeling van ele-
menten waaruit de vaandels
bestaan van organisaties als
de kerken en het Humanis-

tisch Verbond. Maar waarom
horen wij toch niets van hen
over dit onderwerp? Nu in-
middels ook de politieke par-
tijten het laten afweten, is er
geen dam meer tegen het
toenemende reclame-ge-
weld?

Ico van der Willik
(Veldhoven)

**Brieven zijn welkom.
Houdt u het wel kort.
De redactie behoudt
zich het recht
voor brieven in te
korten of te weigeren.
Schrijf naar:
Redactie Humanist,
Postbus 114,
3500 AC Utrecht**

Coornhert springlevend in Den Haag

Mr. Hes, voorzitter van de
Coornhertliga, houdt op 28
februari bij het HV-Den
Haag/Wassenaar een lezing
over de markante filosoof,
dichter, strafrechthervormer
en humanist Coornhert. Het
is 400 jaar geleden dat hij
overleed. Met deze lezing
wordt dat herdacht.

In zijn tijd, een roerige tijd
van godsdienstvervolgung,
sociale ellende en kriminali-
teit vanwege de afschei-
dingsstrijd van ons land,
pleitte Coornhert voor gewetens-,
godsdienstvrijheid en
verdraagzaamheid. Straf en
wraak betekenen voor hem
geen oplossing van de krimi-
naliteit van zijn tijd. Hij ziet
de oplossing in humanise-
ring van de behandeling van
„kriminelen“, heropvoeding
en bestrijding van sociaal
onrecht. Vierhonderd jaar la-
ter zijn dat nog steeds
springlevende inzichten die
aanleiding geven tot verhitte
diskussies.

U bent van harte welkom bij
de lezing die plaatsvindt op
woensdagavond 28 februari
te 20.00 uur. Laan Copes van
Cattenburch 72, Den Haag,
Toegang gratis.

Technologie in Groningen

Op maandag 5 februari
houdt gemeenschapslid
Jaap Douma uit Zuidhorn een
inleiding over het thema
„Technologie én of in de kul-
tuur“. De inleider, een in de
materie geïnteresseerde
technicus, zal voldoende stof
aandragen om de gedachten
hier eens onbevooroordeeld
over te laten gaan. Aanvang
20.00 uur. Humanistisch
Centrum aan de W.A. Schol-
tenstraat 2 in Groningen.

Op de zondagochtendbije-
komst van 18 februari zal het
thema „Eenzaamheid“ cen-
traal staan onder begelei-
ding van Coert Reinking.
Zelfde plaats, aanvang 10.30
uur (koffie en thee vanaf
10.00 uur) tot 13.00 uur.

Glasnost in Lochem

„Glasnost en perestroika,
oplossing of een nieuwe
leus?“ Daar gaat drs. E. van
de Zwerde het over hebben
op donderdag 22 maart in Lo-
chem, in De Garve, Burge-
meester Leenstraat 11. Aan-
vang 20.00 uur.

Radio 1

Iedere zondag

9.03 - 9.30 uur

De Verbeelding

Voor het literaire radioprogramma staan de volgende onderwerpen op dit moment vast.

Zondag 4 feb

Heet van de naald

een gedicht van Max de Jong

Zondag 11 feb

Jean Pierre Rawie

Anneke Groen in gesprek met een volgens Nico Scheepmaker „ouderwetse dichter in de beste betekenis van het woord“. Ook zullen gedichten te horen zijn uit zijn nieuwste bundel *Woelig Stof*.

Zondag 18 feb

Elisabeth Eybers

Een portret van deze Zuid-afrikaanse, in Nederland woonachtige dichteres die in 1987 onderscheiden is met de Constantijn Huygensprijs en die deze maand haar vijfenzeventigste verjaardag viert. Samenstelling: Ilonka Verdurmen.

Radio 5:

ma 5, 12 en 19 feb

12.05 - 13.00 u

Rusland Nu

Op 29 januari begon een serie van vier programma's over het hedendaagse Rusland. Het tweede programma in die serie, uit te zenden op 5 februari, wil een tekening te geven van het alledaagse leven in Rusland. Ilonka Verdurmen praat met een Russin die in Nederland woont en een Nederlandse die onlangs een reis door Rusland maakte.

Op 12 februari staat de literatuur centraal. Slavist Willem Vesten praat over de werken en positie van hedendaagse Russische schrijvers. Er zijn (fragmenten uit) verhalen te horen van onder anderen Metdin Achmetov en Tatjana Tolstaja.

Ter afsluiting van de reeks op 19 februari een speciale

radiobewerking van Glas Water, een toneelstuk van een van de belangrijkste vertegenwoordigers van het nieuwe Russische drama, Ljoedmila Petroesjevskaja.

Voor de radioprogramma's op woensdag, radio 5 (12.30 - 13.00 uur), verwijzen we u naar Teletekst of de kranten. Om die uitzendingen zo aktueel mogelijk te houden, wordt de inhoud ervan pas op het laatste moment bekend.

Zondag 4 feb

21.25 - 22.00 u

New York between Heaven and Hell

Toen Edward Koch in 1977 burgemeester werd van New York, was de stad zo goed als bankroet. Koch's eerste prioriteit was dan ook zo snel mogelijk de stad uit haar economische slop te halen. Om nieuwe bedrijven te lokken, veranderde de New York onder meer haar belastingstelsel en maakte hypotheeklen aan trekkelijk dat het een paradijs werd voor onroerend goed-handelaren.

De gevolgen voor New York ▼

zijn ingrijpend. Oude buurten worden in een snel tempo afgebroken of gerenoveerd. Oorspronkelijke bewoners waaronder veel arme immigranten moeten plaats maken voor mensen die het kunnen betalen. Dit proces, wordt *gentrificati* genoemd, is de stad aan het ontwrichten. De rijken worden rijker. En wie niet rijk is, wordt de stad uitgedreven, of raakt dakloos.

De film laat zien wat andere steden in de westerse wereld wellicht te wachten staat: de Lower East Side van Manhattan als voorbeeld van de „nieuwe stad“. Een film van Manuela Hartsuyker.

Zondag 11 feb

21.40 - 22.00 u

Maan Oerwoud Vuur Aarde

Een programma van Piet Brinkman over de leefwereld van indianen. Het bestaan van de nu nog overgebleven 250.000 indianen in de Braziliaanse regenwouden wordt bedreigd. Bedreigd door ziekten. Bedreigd door oprukkende ontginners, stadsplanners, wegenbouwers, houtkappers en goudzoekers.

Michel Pellanders en Marijon Hoekveld leefden lange tijd bij verschillende indianenstammen. Uit de beelden en muziek die zij registreerden, blijkt hoe waardevol deze verdwijnende cultuur is.

Maandag 12 feb

20.50 - 21.20 u

De Afstand tot dichtbij

Maandag 5 feb

20.55 - 21.20 u

Zondag 18 feb

21.35 - 22.00 u

Ook deze maand weer twee maal Ischa, zingend, pratend, vragen stellend en luisterend.

Zondag 18 feb

21.15 - 21.35 u

Daheem

Film van Paul de Mol gebaseerd op diens eigen video-/filminstallatie Daheem.

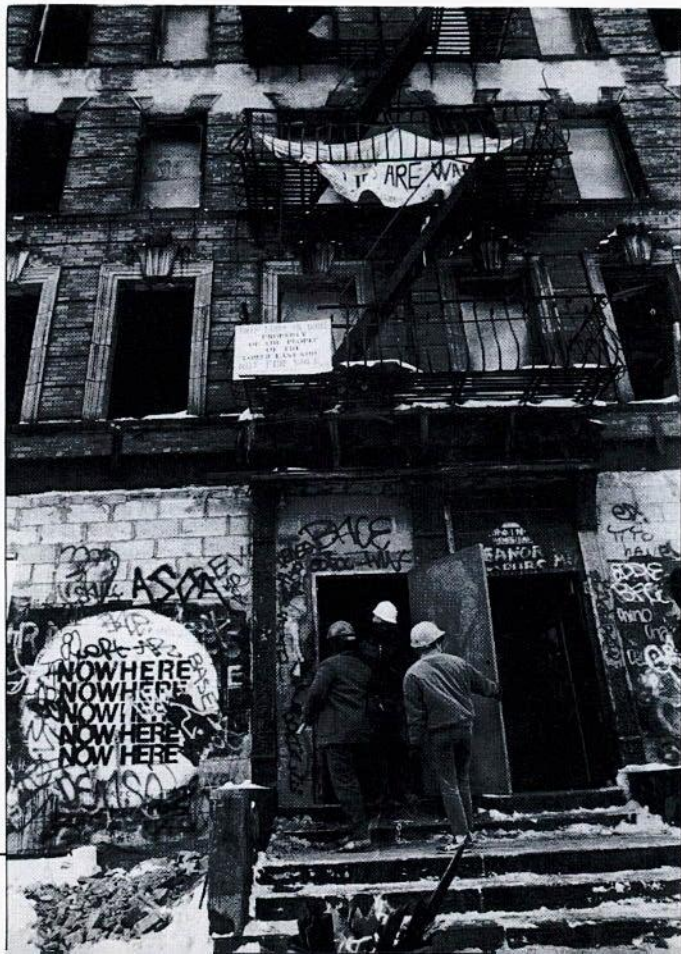
Zondag 25 feb

21.20 - 22.00 u

Goudse Blues

Het percentage delinquenten onder Marokkaanse jongeren ligt aanzienlijk hoger dan onder vergelijkbare groepen Nederlandse, Turkse en Surinaamse jongeren. Dat vormt voor de overheid een delicaat gegeven: stigmatisering ligt levensgroot op de loer. Bovendien is het nog niet geheel duidelijk wat de oorzaken zijn van dit statistische „feit“. In Gouda is in 1988 begonnen met een misdaadpreventieproject voor jonge Marokkanen. De bedoeling daarvan is door scholing, werkgelegenheid en recreatie de „binding met de samenleving“ te versterken.

Karin Junger volgde in Gouda twee jonge Marokkanen die meedraaien in dit project.

Hoofdbestuur akkoord met krappe begroting

Met veel pijn en moeite stelde het hoofdbestuur in december de conceptbegroting 1990 vast. Ondanks extra vergaderingen in het najaar was het hoofdbestuur er niet in geslaagd een fundamentele afweging te maken van de verschillende activiteiten van de vereniging. De discussie over de prioriteiten is nog in volle gang. De rapporten van de interim-manager, die een aantal maanden het Centraal Buro heeft geleid, vergen een diepgaand debat dat verder reikt dan „de centen“. De identiteit van het HV staat zelfs ter discussie: moet het als geestelijk genootschap de humanistische levensbeschouwing verder verdiepen en uitdragen, of staat de maatschappelijke dienstverlening voorop? Kerntaken en nevenactiviteiten dienen beargumenteerd te worden vastgesteld voor meer jaren. Het Verbond moet zichzelf beperkingen opleggen, omdat het niet langer in staat zal zijn alles te blijven doen wat in het verleden ter hand is genomen. Zowel geestelijk als financieel dreigt het HV overbelast te raken. Daarom zal

Genetische manipulaties in Deventer

Op dinsdag 13 februari gaat het over biotechnologie: Hoe ver kan de onderzoeker, beter dan god, gaan met genetische manipulatie? Inleider is drs. J. B. Prins, onderzoeker aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Op maandag 19 februari: Ethiek en genetische manipulatie door drs. F. Stafleu, dierenarts en verbonden aan het BION (Biologisch Onderzoek Nederland) voor onderzoek naar de ethische aspecten van werken met proefdieren. Beide avonden vinden plaats in de Singelstraat 31, en beginnen om 20.00 uur. Toegang leden f 3,- en niet-leden f 5,-.

het hb de komende maanden het debat over de toekomst voortzetten. Intussen is de begroting 1990 krap gehouden. Het hoofdbestuur besloot aan de Verbondsraad van januari een begroting voor te leggen met een tekort van ruim 20.000 gulden (op een exploitatie van ruim drie miljoen). Dit tekort zou aanmerkelijk hoger zijn uitgevallen als tegemoet was gekomen aan de ideeën en verlangens uit de verschillende werkvelden.

Het hoofdbestuur nam in zijn december-vergadering afscheid van de interim-manager en een van zijn leden, John Luijs. Per 1 april zal als directeur van het Humanistisch Verbond de heer Joost de Vries in dienst treden. Over hem meer in een volgende Humanist. Tot april heeft het hoofdbestuur de dagelijkse leiding van het Centraal Buro toevertrouwd aan de algemeen secretaris,

Jorine Boegem. Tot slot kan gemeld worden dat contact is gelegd met „Groen Links“, waardoor het HV nu regelmatig in gesprek komt met alle grotere fracties in de Staten-Generaal. (BB)

Angst in Groningen

Op zondag 18 februari houdt Nannie Verpalen een lezing over angst. Zij is geestelijk raadvrouw in het Academisch Ziekenhuis in Groningen. Plaats is het Humanistisch Centrum aan de W. A. Scholtestraat 2. Aanvang 10.30 uur, de zaal is open vanaf 10.00 uur.

Verbondsraad handhaaft kaderblad

Na een langdurig, soms emotioneel debat ging de verbondsraad op 20 januari akkoord met de begroting voor 1990. Maar liefst achttien vertegenwoordigers voerden het woord voordat er gestemd kon worden. Opvallend was het ongenoegen over het voornemen van het hoofdbestuur de kosten voor de uitgave van het kaderblad „Humus“ terug te brengen met de helft. Deze besparing zou f 10.000,- opleveren. „Humus“ zou in een soberder uitvoering kunnen voortbestaan zodat de communicatie met „het kader“ gewaarborgd zou blijven. De penningmeester gaf aan dat in feite meer ombuigingen noodzakelijk zijn; de discussie daarover is in volle gang. Omdat hier de doelstellingen van het HV bij betrokken zijn en de gevolgen voor het personeel groot kunnen zijn, zal deze discussie tijdig en diepgaand gevoerd moeten worden. Het hoofdbestuur gaf aan 1990 als een „overgangsjaar“ te zien. Daarom nu geen bezuinigingen op personeel, wel op enkele andere financiële posten. Ook voor het vredesberaad is minder geld uitgetrokken. De redactie van „humus“ kreeg spreekrecht van de vergadering. Voor een bloeiende vereniging is een leesbaar, toegankelijk kaderblad belangrijk, beweerde een van de redacteuren. „Wij geloven niet in de gestencilde vorm“, hield hij de verbondsraad voor. En die was het daarmee eens. Omdat enkele vakatures op het Centraal Buro nog niet vervuld zijn, vond de Verbondsraad het verantwoord om „Humus“ alsnog het volle pond toe te kennen. Het begrotingstekort van het HV steeg daarmee naar ruim (30.000,-) Hoewel oneens met de Verbondsraad achtte het hoofdbestuur deze vergroting van het tekort niet onaanvaardbaar. Liever had het hoofdbestuur enige financiële ruimte gehouden om de directeur in staat te stellen

een goed personeelsplan op te stellen.

In een volgende vergadering zal de Verbondsraad zicht buigen over de prioriteiten die het Verbond zich de komende jaren zal stellen. Het hoofdbestuur bereidt de discussie daarover voor.

Bert Boelaars

Kursus omgaan met stress en conflicten

Op vijf woensdagavonden vanaf 7 maart wordt door het HV in Deventer een cursus gegeven over hoe je op een produktieve manier met spanning en conflicten kunt omgaan. Voor iedereen die daarmee te maken heeft: thuis, in de studie of op het werk.

Inhoud: Omgaan met emoties, konflikthantering, stress- en time-management, voorkomen van stress en conflicten, anderen helpen. Er wordt uitgegaan van recente psychologische inzichten en verschillende zelfhulptechnieken.

Werkwijze: inleidingen, literatuurstudie, enig huiswerk, verkennende oefeningen en uitwisselen van ervaringen. Kosten: f 65,- voor leden en f 115,- voor niet-leden, inclusief schriftelijk materiaal en huiswerkopdrachten. Is de prijs een probleem, neem dan contact op met de penningmeester. Alleen eerste avond: leden: f 15,-; niet-leden: f 25,-.

Begeleiding: drs. F. B. de Mink. Opg./inl.: 05700-35543. Plaats: Singelstraat 31. Tijd: 19.30 - 22.15 uur.

Bio-ethiek in Alkmaar

Hoofdbestuurslid Serge Ydo, ook lid van de Belgisch-Nederlandse commissie die zich bezighoudt met de bio-ethiek, zal op donderdag 8 februari een lezing houden over het onderwerp „Kunstmatige voortplantingstechnieken en het genenpaspoort“. Er zal genoeg gelegenheid zijn voor interrupties, vragen en discussie. De lezing wordt gehouden in het wijkcentrum Overschie, Ruusbroechhof 97 in Alkmaar en begint om 20.00 uur. Toegangskarten kosten f 2,50, zijn verkrijgbaar aan de zaal maar ook zijn ze telefonisch te bestellen: 02207-17457.

Levensbeschouwing en politiek in Hoofddorp

Op donderdagavond 1 maart om 20.00 uur zullen plaatselijke politici met elkaar in discussie gaan over het onderwerp „Levensbeschouwing en politiek“. Deze forumdiskussie vindt plaats in de Deining, Marktplein in Hoofddorp Centrum. Voor verdere informatie: Jenneke van Spijker, tel. nr. 02503-32835.

Vormingswerk in Groningen

Op zaterdag 17 maart zal in Groningen een scholingsdag worden gehouden die bestemd is voor iedere vrijwilliger in het HV die met groepen werkt, of van plan is dit te gaan doen. Op een heel praktische wijze wordt ingegaan op vragen als „Wat zijn geschikte kennismakingswerkvormen, hoe kun je op een goede manier evalueren, welke mogelijkheden heb je om op een speelse wijze een onderwerp te introduceren of behandelen en welke werkvormen zijn geschikt om deelnemers tot hun recht te laten komen. Naast het zelf uitproberen en oefenen zal ook ingegaan worden op de mogelijkheden en onmo-

Gehoorzaamheid in Purmerend

Zijn er grenzen aan de gehoorzaamheid? Dat is de vraag die humanistisch raadsman Hans Schonk zich zal afvragen op maandag 28 februari. Plaats van handeling: de rekreatieruimte van De Gorselaar, Beatrixplein 209 in Purmerend. Aanvang 20.00 uur.

Denken over de toekomst in Zutphen

In het Praathuis van de Polbeek aan de Van Doornborchstraat 1 zal op zondag 4 maart drs. P. Rademaker spreken over de toekomst als onzekerheid, over het scheppen van de toekomst en over de taak van individu en gemeenschap. Verdere informatie: D. Duyn, tel. nr. 05750-24503.

Henk Smit in Rotterdam

Zondag 4 februari zal hoofdbestuurslid Henk Smit een lezing houden over het onderwerp genetische manipulatie in het Humanistisch Centrum in Rotterdam, Provenierssingel 48. Aanvang 10.30 uur.

gelijkheden van werkvormen in het groepswerk. De scholingsdag vindt plaats in het Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2 te Groningen en duurt van 10.00 uur tot 17.00 uur. De begeleiding is in handen van Mert Kremer (trainer in het scholingsplan) en Dick Metselaar (funktionaris vormingswerk). De kosten voor deze dag bedragen f 10,- (inkl. koffie/thee en dokumentatie). Zelf lunchpakket meenemen. Opgave en informatie: Landelijk Humanistisch Centrum te Utrecht: Dick Metselaar of Ariane de Brauw. Tel. 030-318145.

Vrouwen en arbeid in Hengelo

Mieke de Wit is medewerkster van de afdeling Vrouwenstudies aan de Erasmus Universiteit. Op woensdag 14 februari zal zij spreken over „Vrouwen en arbeid“. De lezing vindt plaats in zaal „De Vossenhoek“, Stationsstraat 70 in Borne. Aanvang 20.00 uur.

Jan Glastra van Loon in Breda

In zaal café Brauers op de Ginnikenmarkt 17 in Breda zal de HV-voorzitter praten over het humanisme sinds februari 1955. Daar kunt u bij zijn op maandag 5 februari, aanvang 20.00 uur.

Rob Buitenweg in Amsterdam

„Ideaal en werkelijkheid van het humanisme“ is het onderwerp dat filosoof Rob Buitenweg zal aansnijden op dinsdag 13 februari. Deze lezing begint om 20.00 uur precies. Maar om 19.30 uur is er al koffie en thee!

Filosofie in Waddinxveen

Nog drie avonden over filosofie kunt u bezoeken. Op donderdag 8 februari gaat het over het mensbeeld van Kant met als inleider de filosoof drs. K. J. Brons. Op donderdag 8 maart houdt de filosoof M. van Nierop een inleiding over het mensbeeld van Schopenhauer en als derde leidt prof. dr. W. van Dooren het mensbeeld van Nietzsche in op donderdag 5 april. Dit vindt steeds plaats in het buurtcentrum De Boog in Waddinxveen, Chr. Huijgenslaan 2. Aanvang: 20.00 uur.

Homoseksualiteit in Deventer

Op vrijdag 2 maart is er een bijeenkomst samen met het C.O.C. in Deventer. Deze zal plaatsvinden op 2 maart in het C.O.C.-gebouw. Na een inleiding over humanisten wordt verder gepraat over homoseksualiteit en geestelijke weerbaarheid. Spreker en discussieleider is Joep Schrijvers, voorzitter van de landelijke homo- en lesbische werkgroep van het HV. Plaats: Assenstraat 151. Start 20.30 uur.

Abonnement en lidmaatschap

Een jaarabonnement op de Humanist kost slechts f 30,-. Bel: 030-318145 (toestel 28). Leden van het Humanistisch Verbond ontvangen het blad gratis. Als u lid wordt, hoeft u dus geen abonnement te nemen.

Lid worden van het Humanistisch Verbond is simpel. Alleen even bellen naar 030-318145 of een kaartje sturen naar postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Als richtlijn voor hoogte van de contributie geldt een half procent van uw bruto-inkomen. De minimum-contributie is f 70,- als u een bruto-jaarinkomen heeft van f 18.000,- of meer. Zit u daaronder dan betaalt u f 45,- per jaar. Voor jongeren onder de 27 jaar geldt een minimumcontributie van f 33,-. U kunt de contributie behalve in één mep, ook in tweeën, of zelfs per kwartaal betalen. Uitgegaan wordt van een individueel lidmaatschap. Per lid kan één persoon, wonend op hetzelfde adres, kiezen voor een gratis medelidmaatschap. Een medelid ontvangt geen Humanist.

030-318145

S.V.P. WACHTEN MET BETALEN TOT U EEN AKSEPT-GIROKAART ONTVANGT

André Hielkema
redactie

Welzijn zonder grenzen

Sociaal-culturele aspecten
van de Europese integratie

Boom

In de socrateslezing 1988 sprak vice-voorzitter van het HV vanuit het perspectief van de humanistische levensbeschouwing over de sociaal-culturele waarden „individualisering“ en „solidariteit“ die ten grondslag liggen aan de moderne verzorgingsstaat, en over de verhouding tussen deze waarden. De bekende Amsterdamse uitgeverij Boom heeft het thema van „individualisering en solidariteit“ zoals dat in humanistische kring aan de orde was, opgepakt en geplaatst in het licht van de Europese eenwording: onder redactie van HV-funktionaris André Hielkema verscheen kortgeleden bij deze uitgever het boek „Welzijn zonder grenzen. Verder zijn er bijdragen van Wil Hansen, Wim van Dooren, Rob Tielman, Erik de Gier en Emmy Jacobs met onderwerpen als „eenheid en verscheidenheid in de Europese cultuur“, „burgerschap in Europa“, humanisme in Europa“ en „vrouwenemancipatie in Europa“.

„Welzijn zonder grenzen“ (108 blz.) kost f 24,50 (excl. porto), is in de boekhandel verkrijgbaar, maar kan ook besteld worden door te schrijven naar stichting Socrates, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

WELZIJN ZONDER GRENZEN

MODERN HUMANISME IN THEORIE EN PRAKTIJK
LEVEN MET HET VOORDEEL VAN TWIJFEL

ONDER REDACTIE VAN INGRID CSAMER, HES VAN HUIZEN EN BONNIE VAN SPANWEREN

HUMANISME IN HET LEVEN VAN

HUMANISME
in het leven van

CHE TUREL

HELM A KAPTEIJN

MARC HEINEN

HANNE TONK

HENK EELVERD

MIES & FERD VAN DEN BRUGGEN

WILLEM IEN FRAAIJE

ROGIER VERDOORTJE

GER CONVEHAND

LEVEN MET HET VOORDEEL VAN TWIJFEL

„Wat mij in het humanisme aanspreekt is de twijfel. Dat je niet zomaar dingen absoluut kunt beweren en als waarheid aan nemen. Mijn waarheid heeft te maken met mijn ervaringen, met wat ik heb meegemaakt. Die waarheid kan heel anders zijn dan die van iemand met een andere achtergrond.“ Aldus een humanist in deze DIC-map.

Niet-weten, niet zeker-weten is kenmerkend voor de levensovertuiging van een humanist. Door de twijfel als uitgangspunt te nemen, kunnen humanisten openstaan voor anderen, verschillen erkennen en verantwoorde keuzes maken.

Dat klinkt allemaal mooi, maar wát betekent het nou in theorie en praktijk als iemand zichzelf humanist noemt? Wat is de herkomst van het humanisme? Hoe staan moderne humanisten in het leven? Hoe kijken zij aan tegen christenen, islamieten en andere gelovigen? Hoe staat het humanisme tegenover fanatisme en onverschilligheid? En hoe staat deze levensovertuiging in de politieke relatie? Al deze vragen komen aan de orde in deel I van de map.

In deel II komen humanisten aan het woord die hun visie geven op

„Humanisme in het leven van...“ Zo luidde de titel van negen interviews die in de afgelopen anderhalf jaar in Humanist zijn verschenen. Interviews met mensen die zich min of meer herkennen in het humanisme, die vertellen over hun achtergronden en hun keuzen in het leven. Over wat hen beweegt, drijft en raakt. Het zijn negen verschillende verhalen geworden, boeiend in hun verscheidenheid. Momentopnames uit het leven van vijf vrouwen en vijf mannen in leeftijd variërend van 23 tot 78 jaar.

Nu zijn ze gebundeld in een boekje met dezelfde titel: „Humanisme in het leven van...“ Het boekje kost slechts f 8,50 en is te verkrijgen bij het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 in Utrecht. U kunt het ook bestellen door f 11,50 (f 8,50 en f 3,- portokosten) over te maken op giro 58, Humanistische Pers, Utrecht o.v.v. „Humanisme in het leven van“. Het boekje wordt u dan zo snel mogelijk toegestuurd.

maatschappelijke thema's. Aan de hand van de twee kernbegrippen zelfbeschikking en verbondenheid proberen zij duidelijk te maken wat de humanistische kijk is op zaken als macht, werk, milieu, medische ethiek, rechtspraak en ontwikkelings samenwerking.

Deel III tenslotte, geeft een indruk van hoe het humanisme vorm krijgt in de Nederlandse samenleving. Welke humanistische organisaties zijn er en waar houden zij zich mee bezig. Zo'n overzicht van de vele facetten van het humanisme bestond nog niet.

„Leven met het voordeel van twijfel“ telt 104 pagina's. Het boek gaat in de winkel f 19,90 kosten. Het Humanistisch Verbond biedt het aan voor de speciale prijs van f 14,00. Vanaf begin februari kunt u „Leven met het voordeel van twijfel“ tegen betaling van f 14,00 verkrijgbaar bij het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 in Utrecht. We kunnen u het boek ook toesturen. Gireer dan f 19,00 (f 14,00 plus f 5,00 portokosten) op giro 58, Humanistische Pers, Utrecht, o.v.v. „DIC-map“. Wij sturen u het boek dan zo snel mogelijk toe.

HUMANIST

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND MAART 1990 - NUMMER 3

CONNY BRAAM
LEVEN VOOREEN
VRIJ ZUID-AFRIKA

HUMANIST

UITGAVE VAN
HET HUMANISTISCH VERBOND

45-STE JAARGANG
MAART 1990
NR. 3

Redactie-adres
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030 - 318145
Sekretariaat: Martin de Zoete
(toestel 45)
Kantooradres: Oudkerkhof 11,
3512 GH Utrecht
faxnr.: 030-367104

Redactie
Hes van Huizen (hfdred)
Ingeborg van Teeseling

Vormgeving
Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Druk
Brouwer Offset BV Utrecht

Aan dit nummer werkten o.a. mee
Ingrid Cramer
Tom Janssen
Jan Glastra van Loon
Theodor Holman
Chris Pennarts
Martin Šimek

Redaktiekommissie:
Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal
Marc Hermsen

Abonnement
Een jaarabonnement kost f 30,-. Bel
030 - 318145 (toestel 28)
Leden van het Humanistisch
Verbond ontvangen het blad gratis.
Zie achterin dit blad

Advertentietarieven
De tarieven van febr. 1988
zijn van kracht.
Op aanvraag verkrijgbaar

Volgend nummer
Humanist nr. 4 verschijnt begin
april. Kopij voor dit nummer moet
binnen zijn uiterlijk 14 maart

Foto omslag: Liesbeth Sluiter

IN DIT NUMMER: CONNIE BRAAM

interview met Conny Braam. Al haar halve leven lang
vecht zij full time tegen het apartheidregime in
Zuid-Afrika. Voor haar zijn dit heugelijke dagen. Wat
drijft haar, hoe houdt zij het vol? Ingeborg van Teeseling
interviewt haar pagina 4

START MILIEUSERIE

Milieu is weer aktueel. En dat is maar goed ook.
Want als we zo doorgaan, zijn we binnen twee genera-
ties naar de verdommenis. Een ekologische revolutie
is nodig. Niets minder. In dit nummer start een
serie over het milieu. Daarin uitgebreid hoe we er voor
staan pagina 10

HOLMAN OVERTSCHA

Theodor Holman is weer terug in de Humanist (wel-
kom!) en schijft in dit nummer over een gekmakend
leuk boekje van Ischa Meijer. Gezin, familie, huwelijk;
het zijn ook de favoriete onderwerpen van Theodor
Holman. Vandaar pagina 14

HV-VROUWEN

De vrouwen zijn binnen het HV tien jaar georganiseerd
aktief. Dat moet worden gevierd. In de Humanist doen
we dat gepast met een terugblik. Paula van Schaveren
stond aan de wieg van de vrouwengroep.
Ingrid Cramer sprak met haar. Hoe erg was het toen, en
is het nu in het Verbond beter gesteld met de vrouwen-
emancipatie? pagina 16

Ingezonden Mededeling

STICHTING
STEUNFONDS
PRAKTISCH
HUMANISME

OUDKERKHOF 11, 3512 GH UTRECHT
TELEFOON 030 - 322786
BANK C & E 69.97.13.889

G I R O 6 1 6 8

„Ik benoem tot mijn enige en algemene
erfgenaar: de Stichting Steunfonds
Praktisch Humanisme gevestigd te Utrecht,
Oudkerkhof 11." (voorbeeldtekst testament)

Natuurlijk kunt u ons Steunfonds ook voor een gedeelte van uw nalatenschap
erfgenaar maken.

Het Steunfonds is een instelling van algemeen maatschappelijk nut. Daarom
heeft u maar 11% suksessierecht te betalen.

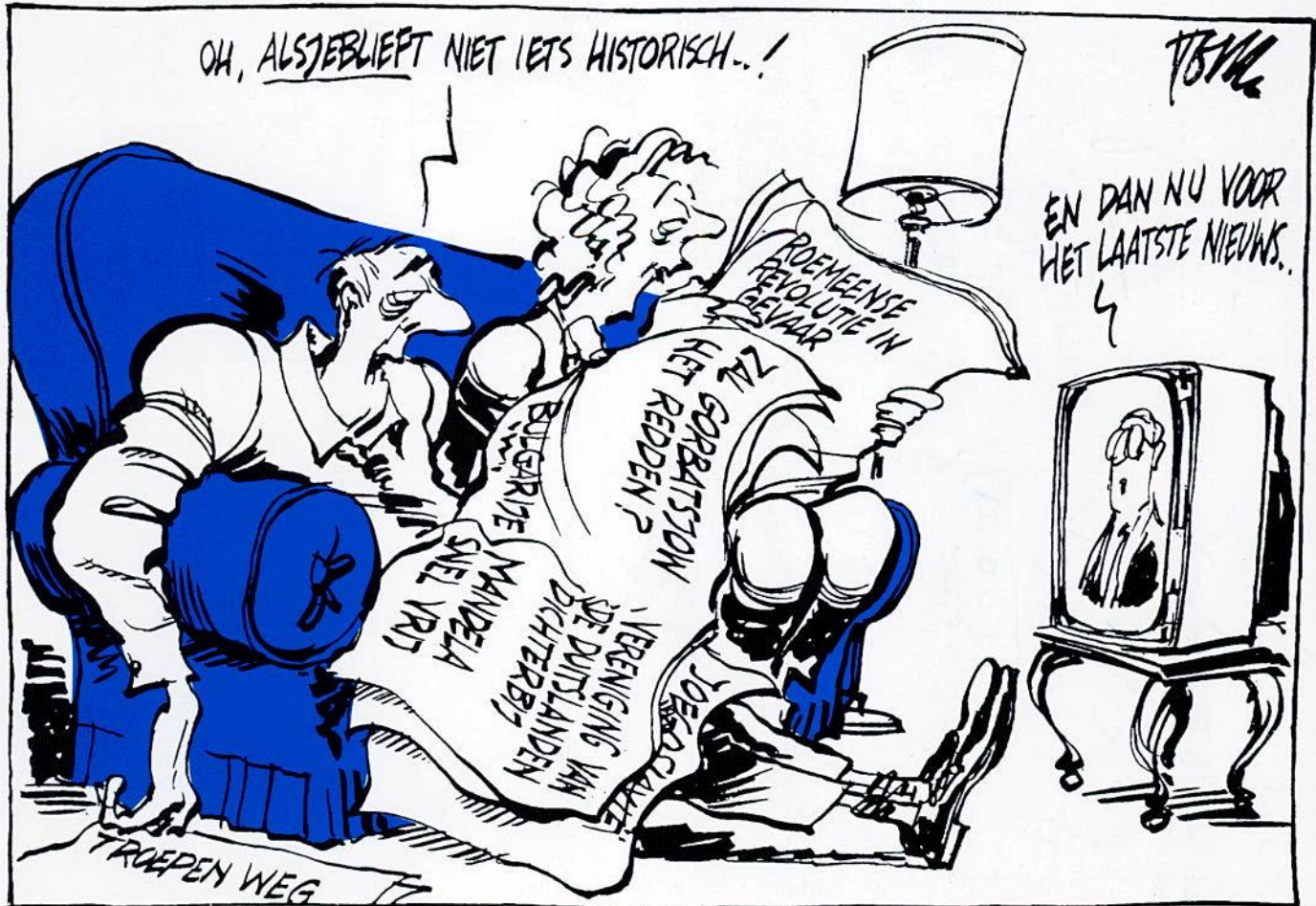
Voor meer informatie over testamenten: bel Marga van der Lans, medewerker
van het Steunfonds (030-322786).

IDEOLOGIEËN GAAN NIET VOORBIJ

De beelden van opgetogen, juichende, lachende, dansende mensen, eerst uit Oost-Europa later uit Zuid-Afrika, zijn aanstekelijk. Bij het kijken ernaar dringt er ook iets door van de gevoelens van bevrijding van die mensen. Maar ook iets van de verdrukking en vernedering waar die gevoelens uit voortkomen. Het één is er niet zonder het ander. De feeststemming van die mensen had geen aanleiding maar een oorzaak. Zij vierden geen verjaardag of de overwinning van een voetbalelftal, maar de aftakeling van een bewind dat hen jarenlang vanuit een zorgvuldig uitgedachte en systematisch toegepaste ideologie had onderdrukt en geterroriseerd. Ander dan verjaardagen en voetbalwedstrijden gaan ideologieën en hun vat op mensen helaas niet opeens voorbij. Nazisme en facisme zijn zelfs ondanks hun verpletterende nederlaag in de tweede wereldoorlog niet van de baan. Wie onder de huidige omstandigheden het einde van de ideologie verkondigt, die is méér uit op aandacht voor zichzelf dan voor de problemen die hij aansnijdt. Die koestert waarschijnlijk de hoop een hem dierbare ideologie voor een onbetwistbare waarheid te kunnen laten doorgaan. Mensen hebben het nog nooit zonder ideologieën kunnen stellen. Soms waren die ideologieën (ook voor aanhangers) verhuld, soms werden zij openlijk beleden en verkondigd, soms waren zij vrijzinnig, soms

fundamentalistisch, soms tolerant, soms meedogenloos. Het vernijngst zijn ideologieën die, zonder dat zij als zodanig worden herkend, verholten, als een verinnerlijkt onderdeel van een cultuur, de diskriminatie van één groep mensen rechtvaardigen. Diskriminatie van vrouwen is niet iets dat opzettelijk als zodanig door mannen is georganiseerd. Er komen ook geen politiemensen met lange latten en geen concentratiekampen aan te pas. De meesten die haar praktiseren doen het alsof het iets vanzelfsprekends is. Niet het gedrag en de opvattingen van mensen, maar de natuurlijke (door god gegeven) aard van de man en van de vrouw maken in hun ogen dat mannen voor de ene, vrouwen alleen voor een andere, onderschiktere soort rollen in aanmerking komen. Dit is niet een opvatting die (nog) luidkeels wordt verkondigd, wel een die in allerlei zinswendingen en uitdrukkingen in dagelijkse gesprekken wordt bevestigd. Het is kortom niet een kwestie van beleid, maar van cultuur. Dat maakt deze ideologie niet minder hardnekkig, integendeel. Wij hebben de rollen tussen mannen en vrouwen in onze cultuur zo verdeeld dat mannen prestaties moeten leveren en vrouwen de verzorging van hun medemensen voor hun rekening horen te nemen. Dit zegt zowel iets over onze op-

vatting over mannen en vrouwen als over onze waardering voor presteren aan de ene en verzorgen aan de andere kant. Die opvatting en die waardering versterken elkaar op deze manier bovendien voortdurend. Hoe deze rolverdeling tussen mannen en vrouwen een wanverhouding bevordert tussen presteren en (verzorgen kan niet duidelijker worden gedemonstreerd dan aan de hand van de verhouding tussen de door ons geproduceerde welvaart en de daarmee gespaard gaande uitputting van ons natuurlijke milieu. Maar dit is niet het enige voorbeeld van zo'n door achteloosheid ontstane wanverhouding in onze westerse samenleving en in haar verhouding tot andere. Het is zaak nu ook niet achteloos alles aan één oorzaak toe te schrijven. Culturen zitten op ingewikkelde manieren in elkaar. Dat neemt niet weg dat het overheersend op mannelijkheid en op presteren afgestemd zijn van onze cultuur op veel meer punten dan alleen de verhouding tussen mannen en vrouwen zijn negatieve sporen achterlaat en dat de rekening van dit alles naar mijn overtuiging niet alleen voor vrouwen een negatief saldo oplevert. Zeker is, dat wanneer de vrouwengroep in het Humanistisch Verbond dit jaar haar tienjarig bestaan viert, er nog geen reden is om te juichen. Er is wel een aanleiding, geen oorzaak voor een feest. Jan Glastra van Loon

NIETS MAAKT HET LEVEN ZO INTERESSANT ALS DE ONZEKERHEID ZOEKEN.

„Als er vrede uitbreekt, wil ik onmiddellijk naar Zuid-Afrika. Ik ben nog nooit in het land zelf geweest. Wel in de frontlijnstaten, maar nog nooit in het hart. Dan trek ik me een paar dagen terug. Op de Tafelberg, stel ik me voor als romantisch beeld. Om serieus te gaan bedenken hoe het van daar af aan verder moet. Ik ben 42, zit 21 jaar in de Anti-Apartheidsbeweging Nederland. De helft van mijn leven. Een groot deel van mijn vrienden zijn Zuid-Afrikanten. Het meest intense en hartschottelijke dat ik te vergeven heb, deel ik met hen. Dat zit heel diep. Dat kan en wil ik niet zomaar loslaten.”

Ze heeft een schoonheid die van binnenuit komt. Aan haar gezicht kun je raden wat er de laatste jaren met haar is gebeurd. Het vertelt over pijn en woede, verdriet en vermoeidheid. Maar ook over grote teugelen zonnig, zang, dans, heftige discussies, moed, bezinning en strijd.

Conny Braam, voorzitter van de Anti-Apartheidsbeweging Nederland (AABN) en één van de grote, vrijwel onzichtbare vrouwen in de Nederlandse politiek. In de 21 jaar dat zij zich bezighoudt met apartheid, is Nederland over dit afzichtelijke systeem radikaal anders gaan denken. In het kollektief aan menselijke kracht dat dat bereikte, is Conny Braam een belangrijke figuur. Als intermediair tussen daar en hier, als lobbyiste in de Nederlandse politiek, als bedenker en instigator van tientallen campagnes op scholen, in maatschappelijke organisaties en bij het publiek. Ze schakelde de media in, die op haar beurt weer dankbaar gebruik maakte van de vaardige kommunikator die in drie minuten een ingewikkeld probleem helder en inzichtelijk kon maken.

Halflange lichtgrijze haren, uitleggende handen, vol grappen en hartstochtelijk vertelde verhalen. Conny Braam. Strijdster tegen apartheid. En moeder. Van dochter Tessel, zeven.

IN PLAATSEN, IN DENKEN, IN DOEN

door Ingeborg van Teeseling

De eerste keer dat ik haar ontmoet is ze in alle staten van opwinding. De nacht voor onze afspraak heeft ze gewerkt. Alhoewel ze dat zelf niet zo noemt. Om 1 uur hoorde ze dat Walter Sisulu en zijn gezelschap op doorreis naar Zweden Schiphol zouden aandoen en daar een paar uur konden blijven. Een verrassingsbezoek en dat was maar goed ook. Anders had ze zich van de spanning vast dagenlang lopen opvretten. Voor de eerste keer de mensen ontmoeten waar je al zo lang actie voor voert. Dus aan de organisatie. Bloemen voor de gasten en een oppas voor de dochter.

„Het was heel emotioneel. Omhelzingen, tranen. Het ontroerde me zo. Vooral als je zag hoe die mensen na al die jaren met elkaar omgaan. Albertine en Walter Sisulu, echt een jongverliefd stel. Pink in pink liepen ze voor me uit. Ik geloofde mijn ogen niet. Vooral omdat het bij Afrikanen niet echt gebruikelijk is om emoties en liefdesgevoelens in het openbaar te tonen. Het was zo lief om te zien, zo hoopgevend ook. Blijkbaar kan het dus. Elkaar tientallen jaren niet zien en toch nog een prachtrelatie hebben. Die grote, sterke, politiek zeer actieve en belangrijke vrouw. Die een pluisje afveegde van het nette pak van haar lief. Prachtig. Die beelden staan me in mijn geheugen gegrift.”

We praten over haar ontmoeting van die nacht en ochtend. Terwijl ze koffie blijft schenken om wakker te blijven. Nog maar een sigaret. Een lichte kamer waarin het warm is achter de ramen. Twee hoog naast een tramremise in Amsterdam. Duizenden kilometers weg van het land waar ze zo van houdt.

„Als ik heel eerlijk ben, wil na de oorlog het liefste in Zuid-Afrika gaan wonen. Maar ik vind dat dat niet kan. Ik ben Nederlandse, hoor thuis in mijn eigen maatschappij, moet invloed uitoefenen binnen deze politieke situatie. Hier ben ik het meest nuttig. Dat is wat voor mij internationale solidariteit inhoudt. Mensen moeten hun politieke activiteiten in hun eigen land verrichten. De gedachten en de mentaliteit van de mensen hier veranderen. Dan wordt hulp en druk veel beter en effectiever mogelijk.

Maar ik heb een intense liefde opgebouwd voor het gebied en de mensen daar. Daar ligt mijn hart. Als ik dat zou volgen zou ik zo snel mogelijk vertrekken. Het continent is diep in me gaan

zitten. De geuren; houtskoolvuurtjes, het frisse. De natuur. Wijdse landschappen, zonsondergangen, sterrenhemels. Eindeloze ruimte. Heel lang kunnen reizen zonder grenzen tegen te komen. En de mensen. Mooie, trotse, denkende strijders. Die heel gemotiveerd nadenken over de kwaliteit van het leven, over rechtvaardigheid, democratie. Fascinerende mensen waar ik graag bij in de buurt ben. Natuurlijk heb ik in al die jaren ook veel leed gezien. Honger, pijn. Dat vind ik onverdragelijk. Maar het Afrika waar ik van heb leren houden is het Afrika dat strijdt, dat met een rechte rug door het leven gaat. En naar dat Afrika verlang ik. Dat overstijgt de pijn. Omdat het een antwoord is. Anders had ik het ook niet zo lang volgehouden. Ik ben iemand die ellende, verdriet en pijn niet kan aanzien zonder iets te willen ondernemen. Sterk idealistisch gedreven. Ik ben een echte Hollandse aanpakker. Hoe zeer ik ook geleerd heb dat zelfs dóen zijn grenzen heeft. Dat er zaken zijn die een politieke, economische en sociale oplossing vragen. Om dat door te krijgen, om dat te zien ontwikkelen, dat is voor mij een belangrijke ervaring."

Speciale positie

"Als Nederlandse zit ik daar in een speciale positie. Het woord „Hollander" is een scheldwoord. „Boer" ook. Er zijn sterke banden, ook in de taal. Ik ben één van de weinige buitenlanders die het afrikaans begrijpt. Nederlandse solidariteit betekent daar iets bijzonders. Dat er ook nog goede dingen komen uit hetzelfde land waar die ellendige Van Riebeeck vandaan kwam. Dat er behalve sadistische beulen met hollandse namen ook betrouwbare Nederlanders bestaan.

Ik ben geen buitenstaander, geen hulpverlener op doorreis. Ze weten dat het geen vrijblijvende hobby is, maar mijn dagelijks werk. Ieder bezoek dat ik gebracht heb, heeft iets opgeleverd. Aan beide kanten van de wereld doen we wat we kunnen. Werken hard aan de afschaffing van de apartheid. Ieder op onze eigen manier. We wisselen ervaringen, overwinningen en verdriet uit. Het gaat over „ons" en niet over „wij voor hen".

De houding in Nederland ten opzichte van Zuid-Afrika is veranderd. Ook het feit dat het ANC zijn strijd gedeeltelijk gewapend voert, is veel minder diskutabel. Vroeger moest je met de hand op je hart zweren dat je met dat lullige kwartje dat gegeven werd geen geweren zou kopen. Wat me daarin stak was de achterliggende witte angst: geef die zwarten een wapen en je krijgt een bloedbad. Stuitend, dat soort racisme. Nu is het vertrouwen in de beheersing en de terughoudendheid van het ANC heel groot. Er is geen mens meer die kan zeggen dat dit ongecontroleerde wilden zijn. Soms verbaas ik me over hun geduld. Het duurt al zo lang, het kost zoveel en toch slaan ze niet woedend om zich heen. Ik weet niet of ik dat zou volhouden."

We voeren een tweede gesprek, vlak na de eerste speech van De Klerk, waarin

hij het ANC legaliseert. Praten over de snelle opeenvolging van de gebeurtenissen en de mogelijke politieke en persoonlijke konsekventies. Het systeem is onaangetast, maar het is het begin van het einde. Conny wacht met smart op de vrijlating van Ebrahim Ismail Ebrahim, een van de voormannen op Robbeneiland. Hij is een dierbare vriend, één van de mensen waar ze het meeste van houdt. Een paar jaar geleden werd hij aan de vooravond van een bezoek aan Europa gekidnapt, gevangen gezet, gemarteld en na een proces teruggebracht naar Robbeneiland, waar hij net vandaan kwam. Al dagen belt ze met zijn advocaat. Maakt hij wel of niet een kans om vrij te komen? De

pijn niet meer kunnen hebben. Die gek worden of zelfmoord plegen. Iedereen heeft dat vaak genoeg meegemaakt. Dat is het schrikbeeld. Want je kunt het je niet veroorloven. Dus ga je nog iets harder werken.

Hoe raar het ook klinkt, op een gegeven moment merk je dat het erbij hoort. In mijn leven is de gewelddadige dood van mensen een gegeven. Dat gebeurt gewoon eens in de zoveel tijd. Ik neem vaak voorgoed afscheid van mensen. Denk regelmatig als ik wegga: „ik weet niet waar je heengaat, maar dikke kans dat ik je niet meer zie." De code is dan om dat zorgvuldig niet te zeggen. Waarschijnlijk heb je gelijk als je zegt dat dat verkrampt. Maar daar sta ik niet bij stil.

Nederlandse solidariteit betekent in Zuid-Afrika iets bijzonders. Dat er ook nog goede dingen komen uit hetzelfde land waar die ellendige Van Riebeeck vandaan kwam. Dat er behalve sadistische beulen met hollandse namen ook betrouwbare Nederlanders bestaan

jurist heeft grote reserves, zij hoopt. Gedachten aan alle mensen in de gevangnissen die je kent, aan alle ballingen die niets liever zouden willen dan morgen, nee nu, naar huis gaan. Aan de tientallen mensen, vrienden ook, die het niet meer hebben mogen meemaken. Opgeblazen, doodgemarteld, opgehangen, in ballingschap gestorven of in gevangenschap.

We filosoferen over de mogelijke vrijlating van Mandela. Verbazen ons nogmaals over de discipline van de Zuidafrikanen en maken ons zorgen over de activiteiten van extreem rechts en de machtige veiligheidsdienst. Het zijn woelige tijden. En ook persoonlijk betekent dat het begin van een paar jaar heel hard werken. Om alles vast te houden wat er is bereikt, om te zorgen dat boycotts en andere sancties niet overboord gegooid worden, om aan de mensen in Nederland duidelijk te maken dat we er nog lang niet zijn. Vermoedend, gekmakend, maar vooral opwindend en politiek zeer interessant. En natuurlijk slokt het nu helemaal alle tijd op die ze heeft. Die toch al voor het grootste deel in Zuid-Afrika ging zitten. Maar hoe zit het met rust, pas op de plaats maken, rouwen ook?

"De enige keer dat ik echt stil stond, was toen Ebrahim gekidnapt werd. Niet dat ik daarvoor gekozen had; ik ging totaal door het lint. Twee dagen lang over m'n toeren. Geen land mee te bezelen. Ik voelde me zo machteloos en was ook wel verontrust over mijn eigen reactie. De hevigheid. Alles leek uit mijn handen geslagen. Daar stond ik en wilde, moest tegen de muur lopen. Rouwen, ik vind het moeilijk.

Toen Jenny Schoon met haar dochtertje Katrien op de arm werd opgeblazen, had ik het daar moeilijk mee, zeker. Maar je moet door, dus zet je je er overheen. Mijn Zuid-Afrikaanse vrienden doen dat ook zo. We praten er over, maar staan er niet te lang bij stil. Natuurlijk zijn er genoeg mensen die al die

Ik merk het wel als het allemaal voorbij is.

Natuurlijk maakt het verschil hoe iemand doodgaat. Omgebracht worden door de vijand is iets om je heel boos over te maken. Zoals bij Jenny en Katrien. Zo zinloos, zo laf, zo smerig. En toch helpt het in mijn verwerking als iemand voor de strijd gevallen is. Dan lijkt het een doel te hebben, niet helemaal onzinnig te zijn. Het zijn er zo veel, dat relatieveert het toch ook.

Op de ochtend van de speech van De Klerk stierf in Tilburg een jongen van het ANC aan kanker. Hij heeft dus net niet meer kunnen meemaken dat zijn organisatie bovengronds kwam. Dat is zo bitter. Dan ben ik boos op het leven. Maar boosheid is goed. Het is een reden om door te gaan. Wanhoop is verschrikkelijk, het niet meer zien zitten. Dat ken ik van vroeger nog wel, toen ik net het huis uit was. Vooruit, wegrennen van de angst voor de totale zinloosheid van het leven. En dus proberen om je zo zinvol mogelijk te maken. Mijn werk is mijn methode om in leven te blijven. Zoals iedereen een vorm verzint. (Lacht). Je wordt geplaagd door vele kwellingen, toch? Ik vind het tenminste niet simpel. Knokken en vechten met af en toe iets leuks."

Iets leuks. Zoals de liefde?

"Nou, veel mannen vinden een vrouw als ik moeilijk te verdragen. Iemand die veel tijd, aandacht en energie stopt in haar werk, waar dan ook nog haar hart ligt. In het begin zijn ze trots, maar dat slijt snel. Het heeft nou eenmaal zware konsekventies. Ik ben er vaak niet, heb niet altijd aandacht voor hen op de momenten waarop dat nodig is.

Vaker dan met Nederlandse mannen heb ik relaties gehad met Zuidafrikanen. Aan de ene kant is dat simpeler, omdat je niet hoeft uit te leggen waarom je leeft zoals je leeft. Maar het is ook heel ingewikkeld. Er doen zich een aantal praktische problemen voor, zoals de afstand en ook aan de andere kant het

gebrek aan tijd. Als het erg hevig is, is het bijna niet te doen. Het levert je dan meer verdriet, verlangen en wachten op dan iets anders. Buiten de eeuwig terugkerende angst dat hem wat zal overkomen. Dan komt het te dichtbij. Als er iets vreselijks gebeurt met iemand waar je van houdt, heb je niet meer genoeg aan de redenatie dat hij een gevallen strijder is. Ik ben bang dat ik dan zo verlamd zou raken dat ik dit werk niet meer zou kunnen doen. Dus ben ik daar praktisch in geworden: relaties stel ik uit tot na de bevrijding. Zelfbescherming. Kiezen of delen. Niet dat ik het echt erg vind. Ik kan het goed vinden met mezelf, vind het vaak heerlijk in m'n eentje en met m'n dochter Tes. En ik ben er niet zo dol op om verantwoording te moeten afleggen. Alleen is mijn vrijheid veel groter. Dat ik die betaal met eenzaamheid af en toe, ach, dat neem ik voor lief. Verder merk ik ook dat ik meer doe als ik alleen ben. Dan is mijn *drive* groter. In een relatie heb ik toch de neiging om onderuit te zakken. Misschien een teveel aan veiligheid, die maakt dat ik niet meer zo op de toppen van mijn kunnen wil presteren. Dat vind ik zonde. Alhoewel het natuurlijk wel prettig is voor een tijdje."

Het nest: katholiek, behoudend, na-oorlogs. Opgroeien in de schaduw van de oorlogservaringen van de ouders. Vader destijds opgepakt voor de *Arbeits-einsatz*, onder barre omstandigheden loopgraven graven. Het bombardement op Arnhem en de ontruiming van de stad. Haar moeder die haar vader bevrijdt en samen met hem lopend een tocht maakt van Arnhem naar Beverwijk. Veel honger, veel dood gezien. „Over de oorlog werd ontzettend gepraat. Aan tafel, na het eten begonnen de verhalen. Wij groeiden op met het beeld van een verschrikkelijke vijand. Er was eigenlijk maar één ding belangrijk: niet opvallen. Rustig in dat nette straatje blijven wonen, naar de kerk gaan, naar een katholieke school. Ik was een uitbundig, extrovert kind, vreselijk doenerig. Paste niet in dat milieu.

Wat ze wilden was een aardig, lief, wat bedeesd meisje. Ze kregen het tegenovergestelde. Ik vestigde de aandacht op me, terwijl zij liefst onzichtbaar zouden zijn geworden. Had ik een weekblad op m'n achtste, een restaurant in de tuin, zogenaamd een film gemaakt. Buiten de *Katholieke Illustratie* kwam er niks bij ons thuis. Daar stond nog wel eens een foto in van een filmster. Prachtige kleren had die en je kon duidelijk zien dat het allemaal heel spannend was in haar leven. Die woonde altijd in Hollywood. Ik had geen idee wat daar gaande was, maar ik wist wel dat ik daar dus moest wezen. Mijn vader werkte bij de ACU, wat nu de AKZO is. Technisch geïnteresseerd. Al

ik ouder was en zo aan een baantje te komen. Geen neiging om in de goot te raken, nee. Waarschijnlijk vooral omdat de verleidingen van sex, drugs en rock en roll nog niet zo erg bestonden. Mijn ouders waren natuurlijk kapot toen ik weg liep. De enige dochter die rondzwierf op straat. Dachten ze. Niet dat ik een slecht kind was, ik wilde alleen maar hartstochtelijk van alles. En vooral alles wat zij niet wilden. Daar konden ze niks mee. In eerste instantie hebben ze me nog laten terugbrengen door de politie. Maar die was dat na een paar keer ook wel zat. Toen kwam er de dreiging van een kindertehuis, maar die wilden me godzijdank niet hebben. Zo'n ka die daar de sfeer zou gaan zitten

Het belangrijkste is overleven met z'n allen. En hoe meer mensen worden gedood of in de gevangenis komen, hoe meer ik het gevoel krijg dat ik de vlag moet oppakken en verder gaan

heel vroeg hadden we televisie. Ik kan me nog de beelden herinneren van Chroetsjov die met zijn schoen op tafel sloeg. Nou, dan gingen we bij ons thuis bijna weer in de onderduik. Mijn moeder aan het hamsteren; blikken naar de kelder. Altijd die dreiging dat het weer fout kon gaan. En dan moesten we beter voorbereid zijn dan de vorige keer. Het gegeven dat andere mensen vijanden konden zijn. Daar kreeg ik het als kind echt letterlijk benauwd van. Dat verkrampte, dat angstige. Daar begon ik me al snel tegen te verzetten. Ook op school, het katholieke Gelders Lyceum. Strenge tucht, veel beperkingen. Binnen een half jaar was ik daar vertegenwoordigster van de laagste klassen, zat ik in de redactie van de schoolkrant, schreef onophoudelijk musicals. Ik week af en deugde dus niet. Vooral als meisje was het zeer ongepast."

„Toen ik een jaar of vijftien was heb ik de trein gepakt en ben niet meer terug gekomen. Ik verstikte. Moest daar weg. Heb een tijdje rondgezworven, me in leven gehouden door steeds te doen alsof

te verzieken. Daar hadden ze geen zin in. Gelukkig maar, want het enige waar ik niet tegen kan is als iemand aan mijn vrijheid komt. Dat was toen al zo. Dat zit diep in me."

Eindelijk thuis

Uiteindelijk kwam ik in Amsterdam terecht waar ik ben gaan werken bij Trouw. Eerst heb ik daar de strips gekuist, wat wil zeggen dat ik alle „o jeetjes" en „verdories" eruit moest halen. Uit pure ballorigheid begon ik dat in te vullen met „alle zeven kanonskogels nog an toe", wat voor de zetter onbegonnen werk was. Toch was dat een hele interessante tijd voor mij. Trouw had een ommezwaai gemaakt wat Vietnam betraf en er werkten mensen als Aukje Holtrop en Rudi van Meurs (beide nu VN, ivot). Hele progressieve journalisten, die iets te bevechten hadden. En toen ik een tijdje later redactiesekretaresse werd, zat ik middenin de heftige discussies over politiek. Dat boeide me vreselijk. Vanaf de tijd dat ik een jaar of veertien, vijftien was had ik thuis in het geheim het dagboek van Che Guevara

gelezen. Wat die man dacht en meemaakte! Ik moest wel zorgen dat het uit de buurt bleef van mijn ouders, die noch op lezen, noch op politiek gesteld waren. Mijn moeder kon soms wat bozig roepen: „kind, je verleet je hele verstand.“ Lezen was zonde van je tijd en zelfs gevaarlijk. De angst dat ik op deze manier nooit aan een man zou komen. Klassebewustzijn.

Die laatste jaren thuis. Ik barstte van de creatieve energie. Wilde over alles praten, wilde begrijpen hoe de wereld in elkaar zat. Dus begon ik in het wilde weg te lezen. Toen ik bij Trouw kwam, had ik het idee dat ik eindelijk thuis was. Die mensen waren bezig met wat

mij interesseerde. In diezelfde tijd leerde ik een aantal Zuidafrikanen kennen en bijna van de ene dag op de andere werd ik onvoorstelbaar boos op de wereld. Ik begon de grotere verbanden te zien en wat ik zag beviel me niks. Ik werd lid van een radikale jongerenbeweging, de Socialistische Jeugd. Heel prettig. Iedereen was daar kwaad, ze geloofden ook in revolutie. In donkere keldertjes bij elkaar zitten en praten. Ik zat in een hoekje en zoog alles in me op. Ik denk dat ik van al die mensen in die keldertjes de enige ben die nu nog op deze manier politiek actief is.

Toen ik 21 werd, is het toch nog goed

gekomen met mijn ouders. Ik was zelfstandig en dat bleek een beter uitgangspunt om met ze te praten. Alhoewel ik niet denk dat ze het ooit geaksepteerde hebben. Ze blijven een grote reserve houden. Zijn wel solidair, maar ook ontzettend bang en onbegrijpend. Snappen niet waarom ik me willessen en wetens in deze problemen stort. Waarom ik niet gewoon een leuke man trouw en ergens ga wonen. Maar soms zijn ze ook wel eens een beetje trots. Een paar dagen geleden zat ik in Brandpunt. Toen stond mijn vader 's avonds op mijn antwoordapparaat. „Ik wou even zeggen, ook namens je moeder, dat we het heel goed vonden.“ Nou, dan zit ik te

VOLGEND JAAR IN KAAPSTAD

Zaterdag 10 februari, het 7-uur Journaal. Het duurt even voor ik me realiseer dat er gezegd wordt dat Mandela nu echt vrijkomt. Morgen, volgens de berichten. De beelden: de speech van De Klerk, een dansende en zingende bisschop Tutu, een klein historisch overzicht van de politieke carrière van de Zwarte Pimpernel en champagne bij de AABN. Conny als stralend grijs middelpunt. Als ik haar bel klinkt ze vooral moe, alhoewel dat na een minuut wegtrekt en plaatsmaakt voor feest. „Wat een weken, wat een beelden. Ik zuig me helemaal vol. Wil niks anders meer.“

Om 8 uur is de NOS al wat minder feestelijk. Legt er de nadruk op wat er allemaal niet is gebeurd. Opheffing van de noodtoestand, de vrijlating van alle politieke gevangenen, het afschaffen van de apartheid. Nu ook een stukje commentaar van Winnie. Prikkelraad boven haar hoofd, een tropenhelm op en zeer onderkoeld. Dansende straten in Soweto en de woede van de blanke fascistische Afrikaner Weerstandsbeweging. „De Klerk verkoopt het blanke ras.“ Boesak en Jesse Jackson bezoeken Crossroads en worden uit elkaar gejaagd met zweepen en traangas. Het is zaterdagavond en ik ben, laten we zeggen, elders. Voor een journalist het meest vreselijke gevoel dat er is. Ergens gebeurt het en jij bent er niet bij.

Zondagmiddag 5 uur. Bij de AABN staat de televisie afgestemd op CNN met een *special report* vanuit Z-Afrika. Zo'n dertig mensen kijken, kletsen, maken grappen. En beloven elkaar „volgend jaar in Kaapstad.“

Conny rookt, lacht en loopt wat heen en weer. Commentaar leverend bij

de beelden. Af en toe meejuichend, scanderend, swingend. Tessel komt binnen en wordt omhelsd. Klein blond meisje dat haar best heeft gedaan rastavlechts in haar steile haar te maken. Ma bewondert het resultaat en steekt een ANC-vlaggetje tussen de staartjes. We wachten op Mandela's speech in Kaapstad. Conny neemt een asperientje. Hoofdpijn.

Een uur later lopen we naar de Dam. Windkracht 10 stelt hoge eisen aan de dragers van de spandoeken. Conny met Tessel aan de hand, huppelend bijna. Op de Dam minstens net zoveel spreuwen als mensen. Kameraploegen, muziek, spreekkoren. Zoals dat hoort bij een demonstratie. De eerste die ik meemaak waarbij

we iets vieren. De voorzitter zet zich met burgemeester Van Thijn en „vips“ als Joeroen Krabbé aan de kop van de stoet. Tientallen fotostellen klikken, fotografen vallen over elkaar heen. We lopen. Abri's ontwijkend, struikelend over stoepjes. Het is koud.

Om 7 uur zijn we op het Leidseplein. Conny is moe en wil naar huis. Het gedrang was net te veel. Ze werkt zich buiten de menigte, loopt rond met gefronste wenkbrauwen. Groene rok, zwart leren jack, paarse sjaal. Rookt een sigaret. De voorzitter op haar feestje.

TBM

- PROBLEMEN ROND VRIJLATING -

stralen, niet te geloven. Dat is een ontwikkeling geweest. Vroeger, toen heel Nederland nog in het apartheidssysteem geloofde, was dat bij mijn ouders net zo. Als ik dan thuis was, vermeed ik in de gesprekken gewoon wat ik deed. Vertelde over de mensen die ik ontmoette en de plaatsen waar ik was geweest. Maakte er een spannend verhaal van en zweeg over de politieke implicaties."

Ben je nooit bang geweest?

"Voorzichtig. Ik ben een heel trots iemand en weiger toe te staan dat andere mensen een dermate grote invloed op mijn leven hebben. Want angst verlamt. Maar ik ben ook niet gek, want ik wil graag overleven. Dus pas ik goed op. Want ik weet hoe gevaarlijk ze zijn. Het is nog maar twee jaar geleden dat Dulcie September werd vermoord in Parijs. Toen kwam het wel heel dichtbij. Ik kende haar goed, dus dat maakte het des te schrijnender.

Ik ben wel eens bedreigd. Pakjes met kogels en een briefje dat de volgende niet per post zou komen. Dat soort dingen. Angst voor Tessel? Nee, ja. Ik denk dat je het heel moeilijk krijgt als je dat toelaat bij jezelf. Dus sla je aan het redeneren. Politieke moorden in Parijs zijn geen nieuw gegeven, in Amsterdam wel. Ik denk dat dit een redelijk veilige plek is. Maar ik heb ook veel gereisd. Ben in landen geweest waar veel van onze mensen zijn vermoord. Dan ben ik af en toe wel bang, ja. Maar het gaat maar door en door en door. Het belangrijkste is overleven met z'n allen. En hoe meer mensen worden gedood of in de gevangenis komen, hoe meer ik het gevoel krijg dat ik de vlag moet oppakken en verder gaan. Voor hen.

Natuurlijk zijn er dan momenten waarop je over je eigen uithoudingsvermogen en moed heengaat. En dat heeft consequenties. Voor je gezondheid bijvoorbeeld. Je wordt er heel erg moe van. Ik heb wel eens inzinkingen gehad. „Laat me met rust, ik kan niet meer. Waarom, waarom". Maar dat zijn korte depressies en ik heb er de laatste jaren vaker last van dan vroeger. Je ziet dingen zich keer op keer herhalen. Kent steeds meer mensen, dus ook meer mensen die het niet redden. Voor zo'n depressie ga ik dan even zitten. Eerst een of twee nachten niet slapen, mokken in m'n eentje, boos zijn. Dan komt er een hoop nijd en frustratie uit. Meestal zoek ik de dag daarna één van mijn goede vrienden op om tegenaan te praten. Als ik mazzel heb kan ik ook nog wel eens een beetje janken. Vrienden weten dat het dan niet de bedoeling is dat ze me troosten of praktisch proberen te helpen. Dat ik alleen maar wil klagen en zeuren. Dus die knikken en luisteren. En na een dag of twee is het weer over. Nee, nooit een inzinking gehad waar ik niet meer uitkwam. Waarschijnlijk ook omdat ik goed ben in mijn koffers pakken als ik zoiets voel aankomen. Dan probeer ik meestal een reis te plannen. Reizen vind ik heerlijk. Los, weg, verandering van omgeving, zon en mensen daar. Dan is het snel over met de ellende. Want niets maakt het leven zo interessant als de onzekerheid zoeken. In plaatsen, in denken, in doen."

Studiedag Vrouwen en mensenrechten in Latijns-Amerika

Op vrijdag 6 april organiseert het Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM) een studiedag over het onderwerp „Vrouwen en mensenrechten in Latijns-Amerika". De dag vindt plaats van 10.00 uur tot 16.00 uur in het Erasmushuis, Oudkerkhof 11, te Utrecht.

In werkgroepen wordt vanuit verschillende invalshoeken gediscussieerd over vrouwen, mensenrechten en ontwikkelingssamenwerking. In één werkgroep staat het Nederlandse regeringsbeleid ter discussie; een tweede werkgroep neemt het beleid van particuliere ontwikkelingsorganisaties (ngo's) onder de loupe en een derde en vierde werkgroep buigen zich over de betrokkenheid en ervaringen van maatschappelijke en politieke groeperingen (vrouwenorganisaties, solidariteitsgroepen, mensenrechtenorganisaties en de politiek).

Een aantal Nederlandse deskundigen en betrokkenen zijn gevraagd om aan de hand van tevoren opgestelde discussievragen hun visie te geven in de verschillende werkgroepen als inleiding

op de discussie. Daarnaast zullen als speciale gasten vier Latijnsamerikaanse vrouwen aanwezig zijn. Er zijn vertegenwoordigsters van de mensenrechtencommissie van El Salvador (CDHES), de organisatie van weduwen uit Guatemala (Conavigua), een organisatie van vrouwen voor vrede uit Honduras en tenslotte de groepering van familieleden van vermisten en politieke gevangenen uit Chili. Deze vier vrouwen zullen deelnemen aan de vier werkgroepen en 's morgens en 's middags voor de start van de werkgroepen kort reageren op de thema's en tevoren opgestelde discussievragen.

Voor de studiedag kan men zich opgeven bij HOM, Postbus 114, 3500 AC Utrecht. Tel. 030-318145: Ellen Verwiel of Pieter van Veenen. Het volledige programma en achtergrondmateriaal wordt tevoren aan de deelnemers opgestuurd. Kosten voor de studiedag (inclusief lunch en koffie of thee) bedragen f 10,- te betalen via toe te zenden acceptgiro's.

Losvast-symposium over zelfstandig wonen

Stichting LosVast organiseert op vrijdag 20 maart in het Provinciehuis te Den Bosch onder de titel „Wie niet sterk is moet slim (geweest) zijn" een symposium over het stijgend aantal ouderen dat - ook al is het met moeite - graag zo lang mogelijk zelfstandig wil wonen. En over de éénpersoonshuishoudens: Eénderde van de huishoudens zal in de jaren negentig een éénpersoonshuishouden zijn.

Het symposium richt zich tot professionele beleidsmakers, ondernemers en belanghebbenden. Het is bedoeld om de balans op te maken en plannen te

ontwikkelen voor de jaren negentig. De knelpunten worden geduid en verduidelijkt door een architect, een econoom, een vormgever, en een lid van het VAC (richting wonen).

De kosten zijn f 65,- inclusief symposiumbundel, info's en buffet. Maak dit bedrag over op giro 2421600 van Stichting LosVast in Den Bosch, m.v.v. „30-3". U ontvangt daarna meer informatie over deze dag.

Stichting LosVast, secr. Empelsedijk 14, 5235 AE Den Bosch tel. (van 9.00-10.30 uur) 073-421323.

Nieuwe Van 't Zelfde uit

Het maartnummer van *Van 't Zelfde*, humanistisch kwartaalblad voor homo's, is grotendeels gewijd aan het thema **homoseksualiteit & mensenrechten**. Van 't Zelfde sprak met Andrew Prichodsky, een Brit die wegens seksueel contact met 17-jarige jongens al acht jaar in Engeland in de gevangenis zat en nu in Nederland asiel heeft aangevraagd. Verder een interview met staatssecretaris Aad Kosto, verantwoordelijk voor het asielbeleid. Wat kun je als „homo"-asielzoeker van Nederland verwachten? En: wat kan de Nederlandse regering doen om de verouderde Britse zedelijkheidswetgeving te veranderen? Verder in dit nummer: voortzetting van de polemiek over fundamentalisme en homoseksualiteit met o.a. Jan Glastra van Loon en een 12 pagina's tellende

bijlage met alle informatie over het komende 20ste ontmoetingsweekend. Voor geïnteresseerden is *Van 't Zelfde* gratis verkrijgbaar. Een telefoontje met het HV (030) 318145 (Ariane de Brauw) of een kaartje naar Postbus 114, 3500 AC Utrecht, is genoeg. (mdz)

Het gaat bar slecht met de natuur en met het milieu. Wereldwijd maar zeker in Nederland, één van de meest vervuilde landen. De uitbuiting van natuur en milieu stuurt ons regelrecht af op een economische ramp. Dat weten we wel, maar we willen er nog niet echt aan. Want dan moeten we er wat voor laten, moeten we ons denken en doen drastisch veranderen. Zo'n ekologISCHE revolutie is de enige mogelijkheid om te bereiken dat Nederland nog generaties lang mee zal kunnen. Daarvoor is het nodig dat zo snel mogelijk wordt ingegrepen. Want later is te laat.

Reden genoeg voor de redactie van de Humanist om met ingang van dit nummer een serie artikelen te publiceren die u systematisch informeert over hoe het er voor staat met ons milieu en wat we kunnen en moeten doen om te komen tot een schone toekomst. De visie en standpunten in deze serie worden overigens niet noodzakelijkerwijs gedeeld door het bestuur van het HV.

Deze eerste aflevering gaat over hoe we er voor staan. Volgende afleveringen gaan over de natuur, de landbouw, de rol van de consument, de industrie en het bedrijfsleven en over het gebruik van energie.

OM NEDERLAND ZO I GENERATIES LANG M REVOLUTIE NODIG

De tekst van deze serie is ontleend aan het boekje „Leven en later leven, pleidooi voor een schone toekomst“, een prima boekje dat is uitgegeven door vier natuur- en milieuorganisaties: Natuurmonumenten, Natuur en Milieu, de Vogelbescherming en het Wereld Natuur Fonds.

We kunnen ons voorstellen dat u niet zo lang wilt wachten tot de gehele tekst in de Humanist is verschenen. U kunt dan zelf een exemplaar van het boekje bestellen door f 12,50 per exemplaar over te maken op girorekening 3150252 ten name van Milieubook te Amsterdam onder vermelding van „boekje Later Leven“.

DEEL I: HOE STAAN WE ER VOOR?

TE RICHTEN DAT HET NOG KAN, IS EEN EKOLOGISCHE

Honderd jaar geleden werd Nederland het „priëel van Europa“ genoemd en inspireerde onze fraaie natuur Gorter tot zijn beroemde gedicht „Mei“. Maar binnen een eeuw dreigt Nederland te veranderen in een eentonige groene leegte waarin flora en fauna onder zware druk staan, het landschap ernstig is aangetast en de vervuiling zich op-hoopt.

Gelukkig erkennen publiek, politiek en bedrijfsleven dat er nu ingrijpende veranderingen nodig zijn. En dat het met onze energievoorziening, onze landbouw, onze industriële produktie en consumptie en onze verkeersstromen zó niet langer kan.

Maar waar gaan we heen met het onderkennen van die problemen? Welke weg wordt bewandeld om een werkelijk schone toekomst te bereiken? Welke keuzen worden gemaakt, welke prioriteiten gesteld en welke oplossingen gekozen? En waar leidt dat alles toe?

Gegeven de aandacht en brede belangstelling die de zorg voor het milieu en de natuur de laatste jaren heeft verworven, is nu de tijd rijp voor daden. Maar dan wel daden die echt gaan zorgen voor een schoner milieu en een duurzame natuur van hoge kwaliteit. Geen daden die slechts beogen onrust weg te nemen, symptomen te bestrijden of goede sier te maken.

Natuurmonumenten, Wereld Natuur Fonds, Vogelbescherming en de Stichting Natuur en Milieu hebben uitgesproken ideeën over zo'n structureel en effectief beleid. Een beleid dat kiest voor voorkomen en samenhang vertoont en bovenal een aanpak die vruchten afwerpt.

Geén alternatief dat Nederland terug wil brengen naar de trekschuit en de wastobbe, maar goede, bruikbare ideeën die de kwaliteit van ons leven zullen verbeteren. En ons werkelijk op weg zullen helpen naar een schonere toekomst. Want daarvoor is het nog niet te laat. Wanneer we er tenminste nú geen gras over laten groeien. En de juiste dingen durven te doen.

De kennis en techniek die de mens heeft verworven om voor een groot deel – schijnbaar – onafhankelijk van de natuur te opereren, en zelfs om die natuur naar zijn hand te zetten, heeft desastreuze gevolgen gehad. Vernietiging en versnippering van natuurgebied en achteruitgang of zelfs het verdwijnen van flora en fauna, verzuring, vermesing, verdroging, broeikasfeffect, aantasting van de ozonlaag, vervuiling, verspilling van natuurlijke hulpbronnen en energie.

We produceren en consumeren meer dan ooit tevoren, maar verzuimen daarbij voldoende rekening te houden met natuur en milieu. We plegen rooibouw op de natuur en verstoren daarmee de natuurlijke kringloop, die een voorwaarde is voor het leven op onze aarde. En we lopen gevaar: door de financiële lasten, de bedreiging van de volksgezondheid (bijvoorbeeld door het gat in de ozonlaag, waardoor de kans op huidkanker toeneemt) en de bedreiging van de nationale veiligheid (denk aan het broeikasfeffect, waardoor de zeespiegel stijgt).

Waarschuwingen slaan we in de wind

Al in 1864 verscheen „Man and nature, or physical geography as modified by human action“ van de Amerikaanse staatsman George Perkins. Een eerste waarschuwing, waaraan Perkins aangaf dat de mens door zijn kortzichtig handelen letterlijk en figuurlijk zijn bestaansgrond zou vernietigen. Andere waarschuwingen volgden.

Een eeuw later stonden natuur en milieu opnieuw in de schijnwerpers. In 1972 publiceerde de Club van Rome haar rapport „Grenzen aan de groei“, waarin werd gewaarschuwd dat Perkins' vooruitzichten hard op weg waren werkelijkheid te worden. De oliecrisis van 1973 zorgde vervolgens voor een korte periode van bezinning omtrent onze energievoorziening. Maar daarna werd het weer stil. De waarschuwingen waren in de wind geslagen, de milieuproblematiek verdween naar de achtergrond en de vervuiling ging door. Pas halverwege de jaren '80 brak in brede kring het besef door, dat de uitbuiting van natuur en milieu ons regelrecht op een ekologischer ramp afstuurt. Milieubeschermers worden niet langer afgeschilderd als doemdenkers op getewollen sokken of zweverige types zonder gevoel voor realiteit; „milieu“ is een belangrijk item geworden bij internationale topkonferenties, politieke discussies, gesprekken op straat en in huis en in de beleidsvoering van overheden en bedrijfsleven. De internationale milieukonferentie, die in maart 1989 in

Den Haag werd gehouden, is maar één voorbeeld van het toegenomen milieubewustzijn.

Van rooibouw naar duurzaamheid

Toch zijn we eigenlijk nog niet eens begonnen. We moeten naar een situatie, waarin het milieu niet langer wordt afgewogen tegen economische belangen, maar beschouwd wordt als een randvoorwaarde waarbinnen we economische activiteiten kunnen ontwikkelen.

Thans leeft een kwart van de wereldbevolking in het geïndustrialiseerde Noorden en Westen en verbruikt ca. 80% van de wereldvoorraad aan grondstoffen. Grondstoffen die voor het grootste deel niet meer door de natuur worden bijgevoerd. Om de overige driekwart van de wereldbevolking een menswaardig bestaan te bieden, is in ieder geval een betere verdeling van de rijkdom, en waarschijnlijk ook verdergaande economische groei nodig. Gaat die groei gepaard met dezelfde verschijnselen als tot nog toe in het Westen en groeit het consumptiepeil in de ontwikkelingslanden naar dat van de „eerste wereld“, dan zullen natuur en milieu daaraan bezwijken. Duidelijk is dus, dat de ontwikkeling in de derde wereld, maar vooral ook het toekomstig beleid bij ons, moet uitgaan van duurzaamheid. Duurzaamheid wil zeggen: alleen die activiteiten ontplooi die de ecosystemen in Nederland en daarbuiten niet aantasten. Aan de „eerste wereld“ de taak om met de inzichten die wij nu hebben oplossingen te vinden en aan te bieden waar de hele wereld haar voordeel mee kan doen. Waarbij milieuvriendelijke produktie, zorgvuldig beheer van de natuurlijke hulpbronnen en bescherming van natuur en milieu voorwaarden zijn voor het bereiken van een zeker welvaartspeil.

Beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald

„Binnen één generatie zal de wijze van produceren en consumeren moeten voldoen aan de voorwaarden van duurzame welvaartsontwikkeling. Deze trendbreuk zal nu ingezet moeten worden.“ Dat stelt het regeerakkoord. De konsekwentie van die doelstelling is dat we nu onmiddellijk effectieve maatregelen moeten nemen. Maatregelen die de negatieve trends in natuur en milieu ombuigen, maatregelen die onze kansen werkelijk keren, zonder „terug naar af“ te heven.

Uitgangspunt voor het toekomstig beleid moet zijn dat ons totale doen en laten geënt wordt op het principe van duurzaamheid. Activiteiten die niet op duurzame wijze verenigbaar zijn met

behoud van de kwaliteit van natuur en milieu – in en buiten Nederland – moeten worden beëindigd. En hoewel natuur- en milieubehoud zeker ook in internationaal verband moet worden aangepakt, moet Nederland beslist niet wachten met het nemen van maatregelen tot actie op Europees of mondiaal niveau worden aangekondigd. Vast staat dat nu een beleid ingezet moet worden dat steunt op twee hoofdpijlers.

1. De eerste pijler van het beleid moet het tot stand komen van een duurzame natuur zijn waarbij, naast het behoud en de ontwikkeling van natuurgebieden en de bescherming van soorten, de nadruk wordt gelegd op het in stand houden en bevorderen van natuurlijke processen. Daarvoor is onder andere nodig:

- een ruimtelijke planning die verstoring en versnippering van de natuur terugdringt in plaats van bevordert
- dat landbouwgrond die uit produktie genomen wordt, benut wordt voor het oplossen van knelpunten in en rond natuurgebieden (militaire oefenterreinen bijvoorbeeld) en voor natuur-ontwikkeling
- een ingrijpende beperking van het gebruik van meststoffen en chemische bestrijdingsmiddelen door over te schakelen op biologische en geïntegreerde landbouw
- het voorkomen en terugdringen van verdroging en een intensievere inspanning gericht op sanering van land- en onderwaterbodems.

2. De tweede pijler van het beleid moet zijn het sterk reduceren van het gebruik van eindige hulpbronnen en het bevorderen dat vernieuwbare hulpbronnen op een efficiënte en duurzame wijze worden gebruikt. Dit betekent onder andere:

- het met de helft omlaag brengen van het verbruik van fossiele brandstoffen door energiebesparing en het aanwenden van wind- en zonne-energie en aardwarmte.

Verder moet de verspilling van grondstoffen worden tegengegaan. Door hergebruik te bevorderen en zuiniger te produceren

- het stoppen van die Nederlandse activiteiten die een aantasting van de natuur in ontwikkelingslanden veroorzaken. In deze sfeer past o.a. het terugdringen van het gebruik van tropisch hardhout en van veevoer voor de produktie waarvan tropisch bos wordt gekapt. Nederlandse steun aan ontwikkelingsprojecten die schadelijk zijn voor de natuur in de derde wereld dient te worden beëindigd: die welke de natuur ten goede komen dienen te worden gesteund

- het met 80 à 90% terugbrengen van de luchtverontreiniging door verzurende stoffen, ozonbedreigende- en broeikasgassen vóór het jaar 2000. Dat kan door technische maatregelen, volumevermindering van de veestapel, energiebesparing en terugdringing van het autoverkeer. Dat laatste o.a. door verbetering van het openbaar vervoer en uitbreiding van

We weten niet in welke mate de al veroorzaakte schade te herstellen is. We weten wèl dat met deze maatregelen eventuele toekomstige schade kan worden beperkt of voorkomen.

de voorzieningen voor fietsers en voetgangers.

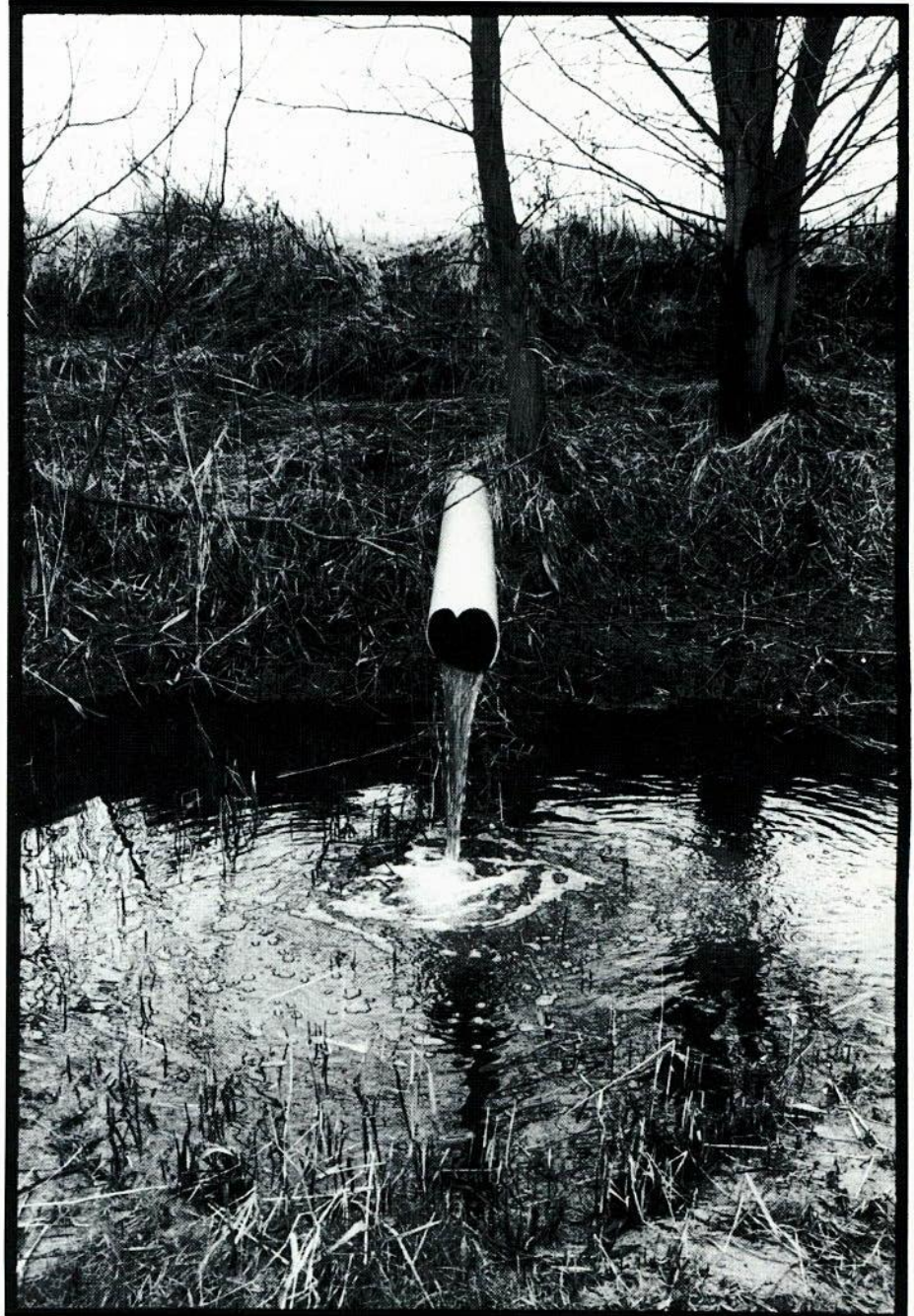
Nederland moet daarbij met kracht bevorderen dat deze nationale maatregelen worden aangevuld met maatregelen op internationaal nivo o.a. door op internationale konferenties en tijdens overleg op EG-niveau, aan te dringen op een zeer stringent natuur- en milieubeleid.

Duurzaamheidswet

Het enten van ons doen en laten op het principe van duurzaamheid houdt in dat aan tal van maatschappelijke activiteiten randvoorwaarden moeten worden gesteld. Ekologische en milieuhygiënische grenzen moeten worden ge-

trokken op een wijze als de schatkistbehouder grenzen stelt aan ons financiële doen en laten: een Comptabiliteitswet voor het milieu – een „duurzaamheidswet“ – moet de milieuminister die bevoegdheid geven. Daarbij is een planmatige aanpak vereist. Dat kan door de vorming van een milieuplanburo met een functie en het gezag die vergelijkbaar zijn met die van het Centraal Planbureau.

We weten niet in welke mate de al veroorzaakte schade te herstellen is. We weten wèl dat met deze maatregelen eventuele toekomstige schade kan worden beperkt of voorkomen. Het is, kortom, zeer de moeite waard het roer nu om te gooien: dáárvóór is het zeker niet

te laat. Wel is het zaak dat nu te doen: beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald.

Planmatige aanpak voor snelle resultaten

Het is een natuurlijke menselijke reactie om behoudend te zijn. Je gaat niet „zomaar“ veranderen, je ruilt zekerheden niet „zomaar“ in voor onzekerheden. Je wacht liever even en kijkt wat anderen doen. Dat geldt voor het persoonlijke vlak, maar zeker ook op grotere schaal. En het geldt ook voor de nationale en internationale politiek.

Maar uit het RIVM-rapport „Zorgen voor Morgen“ (1988) komt duidelijk naar voren dat we in Nederland niet kunnen wachten op Europese milieumaatregelen. Uiteraard vragen mondiale problemen wereldwijde aanpak, maar als „meest vervuilde land ter wereld“ is voor Nederland ieder uitstel uit den boze.

Intussen is een land als West-Duitsland veel verder met maatregelen tegen de luchtverontreiniging door grote stookinstallaties, en hetzelfde geldt voor de bescherming van belangrijke grondwatergebieden. Alleen Wallonië was in Noord-West-Europa nog later dan Nederland met het invoeren van een mestregelgeving. In Zweden damt men actief het woonwerkverkeer in. De Denen boeken belangrijke successen in het terugdringen van wegwerpverpakkingen en stimuleren actief de biologische en ekologische landbouw.

Waar blijft Nederland?

Gezien de ernst van de situatie in ons land is een planmatige aanpak van de problemen dringend gewenst. Op korte termijn is een soort noodplan voor natuur en milieu nodig, dat niet alleen ondersteund wordt door overheid en politieke partijen, maar ook op sympathie en ondersteuning van maatschappelijke stromingen zoals kerken, milieu-organisaties en consumenten kan rekenen. Het Nationaal Milieubeleidsplan (NMP) had dat plan moeten zijn. Maar is het helaas (nog) niet. Het NMP pakt de zaken te langzaam aan, en met te weinig geld.

Nieuwe milieuschade voorkomen en aangerichte schade – waar mogelijk – herstellen kost ongeveer 10 miljard gulden per jaar extra. Daarnaast is zo'n 20 miljard nodig om deze milieu-investeringen effectief te houden. Dat lijkt misschien veel; in werkelijkheid gaat het om niet meer dan een paar van onze procenten koopkracht-groei. Afgezet tegen de kosten die nu voortmodderen en pas later opruimen met zich brengen zijn de bedragen zelfs zeer gering. Bovendien betaalt zo'n investering in onze toekomst zichzelf gemakkelijk terug. Bijvoorbeeld door besparingen op energielasten. En door besparing op wegenaanleg bij investeringen in een beter openbaar vervoer. Door besparingen op de gezondheidszorg, mogelijk doordat een schoner milieu minder nadelige invloed heeft op de gezondheid. En bijvoorbeeld door de besparingen die realiseerbaar zijn wanneer we productiesystemen hanteren die gericht zijn op terugwinning en hergebruik van grondstoffen.

Tenslotte zal een succesvol milieubeleid eerste levensbehoeften goedkoper maken: schoon drinkwater, bijvoorbeeld. Waar de investeringen dus relatief gering kunnen worden genoemd, levert een bewust milieubeleid bovendien voordelen op die niet in geld zijn uit te drukken. Zaken die voor de kwaliteit van ons leven van essentieel belang zijn: stilte, frisse lucht, een gezonde natuur, schoon water, een schone bodem.

Scenario

Nederland zo inrichten dat het nog generaties lang mee kan, dat is het uitgangspunt. Om zo'n ekologische revolutie te laten slagen is een verandering van het denken en doen van vijftien miljoen Nederlanders onontbeerlijk. Verschillende groepen hebben daarbij verschillende taken:

- de overheid moet het milieubeleid strakker reguleren, waardoor milieuvriendelijke activiteiten gestimuleerd, milieuschadelijke activiteiten echter afgeremd worden; opi-

nipeelingen tonen aan dat hiervoor onder de bevolking zeer brede steun bestaat

- het bedrijfsleven moet schone technologische oplossingen en producten krachtig stimuleren en de milieuvriendelijke afzweren
- de consument moet bereid zijn een deel van de koopkrachtgroei in te leveren als investering in een schoon Nederland en moet bewust keuzen maken bij het boodschappen doen, de wijze van huishouden, het omgaan met afval en de wijze van vervoer.

Voor het terugdringen van het autobegebruik ligt het initiatief bij de overheid, voor het verbannen van PVC bij de consument: elke partij zal zijn bijdrage moeten leveren. Het nieuwe beleid hoeft niet bij nul te beginnen. De genoemde maatregelen te zamen zijn toe-reikend voor een duurzame ontwikkeling en een schone toekomst. En geen experimenten zonder helder doel.

Volgende maand deel 2: de natuur

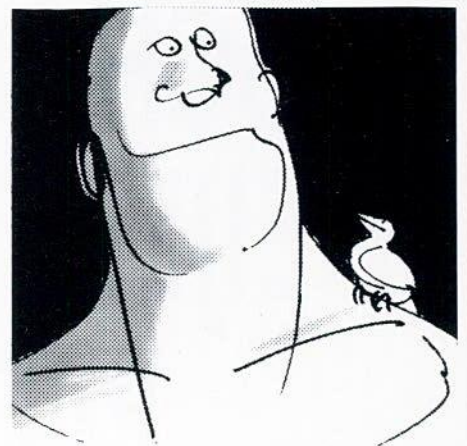
Rekenschap over mensen en dieren

„Mensen en dieren“ is de titel van het maartnummer van Rekenschap. Door de mens-dierrelatie centraal te stellen tracht het blad tegemoet te komen aan de kritiek – o.a. van Jaap Kruithof in zijn Socrateslezing 1986 – dat het humanisme zich teveel op de mens richt, te weinig op het milieu en al helemaal geen aandacht heeft voor het welzijn van dieren.

Albert Nieuwland leidt het maartnummer als volgt in: „Wanneer we aannemen dat er in het Westen op het ogenblik een kultuurverandering plaatsvindt waarbij mensen door de steeds groeiende milieuproblematiek gedwongen worden een andere (bewuster?, bescheidener?) houding tegenover de omringende natuur aan te nemen, dan heeft dat ongetwijfeld zijn weerslag op de relatie mens-dier. Een andere omgang met dieren, een ander dierbeeld, betekent ook een andere omgang van mensen met elkaar en een ander mensbeeld. Zelfs humanisten met al hun aandacht voor mensen kunnen dus niet meer om dieren heen...“

De bijdragen in deze Rekenschap zijn geschreven door leden van de interuniversitaire werkgroep PAN (People-Animals-Nature) die vanuit verschillende wetenschappelijke disciplines de mens-dierrelatie in onze samenleving bestuderen.

Eén van de leden, Françoise Wemelsfelder, trad op als gastredaktrice. Barbara Noske, Greetje Tromp, Jan Grommers, Henk Verhoog, Wouter Achterberg, Paul Schenk en Dirk Boon zijn de andere PAN-leden die in Rekenschap schrijven. Ze hebben het over uiteenlopende onderwerpen als dierentuinen, verveling bij dieren, verantwoordelijkheid van bio-wetenschappers en diereneksperimentencommissies. Ver-

der schrijft redaktrice Roelie van der Hoeven-Koning over St. Franciscus. En mev. M. Rood-de Boer, emiritus hoogleraar personen-, familie- en jeugdrecht, schreef een uitvoerig artikel over incest.

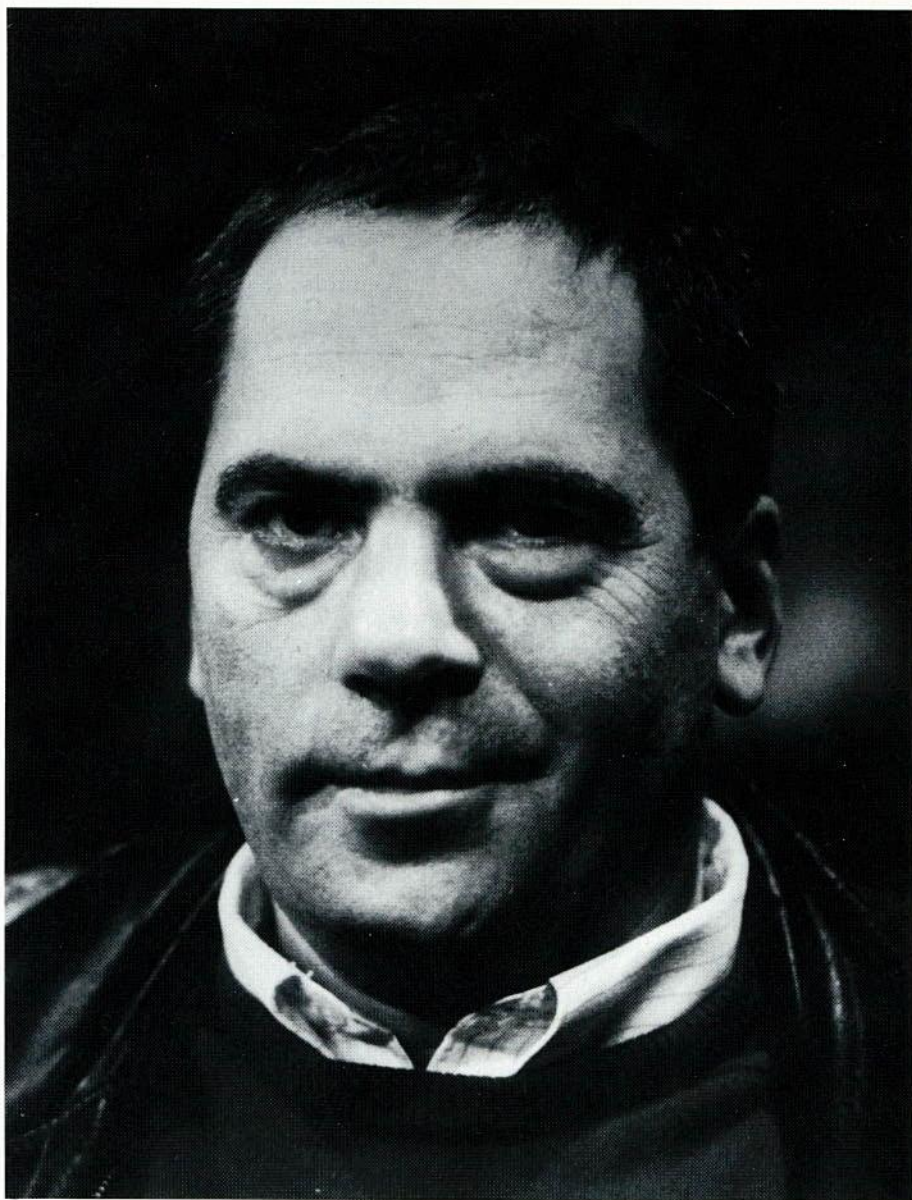
Rekenschap kan besteld worden door f 12,50 te storten op giro 582293 t.n.v. stichting Socrates te Utrecht, onder vermelding van „Rekenschap maart 1990“. Een abonnement op Rekenschap kan worden aangevraagd door te schrijven naar het Humanistisch Verbond, Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht (een postzegel is niet nodig). De abonnementsprijs bedraagt f 45,- (4 nummers). Wacht met betalen s.v.p. op onze akseptgirokaart. Nieuwe abonnees ontvangen met korting naar keuze één van de nieuwe HV-uitgaven: *Welzijn zonder grenzen* voor f 20,- (i.p.v. f 24,50) of *Humanisme in het leven van voor f 5,-* (i.p.v. f 8,50). Gaarne uw keuze vermelden bij opgave van het abonnement.

Soms word ik gek van het feit dat ik het niet meer precies weet, vooral als zich dezelfde situaties voordoen. Zo kan ik op een zondagmorgen wakker worden en dan schijnt de zon op een bepaalde manier in m'n kamer. Tegelijkertijd hoor ik ergens beneden de radio aanstaan waarop een programma is dat ik herken en hoor ik iemand in het huis koffie zetten.

Hoe was dat vroeger ook al weer? Was het niet net zo? Was ik toen ook niet gelukkig?

Het spiegelbeeld van dat geluk is altijd ongeluk – en eigenlijk wil ik ook nooit aan de goede tijden van mijn huwelijk worden herinnerd. Dat zijn geen mooie herinneringen, dat zijn juist de nare.

ISCHA MEIJERS

PLEIDOOI VOOR ONAAN

Want als die prettige herinneringen door blijven malen – het mooie zonlicht houdt aan, de radio blijft hetzelfde programma geven, en de koffie is bijna klaar – dan komen langzaam de gesprekken van vroeger weer naar boven, als een grijze lucht die je van ver ziet aankomen.

Theodor Holman over het boekje „Gekgemaakt in het huwelijk”

Vijfentwintig jaar geleden, in 1965 schreef mijn zuster een zakelijke brief aan mijn ouders waarin ze twee mededelingen deed: ze ging scheiden van haar echtgenoot en ze ging met iemand anders samenwonen.

Mijn ouders deden er niet dramatisch over, maar waren wel ontdaan. Ze begrepen het niet.

Waarom mijn zuster precies is gescheiden weet ik nog niet – ik was toen te jong en ik heb het later vergeten te vragen – maar wat ik me wel goed herinner zijn de lange gesprekken die mijn vader en mijn moeder met haar voerden.

„Maar waarom dan?” hoorde ik mijn vader vragen.

„Het zijn kleine dingen, pap. Niet bellen als hij niet thuis komt, nooit iets opruimen, ik kan alles achter hem aandragen, het zijn kleine dingen. Ik moet alles doen, strijken, wassen, z'n schoenen poetsen, het eten koken en iedere dag maar wachten of hij thuis komt, en als

ik dan boos ben . . .”

Mijn ouders zwegen. Misschien zag mijn moeder het spiegelbeeld van haar eigen leven en begreep mijn vader wel waarom zijn schoonzoon zo handelde, maar wilde hij toch ook niet dat zijn dochter een slavin zou zijn.

„Maar er is ook iets anders”, zei mijn zuster, „als we ruzie hebben, en dat hebben we nogal vaak, begrijpen we elkaar niet, waardoor de ruzie erger wordt.”

Het is zo'n zin die je als kind niet begrijpt en waarvan pas vele jaren later de betekenis duidelijker wordt. Mijn ouders hebben pogingen gedaan om dat huwelijk tussen mijn zuster en haar eerste man te redden. Praten met hun dochter, praten met hem. Maar mijn zuster hield voet bij stuk. Het gaf bij iedere spanning – en uiteindelijk hebben mijn ouders gedaan wat mijn zuster hen vroeg en bemoeiden ze zich nergens meer mee.

Twintig jaar later vertel ik aan mijn ouders dat ik ga scheiden.

Ik heb dat niet, zoals mijn zuster, direkt gedaan, maar op de laffe manier. Eerst gezegd dat er wat ruzie thuis was, dat het niet zo best meer ging tussen ons beiden en daarbij keek ik heel zielig. Mijn ouders waren weer zeer teleurgesteld. Maar hun zorg betrof niet mij, maar mijn dochter. Wat er gebeurde had ik totaal niet verwacht. Ze lieten mij – ik was tenslotte al dertig – volkomen aan mijn lot over (terwijl ik ze zo graag uitleg had gegeven hoe alles zo gekomen was), en concentreerden zich helemaal op hun kleinkind.

In motieven waren ze niet geïnteresseerd, maar in consequenties.

Ik heb dat, achteraf, zeer in mijn ouders gewaardeerd, al vind ik het ook jammer, vooral nu mijn vader is gestorven, dat ik nooit uitvoerig heb kunnen uitleggen waarom mijn huwelijk vastliep. Ik had daar recht op en ik had daar behoefte aan. Ik had ze willen vertellen, dat we van elkaar hielden, maar dat we ook niet van elkaar hielden... Dat dat kon – dat had ik willen uitleggen. Het vreemde is, dat ik nu absoluut niet meer weet waarom mijn huwelijk vijf jaar geleden mislukte. Ik moet dat verdrongen hebben. Ik weet ook dat ik niet terug wil en dat ik het goede contact met mijn Ex op hoge prijs stel. Maar wat is er precies gebeurd? De konkrete beelden zijn verdwenen – de gevoelens van verdriet en benauwdheid kan ik me daarentegen nog levendig herinneren. Het is nu – nu ik min of meer in aanvaardbare harmonie ben met... ja, dat weet ik eigenlijk niet – maar nu is het veel leuker om te denken aan mijn *miserabele* periode dat ik de kroegen platliep, in een portiek sliep, me nooit waste, kortom, het leven van een zojuist gescheiden man leefde.

nieuws. En het lijkt wel alsof hij met dat nieuwe leven, het vorige probeerde te verklaren. Het essay dat hij achterin dit boekje heeft opgenomen, is daarom zo interessant, omdat het een verklaring tracht te geven van zijn ingewikkelde karakter waaruit dat alles voortkomt. Ischa beschrijft zijn milieu op een afstandelijke wijze: „Zolang ik mij kan heugen, heeft de Tweede Wereldoorlog een centrale rol in mijn belevingswereld gespeeld. Geen verbazingwekkende mededeling voor iemand die in 1943 uit joodse ouders geboren is, en aan die omstandigheid bijkans zijn gehele oeuvre ontleend heeft.”

Hij beschrijft de schaamte die hij voelt als hij, zijns ondanks, die periode ter sprake brengt. Het was moeilijk om in zijn familie het onderwerp aan te roeren. Wereldoorlog, concentratiekamp – daarover sprak men niet. Ischa spreekt over een „plek” die zich verstopt: „(...) hoe kan een plek zich verstoppen? Ik moet eerlijk bekennen dat ik mij bij het hanteren van dit woordspel lichtelijk gek begin te voelen – de plaats die zich verbergt, lijkt een onmogelijke constructie, maar tevens herbergt deze schijnbaar onlogische samenhang voor mij een conglomeraat van verwarrende en verhelderende gedachten over mijn geestesgesteldheid zoals die zich in wezen nooit veranderd heeft.”

Vervolgens houdt Ischa Meijer een pleidooi voor onaangepast gedrag – dan zou je pas werkelijk begrip opwekken. De „toedekkingsmechanismen” van de maatschappij plaats de maatschappij tegenover de eenling. Hij beschrijft in dit essay zijn tocht naar die geheime plek, want hij voelde zich duidelijk gefrustreerd – en tegelijkertijd geeft hij een analyse van de na-oorlogse jaren. „Gedurende die jaren vijftig vielen diverse maatschappelijke toedekkingsmechanismen nog duidelijk te ontwa-

te worden.”

Zijn hele betoog wordt een zoeken naar de vraag: Wanneer is het precies misgegaan – een vraag die je ook stelt als je huwelijk is mislukt. Het aardige van dit essay is, dat Ischa hier geen antwoord op geeft – aan het eind van zijn betoog geeft hij een beschrijving van wat hem is overkomen – iets absurds waarvan ik aanvoel dat ik het niet moet vertellen om het niet kapot te maken. Het betreft een psychotische aanval, maar eentje waarmee Ischa goed kan omgaan.

Voor dit essay staan dialogen over kleine zaken die je gek kunnen maken. Een goede dialoog kenmerkt zich door een subtiel spel van woorden: je moet irritatie, schuld, haat, liefde enz. voelen in de gesproken regels zonder dat het expliciet vermeld wordt.

Het vreemde is, dat als ik dat essay – dat achterin staat – niet eerst had gelezen, ik die korte dialogen heel anders had beoordeeld. Wanneer je niet weet wat er komt, denk je: Ja, zo kan het gaan, en zo gaat het. Je maakt ruzie over het lezen van de krant, over het roepen van klootzakken tegen vuilnis mannen en over vertrouwen en wantrouwen. Maar moet dat ook al is het leuk en aardig gedaan, allemaal opgeschreven worden? Ischa kan prachtige dialogen schrijven, dat weten we van zijn toneelstukken, maar waarom deze modern-leven achtige varianten? Door het essay ga je deze dialogen een andere waarde geven.

Eerst een voorbeeld van zo'n dialoog, een fragment:

- *Ik vertrouw je niet. Ik zeg het maar heel open en duidelijk. Ik vertrouw je niet.*
- *Waarom niet?*
- *Weet ik niet. Het is een gevoel.*
- *Maar waarop is dat gevoel gestoeld?*
- *Weet ik niet. Maar daarom kun je dat gevoel wel respecteren.*
- *Hoe kan ik het gevoel van een ander respecteren, wanneer dat gevoel op geen enkele ratio gebaseerd is? Maar ik vind het wél een verdomd vervelend idee.*
- *Je voelt nattigheid dus.*
- *Nattigheid? Mens, ik heb helemaal niets te verbergen.*
- *Daar gaat het niet om – daar gaat het niet om. Ik heb het gevoel dat ik jou niet kan vertrouwen – wat op zichzelf niets met het objectieve begrip betrouwbaarheid van doen hoeft te hebben.*
- *Welke Aula-pocket heb je nu weer gelezen? Het drama van de onbetrouwbare mens? Of misschien: De onzekerheid van het hedendaagse mens-zijn?*
- *Sarcasme. Ironie. Intellectualisme. Daar ben je heel sterk in. Maar als iemand een zwak vraagtekentje achter zijn eigen gevoel voor jouw gevoelens plaatst; beledigt. Zakkenwasser.*

Alle dialogen van Ischa jongeleren met dat woordspel. En allengs wordt duidelijk dat er geen woorden zijn voor „bepaalde gevoelens”. En dat „bepaalde gevoelens” ook niet onder woorden te brengen zijn – als je ervoor kiest om je

Lees verder op pagina 18

GEPAST GEDRAG

Dat zijn pas de goede herinneringen. Denken aan je vorig huwelijk, geeft weer benauwdheid. Juist als je het geluk erbij betreft.

Ischa Meijer heeft een maand geleden een boekje geschreven dat heet *Gek maakt in het huwelijk*. Het staat vol herkenbare dialogen, maar daar kom ik straks over te spreken. Achterin staat een onthullend en meesterlijk geschreven biografische essay van Ischa Meijer dat *Een geval van onaangepast gedrag* heet. Een stuk om jaloers op te zijn. Ischa Meijer – het is bekend – is een journalist en een acteur, en niet zelden is hij beide. Hij is één van de weinige persoonlijkheden in Nederland. Hij wordt gehaat en bemind en wat hij doet maakt altijd nieuwsgierig. Ischa is iemand die in zijn leven een paar keer een grote wending heeft gemaakt. Opeens deed hij zijn vorige bestaan in de uitverkoop, en begon iets

ren; de jaren zestig kenmerkten zich door het kollektiveren van de macht; dus: het onzichtbaar maken van die maatschappelijke toedekkingsmechanismen, in de valse hoop dat die er dan ook niet meer zouden zijn – en niets is minder waar. De maatschappelijke onderdrukking zoals die zich nu weer, in deze tijd van regressie en restauratie openbaart, is nooit weggeweest; zij werd luide ontkend – dat wel.”

Volgens hem werd er in die jaren zestig steeds meer met de macht gesjoemeld. Hij bestrijdt de stelling die in die jaren populair was: als we maar goed met elkaar omgaan, komt alles goed. Ischa Meijer: „Dat is niet alleen een onzinnige, maar mijns inziens bijkans een misdadige manier van denken. Hier wordt niet uitgegaan van de bijzondere mens, maar van de aangepaste. Niets is dol genoeg om iemand zich te laten aanpassen, geen afwijking of het wordt als normaal betiteld. Dat is pas om gek van

Paula van Schaveren stond aan de wieg van de HV-vrouwengroep. Hoe kijkt zij terug op toen. En hoe ziet zij het nu, tien jaar later

door Ingrid Cramer

EEN DISKUSSIE VOEREN OVER DE RATIO IN HET HUMANISME WAS ONTZETTEND MOEILIJK. VOORAL MET MANNEN

Humanisme en feminisme. Daar ging het om in de Socrateslezing van Greetje den Ouden. Daarom draait het op het jubileumfeest van de HV-vrouwen. Dat is dus ook onderwerp van gesprek met Paula van Schaveren, toenmalig hoofdbestuurslid van het Humanistisch Verbond en één van de oprichters van de Vrouwengroep. Destijds voorzitter van de Emancipatie Commissie, de voorloper van de Emancipatieraad, nu directeur personeelsmanagement bij Sociale Zaken. Van foto's heb ik me het beeld gevormd van een lange, rijzige, afstandelijke vrouw. Maar als ze de deur voor me open doet, blijkt Paula van Schaveren klein en oogt ze kwetsbaar. Haar stem, in veel interviews beschreven als lief, zacht en ook wel sensueel, past wonderwel bij haar. Ze spreekt zorgvuldig, last lange denkpauzes in voor gewetsonderzoek en voor het vinden van de juiste formulering zonder iemand te hoeven kwetsen. Zo relateert ze zichzelf en haar opvattingen voortdurend. En als ze dan toch grote woorden gebruikt, lacht ze die weg. Want de normen en waarden die ze voor haar eigen leven aanlegt, wegen zwaar. Maar daarmee hoef je een ander toch niet lastig te vallen?

Je hebt, toen nog als Paula Wassen-van Schaveren, volop in de publieke belangstelling gestaan. Nu, tien jaar later, staan je tijdgenoten Hedy d'Acona en Elske ter Veld nog steeds in de schijnwerpers. Paula van Schaveren is van het openbare toneel verdwenen. Geeft dat je niet een gevoel van spijt? „Ja. Zeker.” Ze formuleert snel, alsof ze ook zichzelf ervan wil overtuigen dat gedane zaken nu eenmaal geen keer nemen. „Maar een politieke loopbaan was voor mij niet te combineren met kinderen. Ik ben erg kien op kwaliteit. Ik vind het onverdragelijk als ik iets beneden de maat doe. Niet dat ik alles goed doe. Ik probéer het goed te doen. In de politiek moet je nu eenmaal 24 uur per dag beschikbaar zijn. En dat kon ik niet.

Ik ben wel bezig gebleven met de positie van vrouwen en hoe die te veranderen. In mijn vorige baan bij Binnenlandse Zaken heb ik een nota geschreven over ambtelijke cultuur en vrouwen. Die hele onpersoonlijke manier van omgaan met elkaar, de vergadercultuur, de rollenspelen en de rivaliteit... Als je dat ziet, begrijp je hoe het komt dat vrouwen het in overheidsorganisaties niet erg ver brengen. Door mijn werkzaamheden in de Emancipatie Commissie ben ik alert geraakt op verborgen drempels voor vrouwen om hogere functies te kunnen bekleden. Als je eenmaal ziet wat er mis is, laat het je nooit meer los. En ik ben erg bemoeierig, dus ik kan het niet laten om toch mijn bijdrage te leveren aan verbetering van de samenleving. Al is het ook maar voor zo'n klein stukje.”

Je bent rooms-rood opgevoed en hebt in je studietijd gekozen voor het humanisme. In hoeverre boden het humanisme en het Humanistisch Verbond jou mogelijkheden tot verbetering van de samenleving?

„Wat me in de kerk al vroeg tegenstond was de lege autoriteit, die voor mij absoluut niet gelegitimeerd was. Het stootte me enorm af dat er iets was, of dat nu God was of de kerk, dat uitmaakte wat goed en slecht was. Humanisme en feminisme gaan niet uit van waarden en normen die zijn voorgeschreven vanuit een autoriteit. Zij gaan uit van de eigen zingeving aan het leven. Van de eigen verantwoordelijkheid van het individu om keuzes te maken. Dat vind ik ontzettend belangrijk.

Ik heb het kerkelijke gebeuren altijd als heel neerdrukkend, heel hypocriet ervaren. Je werd verteld dat het zo hoorde terwijl je om je heen zag dat het niet zo was. Heel dubbel. Toen ik bij het HV actief werd, vond ik daar toch ook iets terug van dat dubbele...

Aan de ene kant was er beklemtoning van de individuele keuze en de eigen waarde. Aan de andere kant deden zich dezelfde machtsproblemen voor als in elke andere organisatie. Dat viel me behoorlijk tegen.

Het is ook heel moeilijk. Organisaties met idealen trappen nog eerder in dit soort valkuilen dan andere. Je zag het in de vrouwenbeweging. Je zag het bij de PvdA, waar ik nadat ik voor D66 in de Eerste Kamer had gezeten lid van werd,

en je zag het dus ook bij het Humanistisch Verbond. Mensen hangen zich zo met huid en haar op aan wat ze willen bereiken, dat ze niet meer kritisch naar zichzelf kunnen kijken. Zo doen ze hun eigen idealen geweld aan.”

Welke idealen bedoel je dan?

„Vooral de redelijkheid. Het was ontzettend moeilijk een discussie over de betekenis van de ratio in het humanisme te voeren. En dan vooral met mannen. Op dat punt verschil ik dan ook van mening met Greetje den Ouden. In haar Socrateslezing over humanisme en feminisme maakte zij onderscheid tussen de irrationele autoriteit in het geloof en de rationele autoriteit van het humanisme. „De legitimiteit van de irrationele autoriteit kan niet worden getoetst; de rationele autoriteit vindt zijn legitimiteit in bevoegdheden en controleerbaarheid”, zegt zij. Maar waar wij in de beginjaren van de vrouwengroep op stootten was de onaantastbare autoriteit van de rationaliteit in het HV. Rationaliteit was de irrationele autoriteit van het humanisme geworden.

Diskussie voeren over de betekenis van de ratio in het humanisme was heel moeilijk. Men reageerde altijd vriendelijk belangstellend. Maar wat wij zeiden, sloeg niet echt aan. Het lukte ons niet het zo te verwoorden dat de anderen echt begrepen wat we bedoelden. Dat vind ik ook het ingewikkelde van deze fase in het humanisme. De algemene items van emancipatie en vrouwendiskriminatie zijn wel bekend. Maar dit soort dingen zijn zo ongrijpbaar. Je wordt al gauw banaal in je voorbeelden. Als ik de andere wijze van vergaderen van onze vrouwelijke plaatsvervangende secretaris-sgeneraal als voorbeeld neem, kom ik met gemeenplaatsen: zij verdedigt haar autoriteit en wordt boos als dat nodig is. Maar zij zegt ook gemakkelijk dat ze iets niet weet; ze maakt haar eigen onzekerheid expliciet. Daarentegen heb je dan de mannencultuur met zijn – dat viel me in het HV ook zo op – ellenlange monologen van die belangrijke mannen die het allemaal zo goed en zo zeker weten. Hoe komen ze daar toch bij, denk ik dan.

De discussie over dit onderwerp is in de tijd dat ik in het HV actief was niet echt op gang gekomen. Iedereen was erg bezig met de vereniging, met de toekomst van het HV. Méér zendtijd, méér geestelijke verzorgers. Maar wat doe je met al dat méér als je aan inhoudelijke verdieping niet toekomt? Dat betekent dan toch inhoudelijke armoede?

Je had in die tijd twee stromingen in het HV. Voor mij was het HV een plaats om je te verdiepen. Om met mensen die naar hetzelfde op zoek zijn te praten en samen dingen te beleven. Daarnaast waren er de echte verenigingsmensen. Die hadden een soort traditie; iets, waar ik buiten stond. De club, het eigen huis, met mensen die elkaar kennen en zo hun eigen gewoontes hebben. Ik voel me daarbij niet thuis. Het boeit me niet. Ik constateer dan: O, die mensen hebben iets met elkaar dat ik niet heb. Fijn voor ze. Maar laat mij er liever buiten.”

Je verwees al naar de Socrateslezing van Greetje den Ouden. Deel je haar konklusie dat humanisme en feminisme elkaar versterken in de richting van een samenleving waarin de mens zijn autoriteit aan zichzelf ontleent?

„Ik ben het er allemaal wel mee eens, maar ik heb het gevoel dat het teveel aan de buitenkant blijft. We weten zo langzamerhand wel dat mannen een aandeel horen te hebben in het huishouden en de verzorging van kinderen, al gedraagt nog niet iedereen zich daarnaar. Er werken inmiddels veel meer vrouwen buitenshuis; er bestaat zoiets als positieve actie voor vrouwen. Maar dat zijn de buitenste schillen. De volgende stap is – tenminste in mijn beleving: hoe ben je persoonlijk in je werk? Voor vrouwen zitten werk en privé aan elkaar vast: je wordt niet onpersoonlijk in je werk. Maar mannen hebben een soort konditionering; zeker de mannen van mijn generatie! Op het werk zijn ze een heel ander iemand dan privé. Ze spelen een rol. Als je geen rollen meer speelt, geeft dat heel andere verhoudingen. Alle oude veeligheden haal je dan omver. Je gaat totaal anders met elkaar om.”

Je zegt dus met Greetje den Ouden in de Socrateslezing: „De patriarchale grondslag van het huidige maatschappelijke systeem en van onze cultuur moet vervangen worden door een grondpatroon van algemene menselijkheid, waarin de sekscheiding geen rol meer speelt en het exclusief mannelijke niet langer de bepalende faktor is.”

Voor mij is het belangrijk, dat vrouwen het mannelijke in zichzelf herkennen en mannen het vrouwelijke. Dat gaat dezelfde richting uit als wat Greetje den Ouden zegt, maar haar verhaal is erg macro terwijl ik wil weten wat er met mensen gebeurt. Hoe gaan ze met elkaar om als sekscheiding geen rol meer speelt? Wat gebeurt er dan binnenin mensen? Het gaat me dus niet zozeer om herverdeling van de macht, of om toedeling van vrouwelijke eigenschappen aan mannen en omgekeerd. De kern van het emancipatieprobleem zit voor mij in de authentieke beleving, in de beleving van wat echt is. Dat

houdt in dat mensen zichzelf leren kennen en uiten. In hun aanvaarde gevoelens en verlangens, maar ook in hun tot nog toe niet door henzelf en door de samenleving erkende gevoelens. De opsplitsing in rationeel en irrationeel, persoonlijk en niet-persoonlijk, vrouwen- en mannetjesgedoe heeft tot allerlei gedragspatronen en wijzen van organiseren geleid, waardoor het mensenleven enorm is verschaald. Die opsplitsing wordt niet uitsluitend bepaald door de maatschappij of door de cultuur. Die opsplitsing zit ook bij mensen van binnen. De volgende fase van het feminisme is dat we die proberen te doorbreken."

Het is dus een kwestie van het samenbrengen van ratio en emotie, zowel in organisatie als in de persoon?

„Dat is de kern. Door een gezamenlijke analyse en het zoeken naar nieuwe ethiek moeten mannen en vrouwen met elkaar proberen tot minder belaste verhoudingen te komen. Voor het HV betekent dat dat je al die oude restanten van de „vrouwenremmende“ cultuur probeert op te ruimen: in de werksituatie, in de werkwijze, in het bestuur, in de vereniging. Dan ben je weer terug bij af, bij het intellectuele, rationele klimaat van het HV. Dat is alleen te veranderen als je heel bewust tegelijkertijd vanuit de mannenkant en vanuit de vrouwenkant werkt. Mannen en vrouwen zullen dat samen moeten doen en de konfrontatie met elkaar aangaan. Als het HV die slag niet maakt, zal de vereniging nooit aantrekkelijk worden voor moderne vrouwen.“

Vervolg van pag. 15

niet aan te passen. Taal is niets anders dan de gemene deler van aangepast gedrag. Voor alles wat buiten de norm valt, moet je iets nieuws verzinnen. Wat „vertrouwen“ is, is bekend. Zelfs wat „vertrouwen binnen een relatie“ is. Maar dat je iemand niet vertrouwt, zonder dat het paranoïde is en zelfs een uiting van genegenheid kan zijn, is onbegrijpelijk, tenzij je de kontekst kent. Ischa probeert dat soort zaken te relativeren – en tevens te laten zien waarom je soms niet met iemand kunt samenleven, hoe je ook van zo iemand houdt. Je krijgt onherroepelijk te maken met de „gekmakende dialogen“.

De uitgever heeft de bedoeling met dit boekje gehad om er een „gezellig“ werkje van te maken met tekeningetjes waarop je Ischa herkent en een onbekende dame. Dat is, hoewel de tekeningetjes van Monika Sauer eigenlijk erg leuk zijn, toch jammer. 't Wordt nu naar het niveau getrokken van turbo-taal en dat soort onzinboekjes. Ik zou deze dialogen dolgraag eens gespeeld zien. Het liefst uiteraard door Ischa zelf – en zien hoe hij de ander en zichzelf heeft gekemaakt. Niet uit lust, maar omdat men soms niet anders kan.

„Gekgemaakt in het huwelijk“, door Ischa Meijer. Uitgeverij: Veen. f 14,90.

Uitvaartbegeleider was grote steun

Kort geleden werden wij overvallen door het plotse overlijden van mijn echtgenoot en onze vader.

Overeenkomstig hetgeen hij zou hebben gewild, besloten wij dat de krenatie in zeer besloten kring zou plaatsvinden. Wij wilden graag dat er bij die gelegenheid iemand zou spreken, maar werden gekonfronteerd met het acute probleem wie we daarvoor moesten vragen. Geen van de naaste familieleden zou daartoe in staat zijn en zakelijke relaties wilden wij niet laten spreken.

Wij hadden wel eens gehoord van het bestaan van vrijwillige uitvaartbegeleiders van het HV en hebben contact met hen gezocht. Eén van de regionale uitvaartbegeleiders is daarna bij ons thuis geweest. Tijdens ons gesprek hebben wij niet alleen onze wensen t.a.v. de toespraak kenbaar kunnen maken, maar gaf hij ons ook de ruimte om uitgebreid over onze echtgenoot en vader te vertellen. Zijn indrukken heeft hij verwerkt in een toespraak, die hij bij de krenatie heeft uitgesproken. De toespraak was zeer treffend en de aanwezigheid van de uitvaartbegeleider is ons tot grote steun geweest.

Sabina, Marianne en Janine Tillema (Amersfoort)

Humanisme als staatsfilosofie?

Hier mijn reactie op het artikel van Glastra van Loon „Nieuwe Vrijheid in Oost-Europa etc“. In een tv-optreden zei de heer Gorbatsjov laatst dat hij toe wil naar een „humanistisch socialisme“. Ik vraag me af hoe men in het HV zo'n uitspraak ziet. Door het wegvallen van het orthodoxe marxisme ontstaat er bij verschillende Oostbloklanden een hiaat m.b.t. de staatsfilosofie. Een psychosociale, politieke, economische en filosofische stuurloosheid is het gevolg. Ik vraag me daarom af of de humanistische beweging in

West-Europa niet zou kunnen komen met een soort „humanistische sociale“ filosofie die richtingwijzend zou kunnen zijn voor landen die qua staatsfilosofie een beetje het stuur zijn kwijt geraakt.

Als men aan religie denkt als basis voor staatsfilosofie hoeft men maar te kijken naar ons eigen land (80-jarige oorlog) Dublin, Beiroet, Iran, Pakistan, India, Sri Lanka, Azerbeidsjan etc. om te ontdekken dat wereldvrede onmogelijk is zolang mensen en staten het politiek handelen baseren op godsdienstige overtuigingen. Vooral als er ook nog nationalistische, sociale en etnische verschillen in het spel zijn. Het lijkt mij dat momenteel het humanisme een filosofie is die als basis zou kunnen dienen voor een staatsfilosofie waarmee een grote groep landen in vrede zou kunnen samenleven. Noodzakelijk is dan wel dat de filosofie wordt omgewerkt naar een leer die zowel voor het individu als de maatschappij hanteerbaar is. Misschien zou er in West-Europa een „sociaal humanistische beweging“ op gang kunnen komen. Er is een filosofisch gat in de markt in het Oostblok. Of dit gat hier wordt opgemerkt is mijn vraag.

H.H. Visser (Arnhem)

Armoede

Ik ben blij met de follow-up op het eerdere artikel en de reactie op de brieven van de leden. Vooral ben ik blij met het feit dat dit artikel geen punt zet achter het onderwerp. Toch heb ik, indertijd al, een persbericht voor de landelijke pers gemist, zoals de kerken dat wel hebben uitgegeven. (De afdeling Den Haag is hierop een gunstige uitzondering geweest.) De troost dat de gegevens zullen worden gebruikt in kontakten met regering, parlement, vakbonden is onvoldoende. En tenslotte, hoeven in regeringskringen zullen de Humanist lezen?

N. Garnier (Voorburg)

De inhoud van de radio-uitzendingen op woensdag kunnen niet meer in de Humanist bekend gemaakt worden. Om de programma's zo aktueel mogelijk te laten zijn, wordt de inhoud veelal op het laatste moment bekend. Raadpleeg desgewenst uw dagblad of -nog beter- Teletekst.

Iedere zondag,

9.03-9.30 uur

Radio 1:

De Verbeelding

Over schrijvers, boeken en lezers en vol poëzie, fantasie, avontuur, reisverslagen, literaire genootschappen, en romanpersonages. De volgende onderwerpen staan op dit moment vast: 4 mrt.: De roman Paringsvluchten van de Zuidafrikaanse schrijver Lewis Nkosi.

11 mrt.: Aya Zikken

18 mrt.: George Sand

25 mrt. en 1 apr.: De musical Polly van Hohn Gay

ma. 5 & 12 maart,

12.05-13.00 uur

Radio 5:

Teresa Heinsohn in Chili

Als ik hier blijf, wil ik dat het een bewuste beslissing is, zij het zestien jaar later. Het moet nu mijn beslissing worden. En datzelfde geldt als ik naar Chili terugga. Ik wil dat wij de mogelijkheid hebben om te beslissen waar wij toe willen behoren."

Teresa Heinsohn vluchtte op haar zestiende uit Chili. Haar vader was een „linkse" advocaat die onder andere mijnwerkers verdedigde. Een broer, een zuster en een zwager van Teresa waren actief betrokken bij subversieve akties tegen het regime van Pinochet. Na een reeks arrestaties en perioden van onderduiken, vluchtte de familie naar Nederland. Daar werd haar broer opnieuw bedreigd door de Chileense geheime dienst. Teresa en haar broer moesten opnieuw vluchten, nu naar de DDR. Na vijf jaar in de DDR gewoond te hebben, keerde Teresa terug naar Nederland.

Onlangs, na de afkondi-

ging van het algehele amnestie, maakte Teresa Heinsohn met haar man en twee kinderen een reis door Chili, om antwoord te krijgen op haar vraag „waar hoor ik bij?".

In twee programma's praat Mieke Julien met Teresa Heinsohn over de reis en over de lange voorgeschiedenis. Vanmiddag het verhaal over Teresa's jeugd tot aan haar vlucht naar Nederland, vertelt voordat zij onlangs naar Chili terugkeerde.

ma 19 maart,

12.05-1300 uur

Radio 5:

Straf tegen beter weten in

In gesprekken met een advocaat, een rechter-kommissaris, een kriminoloog, een hoofd-inspekteur van politie, en gevangenen zelf probeert Anneke Groen antwoord te krijgen op de vraag of ons huidige rechtssysteem moet worden afgeschaft en wat ervoor in de plaats zou moeten komen.

ma 26 maart,

12.05-1300 uur

Radio 5:

Asielbeleid in Nederland

Nederland is door de eeuwen heen een toevluchtsoord geweest voor vervolgd en bedreigde buitenlanders. Wie om zijn religieuze of politieke overtuiging zijn leven niet meer zeker was, vond in Nederland op zijn minst een gedoogd voortbestaan. Die historische reputatie - gidsland in de wereld voor de opvang van vluchtelingen - wordt nu tegen het licht gehouden. Historische personen als Erasmus en Van Oldebarnevelt zullen dialogen voeren, en ook vertegenwoordigers van de moderne koopmansgeest, zoals Lubbers. Het blijkt dat aan het Nederlandse asielbeleid altijd al een prijskaartje heeft gehangen. Nederland ontvangt de vluchtelingen met de rechterhand op de bijbel en met de linkerhand op het kasregister. Samenstelling: Hans Meulenbroek en Paul Öfner.

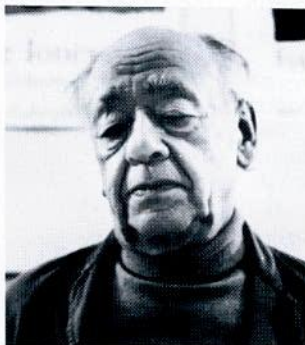
Zondag 4 maart

21.20 - 22.00 uur

Nederland 3:

Eugene Ionesco, voix et silences

Moe van het geklater der woorden begon de „pauze van het absurdisme", toneelschrijver Eugene Ionesco, ruim tien jaar geleden een tweede carrière als schilder. In dit gefilmde portret van Thierry Zéno draagt Ionesco voor uit eigen werk, bekomentarieert openhartig zijn eigen teksten en schildert in zijn Zwisterse atelier in St. Gallen.

„Ik denk dat je aan mijn schilderwerk kunt zien dat ik nachtmerries heb. Ik tracht mij van hen te ontdoen, ze te bezweren door ze op papier te zetten. Ik vind het echter moeilijker en moeilijker om er over te praten.

ma 5 maart,

20.55-21.20 uur

zo 18 maart,

21.35-22.00 uur

Ischa

zo 11 maart,

20.40-21.15 uur

zo 25 maart,

20.40-21.15 uur

Het Europese Huis

Onder de titel Het Europese Huis zendt het HV de komende weken een aantal programma's uit die allen in het teken staan van de toenadering tussen Oost en West en de eenwording van Europa. De eerste twee programma's zijn discussieprogramma's over de economische en ekologise problemen en ontwikkelingen in Oost-Europa.

Ooit belofde de kommunistische leer voldoende konsumptiegoederen en voldoende schone lucht. Nu in bijna alle Oosteuropese landen de socialistische idealen zijn afgezworen, kan slechts een droevige balans worden opgemaakt. In de twee programma's wordt nagekaart, maar vooral vooruitgeblikt: hoe overwint Oost-Europa haar economische en ekologise problemen?

Onder leiding van Wouter van Dieren diskussiëren: Vladimir M. Kollontai ekonoom, verbonden aan het Instituut of World Economics and International Affairs in Moskou; Pavel Georgiev, werkzaam op het instituut voor sociale wetenschappen in Sofia, Bulgarije, en sekretaris-generaal van de organisatie „Ecoforum for Peace": Martin Lees (Groot-Britannië), voormalig funktionaris van de Verenigde Naties en nu „consultant in international affairs"; Alexandru Ionescu, vice-voorzitter van de Roemeense Groene Partij en milieu-aktivist. Redaktie: Wouter van Dieren en Eveline van Dijck. Regie: Rob van der Linden.

Zondag 11 maart

20.40 - 21.10 uur

Nederland 3:

Het oordeel

Maandag 12 maart

20.50 - 21.20 uur

Nederland 3:

Gemengde gevoelens De Rushdie-affaire een jaar later

zo 18 maart,

21.15-21.35 uur

Nederland 3:

Een roze strop

Programma van Eveline van Dijck over de positie van homoseksuelen in het buitenland. Twee vluchtelingen verhalen over hun belevenissen in hun respektievelijke vaderland Iran en Polen. Na een reeks intimidaties, arrestaties en straffen vluchtten zij beiden naar Nederland.

Herhaalde oproep Commissie Fondswerving

Een belangrijk deel van de middelen van het Humanistisch Verbond is afkomstig uit subsidies en uit bijdragen van partikuliere fondsen. De bewaking en verdere uitbouw van dit financieringskanaal vergen veel aandacht en – in toenemende mate – deskundigheid. De afgelopen jaren is het Dagelijks Bestuur, met name de penningmeester, belast geweest met de werving van middelen. Het hoofdbestuur heeft besloten de mogelijkheid te onderzoeken, deze activiteiten in de toekomst te delegeren aan een Commissie Fondswerving. Deze op te richten commissie zal in eerste instantie opdracht krijgen, de diverse financieringskanalen die nog niet worden benut in kaart te brengen. Vervolgens zal van haar een analyse worden verwacht van de mogelijkheden voor een verdere uitbouw van de verwerving van middelen. Indien deze mogelijkheden aanwezig blijken, zal de commissie opdracht krijgen een actief wervingsbeleid uit te werken en uit te voeren.

De Commissie Fondswerving „i.o.” zal functioneren onder directe verantwoordelijkheid van het hoofdbestuur. Tenminste drie hoofdbestuursleden zullen van de commissie deel uitmaken. Verder zal de commissie bestaan uit HV-leden die bereid zijn zich in te zetten voor deze belangrijke werkzaamheden.

Deze opzet past in het beleid van het hoofdbestuur om naast bestuurlijke inzet zoveel mogelijk gebruik te maken van expertise onder de leden.

Het hoofdbestuur nodigt hierbij leden van het HV uit, zich voor de Commissie Fondswerving aan te melden. Uiteraard heeft zij hierbij in de eerste plaats leden op het oog die een duidelijke affiniteit en/of ervaring hebben in het werkveld van de commissie.

Het hoofdbestuur nodigt in het bijzonder leden uit te reageren die bereid zijn de functie van: (onbezoldigd) sekretaris (v/m) van de Commissie Fondswerving op zich te nemen.

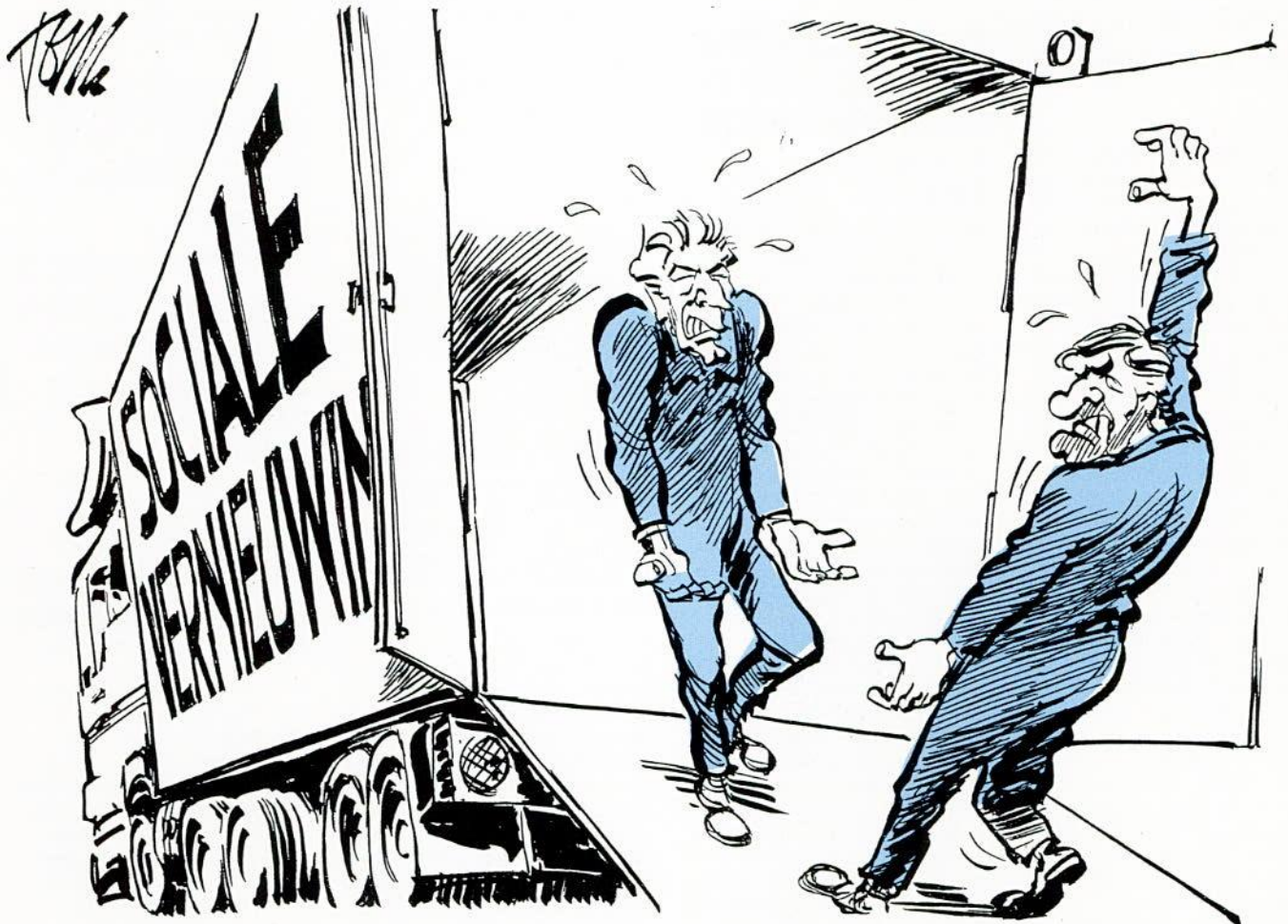
Belangstellenden voor een „gewoon” lidmaatschap of voor de functie van sekretaris van de commissie kunnen zich – geheel vrijblijvend – aanmelden door een briefje aan Commissie Fondswerving i.o., Postbus 114, 3500 AC Utrecht.” Zij zullen vervolgens worden uitgenodigd voor een oriënterend gesprek.

Nadere telefonische informatie te verkrijgen bij: Serge Ydo, lid hoofdbestuur, tel. (020)-461494 ('s avonds).

Sprekers bij uitvaarten gevraagd

Steeds vaker wordt een beroep gedaan op de vrijwillige sprekers van het Humanistisch Verbond bij uitvaarten. Vooral in Groningen, Friesland, Drenthe en Zeeland bestaat zeer dringend behoefte aan mensen die zich voor dit dankbare werk willen inzetten. Maar ook in andere provincies wordt uitbreiding van de groepen gewenst.

De vrijwilligers voeren het woord tijdens een uitvaartdienst op basis van een gesprek met de nabestaanden. Er is een korte opleiding en men wordt in het begin begeleid door een ervaren spreker. U kunt voor meer informatie bellen de afdeling Verenigingszaken (Dini Boer). Ook wanneer u eerst eens met een praktijkman of -vrouw in uw omgeving wilt praten, kunt u daar terecht. Tel. 030-318145.

Aktievoeren in Deventer

„Ga toch fietsen!“ klaktaktievoerster Gonnus Doeven nog wel eens op autoreklameborden. Ze is actief in de aktiegroep Zwaarden en ploegijzers, eigenlijk staat haar hele leven in het teken van aktievoeren. Op maandag 12 maart gaat zij praten met de afdeling Deventer over haar motieven en methoden. Wat vinden humanisten daar eigenlijk van? Misschien komt u er achter daar in Deventer, op de Singelstraat 31 om 20.00 uur. Toegang voor leden is f 3,-, voor niet-leden f 5,-.

Werkdag in Gelderland

Een werkdag over het thema: „Hoe worden mensen actief of betrokken in onze afdeling“. Op zaterdag 7 april organiseert het gewest Gelderland een werkdag voor leden van het HV. Onder leiding van marketing- en preskundigen die ook het HV door en door kennen, zullen we vertrouwd gemaakt worden met begrippen en handreikingen uit de marketing: wie zijn onze doelgroepen, wat heeft het HV te bieden, hoe doen we dat en hoe promoten we dat aanbod. Naast een inleiding over deze onderwerpen zullen we vooral praktisch aan de slag gaan om eigen kennis en vaardigheid op te doen.

De dag is bedoeld voor bestuursleden, leden van PGV, HVO-, Uitvaartbegeleiding- en Vormingswerkgroepen en alle andere geïnteresseerden. Deelname als HV-lid buiten Gelderland is mogelijk. Plaats: Zutphen, Mariaschool, van 10.30-16.30 uur. Opgeven voor 22 maart bij Ariane de Brauw, Landelijk Humanistisch Centrum, 030-318145, kosten f 15,- inclusief lunch. In verband met het beperkt aantal deelnemers behandelen we uw aanmelding in volgorde van binnenkomst.

Hoofdbestuur wil democratische lijnen in de vereniging verbeteren

Het hoofdbestuur zette in januari de discussie voort over het laatste rapport van de interim-manager. De hete hangijzers daaruit waren de identiteit en de bestuurbaarheid van het HV.

De identiteit komt tot uitdrukking in de kerntaken die het Verbond zich stelt. Belangenbehartiging, bezinning en dienstverlening zijn daar enkele van. Met name op het laatste terrein zijn de activiteiten de afgelopen jaren toegenomen. Deze groei is in belangrijke mate het resultaat van subsidies van buiten het HV. De vraag is in hoeverre zulke geldstromen op den duur het gezicht van de vereniging gaan bepalen. Komt de eigen identiteit aldus in gevaar? De meningen zijn verdeeld. Duidelijk is dat het HV er zeker niet alléén voor de eigen leden is. Daarom is geld „van buiten“ welkom als daarmee diensten kunnen worden verleend waaraan behoefte bestaat in de samenleving. Op die basis ontvangt het HV al vele jaren een bijdrage van de Algemene Loterij Nederland (ALN): in 1990 f 775.000,-. Ook het Rijk sub-

sidieert voor aanzienlijke bedragen. Essentieel bij al die steunbedragen is dat het HV de verantwoordelijkheid behoudt voor de inhoud van de werkzaamheden.

De bestuurbaarheid van het Verbond was een volgend punt van beraad in het hoofdbestuur. De interim-manager nam op dit gebied tal van gebreken waar. Symptomen daarvan zijn een overbelaste werk- en bestuursorganisatie.

Twee tegenstrijdige ontwikkelingen doen zich voor. Enerzijds de snel gegroeide omvang van voornamelijk door betaalde functionarissen uitgevoerde werkzaamheden. Anderzijds de afgenomen mogelijkheden van onbetaalde vrijwilligers om het geheel nog te kunnen overzien en in de greep te houden van de in de vereniging van kracht zijnde democratische procedures. Het hoofdbestuur zal vóór de zomer aan de Verbandsraad voorstellen presenteren om in de bestuurlijke structuur verbeteringen aan te brengen. (BB)

Ideaal en werkelijkheid in Amsterdam

Op zeven dinsdagavonden is er in Amsterdam een lezingencyclus over het thema „ideaal en werkelijkheid van levensovertuigingen“. Op 13 maart gaat de vierde lezing over ideaal en werkelijkheid van het boeddhisme (door J.K. Hylkema), 27 maart over ideaal en werkelijkheid van de antroposofische levensbeschouwing (door N.S. Knijpinga), op 10 april volgt dan ideaal en werkelijkheid van het socialisme (door C. Huysen) en tot slot op 8 mei ideaal en werkelijkheid van het christendom (door Huub Oosterhuis). Plaats is steeds Reynier Vinkeleskade 64. 19.30 uur is er koffie en thee, om 20.00 start de lezing.

Weekend voor droomliefhebbers

Van zaterdagmorgen 31 maart t/m zondagmiddag 1 april vindt in Soest een weekend plaats voor mensen die met anderen van gedachten willen wisselen over de betekenis van hun dromen in relatie tot de eigen identiteit, de eigen levensovertuiging en het eigen leven. Het gaat daarbij niet om een psychologische droomduiding, maar om de vraag hoe de beelden die zich in onze dromen aandienen ons meer inzicht kunnen verschaffen over hoe wij in het leven staan en hoe onze dromen ons kunnen steunen in onze levensbeschouwelijke oriëntatie. Er wordt gewerkt in kleinere groepen, onder begeleiding van humanistische vormingswerkers.

Zij telt voor twee in Eindhoven

In samenwerking met Annemiek van der Veen van de Stichting Brabantse Regionale Geschiedenis, organiseert het Humanistisch Studentenraadswerk van de Technische Universiteit in Eindhoven (TUE) de lezingencyclus: „Zij telt voor twee“. De cyclus bestaat uit de volgende onderdelen: donderdag 22 maart: „Journalistes bij De Tijd en bij de Volkskrant 1938-1965“ door Jannetje Riksen-Donderdag 29 maart: „Ongewenst, moederschap, Kindermoord in Noord-Brabant in het begin van de 19e eeuw“ door Jantien Hos. En donderdag 5 april: „Vrouwenarbeid in Noord-Brabant 1890-1940“ door Annemiek van der Veen. Plaats: het Auditorium van de TUE.

Huisartsen-ethiek

Ari Lameris is huisarts en zal op zondag 11 maart om 10.30 uur praten over het ethische aspecten van de voortschrijdende medische wetenschap. Plaats: het Humanistisch Centrum in Groningen, W.A. Scholtenstraat 2.

Men kan zich aanmelden via een briefkaartje naar het Humanistisch Verbond, t.a.v. Ariane de Brauw, Postbus 114, 3500 AC Utrecht (030-318145). De deelnamekosten bedragen f 125,- p.p.

Homoseksualiteit in Groningen

Op maandag 26 maart zullen Peter Verzijl en Frans Comelin samen een avond verzorgen over het thema „homoseksualiteit als design“. Allerlei vormen van leefverbanden worden besproken. Plaats: het Humanistisch Centrum op de W.A. Scholtenstraat 2. Aanvang: 20.00 uur.

Themadag Oost-West

Op zaterdag 31 maart organiseren de jonge humanisten een themadag naar aanleiding van de gebeurtenissen in Oost-Europa. Wat betekent het voor het dagelijks leven in Oost-Europa? En hoe moet het westen zich opstellen?

Als inleiding op het thema zal 's ochtends een documentaire worden vertoond. Vervolgens zullen een aantal sprekers een korte toelichting geven op onderwerpen als: • het dagelijks leven in Oost-Europa • vrijheid van meningsuiting, levensbeschouwing en religie • economische en politieke hervormingen • vrede en veiligheid.

Na de lunch zal er in groepjes met de inleiders verder worden gediscussieerd. Aanluitend een debat tussen twee sprekers (en de deelnemers) over de gevolgen van de veranderingen in Oost-Europa (voor het westen).

's Avonds zal er een Tjechische of Hongaarse maaltijd worden opgediend. De dag zal daarna besloten worden door in quiz-vorm te peilen op onze kennis van Oost-Europa verder gaat dan Hermitage, Havel, Dvorak en de

Berlijn-reis HV-Jongeren

De Jonge Humanisten organiseren 12 t/m 17 april een reis naar Berlijn. We zullen verblijven in West-Berlijn waar de Freidenker-Jugendbewegung een programma voor ons heeft opgesteld. Ook zullen we Oost-Berlijn bezoeken en een ontmoeting hebben met een groep Oostduitse jongeren.

Er is nog plaats voor een klein aantal deelnemers. De kosten bedragen f 350,- (inkl. treinreis, drie overnachtingen en maaltijden). Voor meer informatie en opgave (zolang er nog plaats is) kun je bellen of schrijven naar afdeling Verenigingszaken, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, tel. 030-318145.

Alexanderplatz.

De dag is bedoeld voor iedereen onder de dertig die wel eens wat meer wil weten over wat er gaande is in Oost-Europa en welke invloed dat op ons doen en denken heeft of zou moeten hebben. Alles vindt plaats op het Oudkerkhof 11 in Utrecht en begint om 10.30 uur. De kosten bedragen f 10,- (inkl. lunch). Je kunt je opgeven bij afdeling Verenigingszaken, Postbus 114, 3500 AC Utrecht. Tel. nr. 030-318145.

Avontuurlijke jongerenweek in de Belgische Ardennen

Voor het vierde jaar alweer organiseert een groep vrijwilligers binnen het HV een afwisselende vakantieweek in de Belgische Ardennen voor jongeren van 13 t/m 17 jaar. Dit keer van 21 t/m 28 juli. Een soort berghut „La Laiterie“ is ons verblijf. De hut staat net buiten het kleine dorpje Mierchamps, ten zuidwesten van La Roche-en-Ardenne. Dit is een veelzijdig deel van de Ardennen met een schitterende natuur. Van hier uit gaan we kanoën op de Ourthe, grotten onderzoeken (speleologie), bergklimmen, vlotten bouwen en wandelen. Bij alle activiteiten geldt dat ervaring niet is vereist, het is meer een soort „ruiken“ aan alle activiteiten. Wat we wel van de deelnemers verwachten is een sportieve en positieve inzet en gezamenlijke ondernemingslust, kortom je moet er wel zin in hebben.

Wat het kanoën betreft krijg je op rustig water eerst les in technieken, al snel daarna kun je zonder problemen op stromend water varen. Gedurende 2 dagen zullen we een deel van de Ourthe afzakken. Het juiste aantal dagen en het traject zullen afhangen van de hoeveelheid water in de rivier.

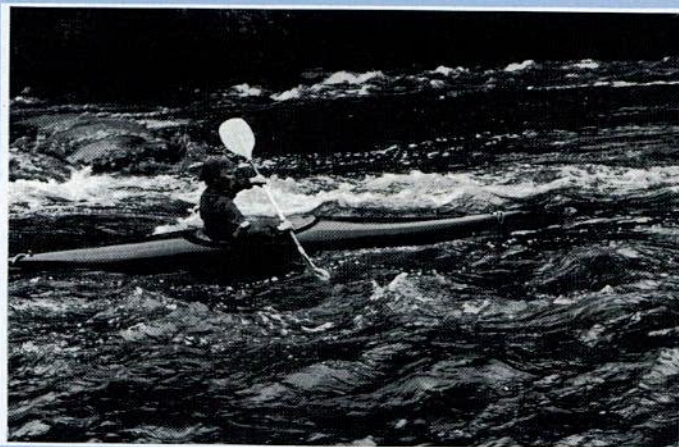
Met helm en zaklantaarn gaan we de grotten in. Samen met een gids zoeken we een weg door gangen, spleten en soms door onderaard-

Konferentie over verjonging HV

De jonge humanisten organiseren op 17 maart een conferentie over verjonging van het HV en het opzetten van jongerenactiviteiten in de regio's. De dag is bedoeld voor (toekomstig) actieve jonge humanisten en begint om 10.00 uur op het Oudkerkhof 11 te Utrecht. Er zijn geen kosten aan verbonden. Voor meer informatie zie Humanist van februari. Je kunt je opgeven door te bellen naar 030-318145.

Religieus humanisme in Borne

Op woensdag 28 maart vindt de zesde avond plaats in de serie humanisme als beleving. Dit keer zal dr. A.M.G. van Dijk, universitair docent in de theorie van godsdienst en religie aan de Universiteit voor Humanistiek, een lezing houden over het onderwerp religieus humanisme. Dat vindt plaats in De Vossenhoek, Stationsstraat 70 in Borne. Aanvang 20.00 uur, maar de zaal is al open om 19.30 uur.

se riviertjes. Ook het klimmen gebeurt onder leiding van gekwalificeerde gidsen. De rest van de tijd zullen diverse onderdelen op het programma staan: kampvuur, speurtocht, kompasdoorsteek. Natuurlijk is er ook tijd om nader met elkaar kennis te maken, gewoon vrije tijd om uit te rusten of iets anders te doen wat je leuk vindt. De begeleiding van deze week ligt in handen van zes enthousiaste begeleiders/sters.

Op zaterdag 21 juli is Maastricht het centrale verzamel-punt, van daar uit gaan we met busjes naar de „Laiterie“. Op de laatste dag wordt iedereen in ieder geval weer in Maastricht afgezet.

De kosten voor deze week bedragen ca. f 440,-, inclusief gebruik van alle materialen en vervoer vanaf Maastricht. Eventueel is een kortingsregeling mogelijk. Het maxi-

male aantal deelnemers is 34, reageer dus snel als je mee wilt! Heb je belangstelling voor deze avontuurlijke vakantie met leeftijdsgenoten, vraag dan voor 1 juni een folder met informatie en opgavebon aan bij: Hans Hartjes, Hezer Enghweg 77, 3734 GP Den Dolder, Telefoon: 030-287409. Of bij: Gerrie de Bruin, Eikenlaan 28, 3828 BZ Hoogland, Telefoon: 033-801551.

Oost-west in Steenwijk

Henk Bos van het Humanistisch Vredesberaad zal op dinsdag 20 maart een lezing houden over de veranderingen in de oost-west verhouding. U kunt er bij zijn als u om 20.00 uur aanwezig bent in het humanistisch wooncentrum Hildo Krop aan de Hogewal in Steenwijk.

Kursus Vormgeving in Zwolle

Veel afdelingen brengen een eigen blad uit. Soms worden folders verspreid of posters gemaakt om een bepaalde activiteit onder de aandacht te brengen. In al die gevallen is het van belang om het drukwerk er zo verzorgd mogelijk uit te laten zien. Voor vrijwilligers is het vaak roeien met de riemen die je hebt. Met zo weinig middelen moet een zo aantrekkelijk mogelijk resultaat bereikt worden.

Deze landelijke cursus laat zien op welke wijze op een eenvoudige manier toch een aantrekkelijke krant of folder is te maken door o.a. te letten op inhoud en vorm, verschillende drukmogelijkheden en kosten, door een aantrekkelijke lay-out en door gebruik van illustraties. Er wordt geoefend met materiaal dat de deelnemers ook zelf kunnen

meebrengen zodat (naast wat theorie) direkt ervaring wordt opgedaan. Kursusleider is Peter Sutherland, die werkt bij de nv SDU, voorheen de Staatsdrukkerij en Uitgeverij. Deze cursus is bedoeld voor vrijwilligers die zich bezighouden met een afdelingsblad of andere publicaties (of van plan zijn dit te doen).

De cursus wordt gegeven in Hotel Wientjes in Zwolle (tegenover het station) op zaterdag 21 april van 10.00-17.00 uur en zondag 22 april van 10.00-16.30 uur. De kosten bedragen f 25,-. Een stategie-regeling is mogelijk. Aanmelden kan via het landelijk sekretariaat: Oudkerkhof 11, Utrecht. Telefoon: 030-318145. Vragen naar Ariane de Brauw (sekretariaat Verenigingszaken) of Joost van Alkemade.

Weekend voor alleenstaanden

Van zaterdagmorgen 19 t/m zondagmiddag 20 mei vindt een weekend plaats voor alleenstaanden uit humanistische kring. In kleinere groepen zal van gedachten worden gewisseld over allerlei aspecten van het „alleenstaan“: voor- en nadelen, gezamenlijke activiteiten, vriendenkringen, kinderopvoeding, enzovoort.

Het weekend vindt plaats in de Volkshogeschool Drakenburgh in Baarn. Er is ruimte voor maximaal 60 deelnemers (voor ieder is een eigen kamer beschikbaar). De kosten bedragen f 162,50 (indien dit bedrag onoverkomelijk is, is via telefonisch overleg met organisatrice Agnes de la Rie eventueel een regeling mogelijk). Men kan zich aanmelden door vóór 20 maart een briefkaartje te sturen naar: Agnes de la Rie, Laan van de Marel 621, 7823 BS Emmen (tel.: 05910-22648), o.v.v. leeftijd en geslacht. Nadere gegevens worden u dan toegezonden.

Dood en rouw in Leeuwarden

Mevrouw Wil Hoek zal het onderwerp „Dood en rouwverwerking“ inleiden op dinsdag 13 maart. Plaats: De Bres, Schoolstraat 4 in Leeuwarden. Aanvang 20.00 uur.

Franse Revolutie in Bilthoven

Op zondag 25 maart om 11.00 uur zal Guus den Besten praten over het onderwerp „Van Franse Revolutie tot nu: nog steeds vrijheid, gelijkheid en broederschap?“ Dat gebeurt in de openbare bibliotheek, Kwinkelier 20 in Bilthoven.

Aids en ethiek in Maastricht

Op dinsdagavond 27 maart om 20.00 uur houdt Rob Tielman een lezing over „Aids en ethiek“. Bert van Puijenbroek vertelt over zijn ervaring als „buddy“. Plaats: Tafelstraat 13, Maastricht. De bijeenkomst staat open voor alle belangstellenden. Organisatie: Humanistisch studentenraads-werk en Studentenekklesia Maastricht.

Genetische manipulatie in Winterswijk

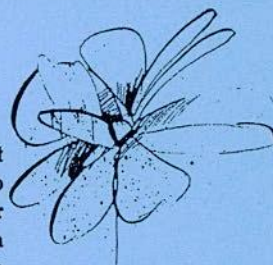
Op zondag 8 april zal hoofdbestuurslid Henk Smit een lezing houden over dit actuele onderwerp. De lezing begint 's morgens om 10.30 uur en vindt plaats in De Berkhof, Waliënsestraat 33.

Erfelijkheid in Amstelveen

Dr. Schellekens is wetenschappelijk medewerker TNO en is op woensdag 28 maart de gast van de afdeling Amstelveen om te praten over het boeiende onderwerp Manipulatie van de erfelijkheid en de gevolgen daarvan voor wetenschap en maatschappij. Iedereen is van harte welkom in De Bolder, Groenhof 140 in Amstelveen waar de zaal open is om 19.30 uur en het programma om 20.00 uur begint.

Gewestelijk weekend in Bergen aan Zee

Op 7 en 8 april organiseert het gewest Noord-Holland het traditionele gewestelijke weekend in het Zeehuis in Bergen. Thema dit jaar is de betekenis van spel en speelgoed. Maar natuurlijk ook strandwandelingen. De kosten zijn f 30,-. Verdere informatie en opgave bij: Ton Oortman Gerlings, tel.nr. 02242-1219.

(Anti)-facisme in Rotterdam

Mevrouw Y. Stinus zal het op zondag 11 maart hebben over facisme en antio-facisme. Plaats is het Humanistisch Centrum op de Proveerderssingel 48, aanvang 10.30 uur.

Abonnement en lidmaatschap

Een jaarabonnement op de Humanist kost slechts f 30,-. Bel: 030-318145 (toestel 28). Leden van het Humanistisch Verbond ontvangen het blad gratis. Als u lid wordt, hoeft u dus geen abonnement te nemen.

Lid worden van het Humanistisch Verbond is simpel. Alleen even bellen naar 030-318145 of een kaartje sturen naar postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Als richtlijn voor hoogte van de contributie geldt een half procent van uw bruto-inkomen. De minimum-contributie is f 70,- als u een bruto-jaarinkomen heeft van f 18.000,- of meer. Zit u daaronder dan betaalt u f 45,- per jaar. Voor jongeren onder de 27 jaar geldt een minimumcontributie van f 33,-. U kunt de contributie behalve in één mep, ook in tweeën, of zelfs per kwartaal betalen. Uitgegaan wordt van een individueel lidmaatschap. Per lid kan één persoon, wonend op hetzelfde adres, kiezen voor een gratis medelidmaatschap. Een medelid ontvangt geen Humanist.

030-318145

S.V.P. WACHTEN MET BETALEN TOT U EEN AKSEPT-GIROKAART ONTVANGT

**MODERN HUMANISME IN THEORIE EN PRAKTIJK
LEVEN MET HET VOORDEEL VAN TWIJFEL**

ONDER REDACTIE VAN INGRID CRAMER, HES VAN HUIZEN EN BONNIE VAN SPANKEREN

**DIC MAP GEEFT OP
VEEL VRAGEN OVER
HUMANISME
ANTWOORD**

Niet-weten, niet zeker-weten is kenmerkend voor de levensovertuiging van een humanist. Door de twijfel als uitgangspunt te nemen, kunnen humanisten openstaan voor anderen, verschillen erkennen en verantwoorde keuzes maken.

Dat klinkt allemaal mooi, maar wat betekent het nou in theorie en praktisch als iemand zichzelf humanist noemt? Wat is de herkomst van het humanisme? Hoe staan moderne humanisten in het leven? Hoe kijken zij aan tegen christenen, islamieten en andere gelovigen? Hoe staat het humanisme tegenover fanatisme en onverschilligheid? En hoe staat deze levensovertuiging in de politieke relatie? Al deze vragen komen aan de orde in deel I van de map. In deel II komen humanisten aan het woord die hun visie geven op

maatschappelijke thema's. Aan de hand van de twee kernbegrippen zelfbeschikking en verbondenheid proberen zij duidelijk te maken wat de humanistische kijk is op zaken als macht, werk, milieu, medische ethiek, rechtspraak en ontwikkelings samenwerking. Deel III tenslotte, geeft een indruk van hoe het humanisme vorm krijgt in de Nederlandse samenleving. Welke humanistische organisaties zijn er en waar houden zij zich mee bezig. Zo'n overzicht van de vele facetten van het humanisme bestond nog niet.

„Leven met het voordeel van twijfel“ telt 104 pagina's. Het boek gaat in de winkel f 19,90 kosten. Het Humanistisch Verbond biedt het aan voor de speciale prijs van f 14,00. Vanaf begin februari kunt u „Leven met het voordeel van twijfel“ tegen betaling van f 14,00 verkrijgbaar bij het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 in Utrecht. We kunnen u het boek ook toesturen. Gireer dan f 19,00 (f 14,00 plus f 5,00 portokosten) op giro 58, Humanistische Pers, Utrecht, o.v.v. „DIC-map“. Wij sturen u het boek dan zo snel mogelijk toe.

„Wat mij in het humanisme aanspreekt is de twijfel. Dat je niet zomaar dingen absoluut kunt beweren en als waarheid aanneemen. Mijn waarheid heeft te maken met mijn ervaringen, met wat ik heb meegemaakt. Die waarheid kan heel anders zijn dan die van iemand met een andere achtergrond.“ Aldus een humanist in deze DIC-map.

Ingezonden Mededeling

MINISTERIE VAN JUSTITIE

**Humanistisch
Geestelijk Raadswerk bij de
Inrichtingen van Justitie**

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond vraagt:

HUMANISTISCH GEESTELIJK RAADSLIEDEN (v/m)

voor diverse standplaatsen, in deeltijd, variërend van 8 tot 16 uur per week (uitbreiding van de werktijd is eventueel mogelijk).

Het werk:

- voert in het kader van het Humanistisch Geestelijk Raadswerk individuele en groeps gesprekken
- neemt deel aan overlegvormen binnen de inrichting
- adviseert de directie m.b.t. het beleid binnen de inrichting
- neemt deel aan extern werkoverleg met Humanistische collega's.

Standplaatsen o.a.:

Arnhem: Huis van Bewaring voor mannen, 16 uur
Breda: Huis van Bewaring voor mannen, 8 uur

Wij vragen:

- academisch niveau
- voltooide of nagenoeg voltooide studie aan het Humanistisch Opleidings Instituut, danwel bereid-

- heid een aanvullend certificaat Humanistiek te halen aan de Universiteit voor Humanistiek
- bekendheid met het werk en/of relevante werkervaring
- bereidheid mee te werken aan een medisch en antecedentenonderzoek.

Wij bieden:

- een salaris van min. f 3231,- en max. f 7063,- bruto per maand, afhankelijk van opleiding en ervaring, gebaseerd op een volledige werkweek
- 8% vakantietoeslag.

Nadere informatie is te verkrijgen bij mevrouw mr Th.C. Engel, centraal geestelijk raadvrouw, telefoon: 030-51 07 72.

Schriftelijke sollicitaties, graag voorzien van motivering en curriculum vitae en onder vermelding van vacaturenummer 9-040/3362, binnen 14 dagen na verschijning van dit blad te zenden aan: centraal geestelijk raadvrouw bij de inrichtingen van Justitie J.M. Kemperstraat 1, 3581 KG Utrecht.